

"יוצרים עתיד" – תוכנית מעבר מבית הספר לעולם התעסוקה עבור תלמידים עם מוגבלות מחקר הערכה

ליטל ברלב יעל בכר

המחקר נערך עבור משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, ומומן בסיועו

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
תרגום לאנגלית (תקציר ותמצית מנהלים): אוולין איבל
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | אלול תש"ף | ספטמבר 2020

עוד פרסומים של המכון בנושא

ברלב, ל. וסנדלר לף, א. (2018). עובדות ומספרים - אנשים עם מוגבלות בישראל 2018. ג'וינט ישראל מעבר למגבלות ומכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

יאבו, מ. וריבקיין, ד. (2018). הערכת תוכנית שילוב צעירים עם מוגבלות במרכזי צעירים. דמ-779-18

נאון, ד., הרן, ד., סופר-פורמן, ח. והדר, י. (2017). אתגרים בשילוב אנשים עם מוגבלות במעגל העבודה -סקירה של ארבע קבוצות יעד. ביטחון סוציאלי 102, 295-323.

ריבקיין, ד. ולף, י. (2017). קידום תעסוקת אנשים עם אוטיזם בתפקוד גבוה בשוק החופשי: סקירת ספרות והערכת תוכנית ניסיונית בבית אקשטיין. ביטחון סוציאלי 102, 263-294.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

רקע

שלב המעבר מבית הספר התיכון לעולם הבוגרים הוא שלב חשוב ומורכב. עזיבת המסגרת המובנית מאתגרת ודורשת משאבים אישיים וסביבתיים. עבור צעירים עם מוגבלות האתגר גדול אף יותר עקב קשיים נוספים הקשורים למוגבלותם. תוכניות מעבר בית ספריות נועדו לסייע לבני הנוער בביצוע המעבר ולתת להם במסגרת בית הספר הכנה להשתלבות בעולם הבוגרים בתחומים של פנאי, לימודים, תעסוקה ועוד.

תוכנית "יוצרים עתיד" (להלן: התוכנית) היא תוכנית מעבר מבית הספר לעולם העבודה עבור תלמידים עם מוגבלויות שונות הלומדים בחינוך המיוחד. התוכנית הופעלה על ידי השירות לשיקום תעסוקתי באגף השיקום של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (להלן: משרד הרווחה) בשיתוף עם האגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך. התוכנית פעלה בבתי ספר לחינוך מיוחד ובכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים. מטרת התוכנית הייתה לחשוף את התלמידים לעולם התעסוקה ולפתח אצלם אוריינטציה עתיד ויכולת לביצוע בחירות חשובות הקשורות לעתידם. התוכנית כללה שני חלקים עיקריים: חלק עיוני של היכרות אישית וכללית עם עולם התעסוקה וחלק מעשי של התנסות תעסוקתית במקומות עבודה בשוק החופשי. המחקר נערך עבור משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.

מטרת המחקר

מחקר ההערכה עסק באופן יישום התוכנית בבתי הספר ובבחינת אופן הפעלתה והשפעותיה לטווח הקצר ולטווח הארוך. מטרת המחקר היא להעריך את התוכנית ולסייע בהמשך פיתוחה.

שיטת המחקר

המחקר בוצע בשילוב של מתודות מחקר איכותניות וכמותיות, וכלל רכיבי מחקר שונים ומגוון של שיטות מחקר. בשלב הראשון בוצעו ביקורים בבתי ספר שהשתתפו בתוכנית וכן במקומות ההתנסות התעסוקתית, במסגרת הביקורים נערכו שיחות אישיות וקבוצתיות עם ממונים ותלמידים. בשלב השני בוצעו ראיונות חצי מובנים עם אנשי הצוות החינוכי בבתי הספר האחראים לתוכנית, עם זכייני התוכנית ועם אנשי מפתח במשרד הרווחה ובמשרד החינוך. בשלב השלישי הועברו שאלונים כמותיים לרכזי התוכנית, לתלמידים, למורים ולממונים במקומות ההתנסות. שנתיים לאחר איסוף הנתונים הכמותיים הראשונים מילאו ההורים שאלונים במטרה לבחון את התוצאות לטווח הארוך. איסוף הנתונים הכמותיים בוצע בקרב קבוצה של משתתפי התוכנית וקבוצת השוואה של תלמידים בעלי מאפיינים דומים שלא השתתפו בתוכנית.

ממצאים עיקריים

יישום התוכנית - התוכנית הופעלה על ידי שני מפעילים: עמותת "אלווין" שהייתה המפעיל העיקרי ועמותת "שמע". יישום התוכנית בוצע על פי מודל עבודה שפותח למען התוכנית וכלל כמה רכיבים. בפועל נמצא כי חלק מרכיבי המודל לא בוצעו במלואם וייתכן שהיישום החלקי פגע במועילות התוכנית.

שביעות הרצון מן התוכנית של כלל הגורמים המעורבים בה הייתה גבוהה מאוד. 98% מן הממונים במקומות ההתנסות העידו על שביעות רצון גבוהה או גבוהה מאוד מהשתתפותם בתוכנית. 85% מן הממונים הביעו רצון להמשיך ולהעסיק תלמידים במסגרת התוכנית וחלקם אף הביעו עמדות חיוביות כלפי העסקה של תלמידים כעובדים מן המניין בעתיד. 91% מן ההורים דיווחו כי היו מרוצים או מרוצים מאוד מן התוכנית.

92% מן המורים חשבו כי ההתנסות תרמה או תרמה מאוד ליכולת של התלמיד להשתתף בשוק העבודה. 88% מן ההורים חשבו כי התוכנית תרמה או תרמה מאוד ליכולת של התלמיד להשתלב בעבודה.

אחת מן המטרות המרכזיות של התוכנית הייתה שילוב התלמידים במסגרות נורמטיביות של צבא, שירות לאומי, לימודים או עבודה בשוק החופשי לאחר סיום הלימודים. המחקר מצא כי מרבית התלמידים השתלבו לאחר סיום הלימודים במסגרות אלו, אם כי לא נמצאו הבדלים מובהקים בין משתתפי התוכנית למשתתפי קבוצת ההשוואה. תרומת התוכנית עבור התלמידים היא בהיכרות עם עולם העבודה, צבירת ידע וניסיון מקצועי ושיפור מיומנויות עבודה.

תרומה נוספת של התוכנית היא בשיפור הקשר עם רשויות הרווחה. הממצאים מראים כי השתתפות בתוכנית העלתה באופן מובהק את ההיכרות עם רשויות הרווחה והשירותים שהן מציעות עבור צעירים עם מוגבלות.

תמצית מנהלים

רקע

שלב המעבר מבית הספר התיכון לעולם הבוגרים הוא שלב התפתחותי חשוב ומורכב ובו צעירים (בני 15-29) במדינות המערב מקבלים החלטות בעלות השפעה על התפתחותם העתידית בתחומים של: לימודים, תעסוקה, מגורים, פנאי ועוד (Vrășmaș, 2012). העזיבה של מסגרת בית הספר לחיים בוגרים ועצמאיים מאתגרת עבור כלל הצעירים ואף יותר עבור צעירים עם מוגבלות. צעירים עם מוגבלות מתקשים יותר ברכישת השכלה אקדמית, בהבטחת תעסוקה רווחית ובתחושת עצמאות לאחר סיום בית הספר התיכון (Newman et al., 2011; Sanford et al., 2011). גם ההשתלבות בשוק העבודה קשה יותר עבור אנשים עם מוגבלות ושיעורי השתתפותם בשוק העבודה נמוכים בישראל ובעולם. הגורמים המרכזיים התורמים להצלחה של צעירים עם מוגבלות בשוק העבודה הם ציפיות חיוביות של ההורים ותמיכה משפחתית, הגברת ההכוונה העצמית והתנסות בעבודה במהלך הלימודים בבית הספר התיכון.

תוכניות מעבר נועדו לסייע לצעירים עם מוגבלות במעבר מבית הספר לחיים הבוגרים בתחומים השונים. התוכניות נערכות במסגרת בית הספר ומעניקות לתלמידים כלים והתנסויות מעשיות להתמודדות עם החיים שלאחר סיום בית הספר. נמצא כי תוכניות מעבר הן סמן להצלחה בחיים הבוגרים לאחר סיום בית הספר (Mazzotti et al., 2016).

תוכניות מעבר כוללות בתוכן רכיבים של הגברת ההכוונה העצמית ופיתוח אוריינטציית העתיד של הצעירים. הכוונה עצמית, הכוללת שייכות, מסוגלות ואוטונומיה מגבירה את הסיכויים להשתלבות בשוק העבודה (Shogren et al., 2015; Wehmeyer & Palmer, 2003). אוריינטציית עתיד היא היכולת של הפרט לדמיין ולתכנן את עתידו ולפעול בהתאם לכך (Nurmi, 1991). היכולת לדמיין מטרות עתידיות מעלה את הציפייה לממש אותן ויכולה לתרום לשיפור הרווחה הנפשית (Webster et al., 2014).

תוכנית "יוצרים עתיד" (להלן: התוכנית) היא תוכנית מעבר מבית הספר לעולם העבודה עבור תלמידים עם מוגבלויות שונות הלומדים בחינוך המיוחד. התוכנית הופעלה על ידי השירות לשיקום תעסוקתי באגף השיקום של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (להלן: משרד הרווחה) בשיתוף עם האגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך. התוכנית פעלה בבתי ספר לחינוך מיוחד ובכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים. מטרת התוכנית הייתה לחשוף את התלמידים לעולם התעסוקה ולפתח אצלם אוריינטציית עתיד ויכולת לביצוע בחירות חשובות לקשורות לעתידם. התוכנית כללה שני חלקים עיקריים: חלק עיוני של היכרות אישית וכללית עם עולם התעסוקה וחלק מעשי של התנסות תעסוקתית במקומות עבודה בשוק החופשי. המחקר נערך עבור משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.

מטרות המחקר

הערכת תוכנית "יוצרים עתיד" ובחינת היישום והתוצאות בטווח הקרוב והרחוק מתוך מטרה לסייע להמשך הפיתוח של התוכנית.

שיטת המחקר

המחקר כלל שילוב של מתודות איכותניות וכמותיות והתנהל בשלבים אחדים.

איסוף נתונים איכותני 2013/2014: נערכו ביקורים בבתי ספר שהשתתפו בתוכנית, ובמסגרתם נערכו שיחות אישיות עם תלמידים. נוסף על כך נערכו ביקורים במקומות התנסות, שם נערכו שיחות עם תלמידים וממונים. סך הכול בוצעו ביקורים בשמונה בתי ספר ובעשרה מקומות התנסות. במסגרת הביקורים בוצעו 14 שיחות אישיות עם תלמידים, 4 שיחות קבוצתיות ו-8 שיחות אישיות עם ממונים במקומות ההתנסות. כמו כן נבחן מידע לא מזוהה מתיקים אישיים של תלמידים משתתפי התוכנית.

נוסף לאלה, נערכו ראיונות חצי מובנים עם אנשי הצוות החינוכי האחראים לתוכנית, עם זכייני התוכנית ועם אנשי מפתח במשרד הרווחה ובמשרד החינוך (סך הכול בוצעו 31 ראיונות חצי מובנים).

איסוף הנתונים הכמותי 2016/2017 כלל כמה רכיבים:

- נתונים מצרפיים על משתתפי התוכנית שסופקו על ידי רכזי התוכנית.
 - 102 ראיונות טלפוניים מובנים עם ממונים על התלמידים במקומות ההתנסות.
 - ראיונות פנים אל פנים עם תלמידים בעזרת שאלון מובנה. סך הכול נערכו ראיונות עם 102 תלמידים משתתפי התוכנית ועם 56 תלמידים מקבוצת ההשוואה.
 - 73 מורים מילאו שאלון מקוון להשלמת פרטים על התלמידים. סך הכול המורים ענו על שאלונים עבור 92 תלמידים בתוכנית ועבור 44 תלמידים בקבוצת ההשוואה.
- איסוף נתונים כמותי 2018/2019:** בוצעו ראיונות טלפוניים עם הורי התלמידים מקבוצת התוכנית ומקבוצת ההשוואה, כשנתיים לאחר סיום הלימודים. סך הכול רואיינו 94 הורים בקבוצת התוכנית ו-45 הורים בקבוצת ההשוואה.

ממצאים עיקריים

א. יישום התוכנית

התוכנית הופעלה על ידי שני מפעילים: עמותת "אלווין" שהייתה המפעיל העיקרי ועמותת "שמע".

מודל העבודה של התוכנית כלל רכיבים שונים שלא תמיד בוצעו במלואם:

משך ההשתתפות בתוכנית למשתתף הוא שנתיים וחצי. בפועל, לא הייתה הקפדה על השתתפות מלאה על פי מודל התוכנית, חלק מן התלמידים השתתפו בתוכנית פחות משנתיים וחצי, וחלקם השתתפו בה שנה אחת בלבד.

רכיב נוסף הנכלל במודל התוכנית היה מערכת מובנית של שאלונים שנועדו לבניית תוכנית אישית עם התלמידים ולמעקב אחר יישומה. השאלונים מולאו על ידי רכזי ההשמה יחד עם התלמידים. אחוזי ההשבה של רכזי "אלווין" היו גבוהים - 89% בתשע"ו ו-93% בתשע"ז. ב"שמע" היו אחוזי ההשבה נמוכים יותר אך גם הם השתפרו מאוד בין השנים - 52% בתשע"ו ו-81% בתשע"ז. על

פי דיווחי הרכזים מילוי השאלונים היה מורכב ולא הייתה הנגשה לתלמידים עם לקויות שונות. יש לציין כי עם התפתחות התוכנית דאג משרד הרווחה לשאלונים מונגשים ומותאמי שפה.

נוסף על כך, התוכנית הוגדרה כמיועדת לתלמידים עם פוטנציאל גבוה להשתלבות בשוק העבודה, אולם לא הוגדר מהם המדדים לבחינת הגדרה זו ומי אחראי לקבוע זאת, ואכן בפועל לא כל התלמידים השתייכו לקטגוריה זו.

מרבית התלמידים משתתפי התוכנית לקחו חלק בהתנסות המעשית, שהיא הרכיב המרכזי של התוכנית. גם כאן חל שיפור בין השנים - בתשע"ו 53% מן התלמידים ב"שמע" ו-81% מן התלמידים ב"אלווין" השתתפו בהתנסות המעשית, ובתשע"ז, 54% מן התלמידים ב"שמע" ו-90% מן התלמידים ב"אלווין". מרבית התלמידים (74%) השתלבו במקומות התנסות בשוק החופשי או במלכ"רים (25%). התלמידים הביעו שביעות רצון מן ההתנסות ומן היחס שקיבלו במקום ההתנסות.

מרבית מקומות ההתנסות (92%) ביצעו התאמות שונות כדי לקלוט את התלמיד לעבודה. לרוב היו אלה התאמות של המשימות ויחס אישי. מרבית הממונים (80%) לא נתקלו בבעיות הנוגעות להעסקת התלמיד, מבין אלו שנתקלו בבעיות, 75% פנו לרכז לקבלת עזרה. העבודה עם הרכזים קיבלה משוב חיובי מן הממונים - 89% מן הממונים דיווחו על זמינות מיידית של הרכז כאשר נדרשה וציינו לטובה את הדאגה והמעורבות של הרכזים ואת שיתוף הפעולה שנוצר במהלך העסקת התלמידים במסגרת ההתנסות המעשית.

98% מן הממונים היו מרוצים או מרוצים מאוד מן ההחלטה לאפשר התנסות לתלמידים במסגרת התוכנית ו-92% היו מרוצים במידה רבה או במידה רבה מאוד מן התלמידים שהתנסו אצלם במסגרת התוכנית. 70% מן הממונים העריכו את תרומת התפוקה של התלמיד למקום ההתנסות, ו-60% מן הממונים העריכו כי ההתנסות המעשית תרמה לעובדים האחרים ולימדה אותם להיות סבלניים יותר. מרבית הממונים (96%) בטוחים או חושבים שירצו להמשיך ולהעסיק תלמידים במסגרת התוכנית ולמעלה ממחצית (58%) מן הממונים בטוחים או חושבים שישקלו להעסיק תלמידים שהתנסו אצלם כעובדים בשכר.

בסך הכול, שביעות הרצון מן התוכנית של כלל הגורמים המעורבים בה הייתה גבוהה מאוד. 91% מן ההורים היו מרוצים או מרוצים מאוד מן התוכנית, 92% מן המורים חושבים כי ההתנסות תרמה או תרמה מאוד לתלמידים ו-82% מן התלמידים משתתפי התוכנית חושבים כי ההכנה לתעסוקה שקיבלו במסגרת בית הספר תעזור להם בחיים, זאת בפער מובהק לעומת תלמידים בקבוצת ההשוואה (44%).

ב. השפעת התוכנית

המחקר ביקש לבחון השפעות של התוכנית בטווח הקצר ובטווח הארוך.

בטווח הקצר - ההשתתפות בתוכנית, ובעיקר ההתנסות התעסוקתית תרמה לתלמידים בידע והיכרות עם עולם העבודה וברכישת מיומנויות מקצועיות. 47% מן התלמידים השיבו כי ההתנסות תרמה להם ברכישת כישורים מקצועיים ו-30% השיבו כי ההתנסות תרמה להם ברכישת כישורים בין-אישיים. 50% מן התלמידים שהשתתפו בתוכנית ו-38% מן ההורים חושבים כי ההשתתפות בתוכנית תרמה לתלמידים ידע, ניסיון מקצועי והיכרות עם עולם העבודה.

בכל הנוגע לתכנון העתיד, יותר תלמידים משתתפי התוכנית ערכו יותר שיחות לתכנון העתיד עם המורים וההורים. נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות, כאשר לפי דיווח המורים, 82% מן התלמידים בתוכנית ערכו פגישה על תוכניות לעתיד בנוכחותם, לעומת 57% בקרב התלמידים בקבוצת ההשוואה. עם זאת כאשר התלמידים נשאלו האם קיבלו הסבר בבית הספר בנוגע לאפשרויות שעומדות בפניהם בעתיד, רק 54% מן התלמידים השיבו כי קיבלו הסבר, ללא הבדלים ניכרים בין קבוצת התוכנית לקבוצת ההשוואה.

התפיסה הסובייקטיבית של התלמידים על אודות עתידם טובה. 92% מן התלמידים בקבוצת התוכנית חשבו כי יהיו מסוגלים להיות עובדים טובים, 85% מוכנים להתאמץ וללמוד כדי למצוא עבודה טובה ו-77% חשבו כי יצליחו למצוא עבודה טובה. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצת התוכנית לקבוצת ההשוואה.

בטווח הארוך - על פי דיווחי ההורים, מרבית התלמידים משתתפי התוכנית (85%) השתלבו לפחות במסגרת אחת של צבא, שירות לאומי, לימודים או עבודה במקום עבודה רגיל בשנתיים לאחר סיום הלימודים.

20% מבוגרי התוכנית ו-30% מבוגרי קבוצת ההשוואה עבדו בעבודה בשוק החופשי במהלך השנתיים שחלפו מאז סיום הלימודים בבית הספר, ללא הבדלים מובהקים בין הקבוצות. כלומר, המחקר לא הצליח להראות כי תלמידים שהשתתפו בתוכנית נטו יותר לעבוד בעתיד, בהתאם למטרות התוכנית. כמחצית מן ההורים (45% בקבוצת התוכנית ו-54% בקבוצת ההשוואה) דיווחו כי לתלמידים היה קושי במציאת עבודה. הקושי המרכזי שהקשה על מציאת העבודה, על פי דיווחי ההורים, היה המצב הבריאותי, הפיזי או הנפשי של התלמיד (40% בקבוצת התוכנית ו-50% בקבוצת ההשוואה).

נושא נוסף שנבחן במחקר הוא השפעת ציפיות הסביבה על התפתחות התלמידים. בסיום הלימודים, נשאלו התלמידים על אודות הציפייה שלהם מעצמם בנוגע להשתלבות במסגרות של צבא, שירות לאומי, עבודה במקום עבודה רגיל או מוגן, לימודים ועוד, בדומה לכך נשאלו על אודות תפיסתם בנוגע לציפיית ההורים שלהם כי ישתלבו במסגרות אלה.

נמצא כי יש פער בין התפיסה העצמית של התלמידים לתפיסתם את ציפיות הוריהם. לדוגמה, 79% מן התלמידים בתוכנית ו-76% מן התלמידים בקבוצת השוואה חושבים שיעבדו בעבודה רגילה אולם רק 49% ו-50% בהתאמה חושבים שהוריהם מצפים שיעבדו בעבודה רגילה בעתיד. בהשוואה בין תפיסת התלמיד את ציפיות הוריו ובין מה שהתלמיד עשה בשנתיים מסיום הלימודים, נמצא כי יש קשר חיובי מובהק בין תלמידים שחשבו כי ההורים מצפים מהם ללכת לצבא או לשירות לאומי ובין תלמידים שמשרתים בצבא או בשירות לאומי ($p=0.001$). באפשרויות האחרות שנבדקו (כגון עבודה בשוק החופשי, לימודים) לא נמצאו קשרים מובהקים. כלומר, נמצא קשר מובהק בין ציפיות ההורים לבין יישום ציפייה זו בפועל רק כאשר דובר בגיוס לצבא ובשירות לאומי, אך יש לזכור כי בנקודת הזמן שבה נערך המחקר, כשנתיים לאחר סיום הלימודים, רוב התלמידים משתייכים למסגרות של צבא ושירות לאומי ואלה האפשרויות המתאימות ביותר לשלב חיים זה.

כאשר בוחנים את ציפיות המורים עולה מגמה זוהי לזו שעלתה מציפיות ההורים, נמצא קשר חיובי מובהק בין דיווח המורים למסוגלות התלמיד לגיוס לצבא בגיוס רגיל / התנדבות לצבא ובין תלמיד שמשרת או שירת בצבא ($p=0.001$)/($p=0.008$). כמו כן, נמצא קשר חיובי מובהק בין תפיסת המורים את מסוגלות התלמיד לשרת בשירות לאומי ובין תלמידים שמשרתים או שירתו בשירות לאומי ($p=0.007$). בשאר הפרמטרים שנבדקו לא נמצא קשר מובהק בין תפיסת המורה את מסוגלות התלמיד ובין עיסוקו לאחר סיום הלימודים.

נתון חשוב הוא הפער בין תפיסות התלמידים את מסוגלותם להשתלבות במסגרות שונות בעתיד ובין ציפיות המורים. יותר תלמידים חושבים כי יוכלו להשתלב במסגרות נורמטיביות מאשר מורים החושבים כך. כך לדוגמה 39% מן המורים בקבוצת התוכנית ו-51% בקבוצת ההשוואה חושבים כי התלמיד יוכל לעבוד בעבודה רגילה לעומת 79% ו-76% מן התלמידים, בהתאמה. לעומת זאת בעוד 63% מן המורים בקבוצת התוכנית ו-61% מן המורים בקבוצת ההשוואה חושבים שהתלמיד מסוגל להשתלב במפעל מוגן רק 21% ו-13% מן התלמידים חושבים כך, בהתאמה.

גם בבחינה של ציפיות התלמידים מעצמם לעומת עיסוקם בפועל נמצא כי בקרב כל משתתפי המחקר יש קשר חיובי מובהק בין תלמידים שחשבו כי יתגייסו לצבא ובין תלמידים שמשרתים או שירתו בצבא ($p=0.001$). באופן דומה נמצא קשר חיובי מובהק בין תלמידים שחשבו כי ישרתו בשירות לאומי ובין תלמידים שמשרתים או שירתו בשירות לאומי ($p=0.001$), וזאת בדומה לציפיות ההורים והמורים.

השפעה נוספת של התוכנית לטווח הארוך היא קשר עם רשויות הרווחה. במסגרת התוכנית נערכו פגישות של נציג מן הרווחה עם תלמידים משתתפי התוכנית מתוך מטרה לחזק את הקשר ולהכיר לתלמידים ולמשפחות את רשויות הרווחה שיכולות לתת מענה לאחר שבית הספר יוצא מן התמונה. באופן מובהק, יותר תלמידים בקרב משתתפי התוכנית נפגשו עם נציג משירותי הרווחה ברשות המקומית. על פי דיווחי המורים, 54% מן התלמידים בתוכנית ערכו פגישה עם עובד סוציאלי מן הרווחה לצורך שיחה על תוכניות לעתיד, לעומת 18% מן התלמידים בקבוצת ההשוואה. ואכן, כשנתיים לאחר סיום הלימודים, משפחות של תלמידים משתתפי התוכנית מכירות יותר, באופן מובהק, תוכניות שיקום ותעסוקה לאנשים עם מוגבלות (42% בקבוצת התוכנית לעומת 17% בקבוצת ההשוואה). עם זאת, רק 27% מן ההורים בקבוצת התוכנית ו-33% בקבוצת ההשוואה דיווחו כי עשו שימוש בתוכניות שיקום ותעסוקה.

מגבלות המחקר

- גודל המדגמים במחקר קטן ומקשה על מציאת הבדלים מובהקים בין קבוצת התוכנית לקבוצת ההשוואה. היו קשיים שונים בגיוס משתתפים למחקר, במיוחד בקבוצת ההשוואה שקטנה משמעותית מקבוצת התוכנית. נוסף על כך, חלק מהורי התלמידים לא אותרו או שלא הסכימו להתראיין בסיום התוכנית או במעקב כעבור שנתיים. מספר הנחקרים לפיכך הוא קטן ולכן קשה לראות הבדלים מובהקים סטטיסטית, גם אם יש לתוכנית השפעה.
- ישנם הבדלים בין מאפייני משתתפי קבוצת התוכנית ובין מאפייני קבוצת ההשוואה. על פניו נראה כי רמת התפקוד של התלמידים בקבוצת ההשוואה גבוהה יותר מזו של התלמידים משתתפי התוכנית.
- חלק ממשתתפי קבוצת ההשוואה למדו בבתי ספר שהתוכנית פעלה בהם, חלקם השתתפו בחלק העיוני של התוכנית וחלקם השתתפו בתוכניות אחרות של הכנה לעבודה, מכאן שקבוצת ההשוואה אינה כוללת תלמידים שלא עברו כלל הכנה לעבודה, אלא רובם עברו הכנה שהיא שונה ממשתתפי התוכנית. ההכנה לעבודה של התלמידים בקבוצת ההשוואה אינה אחידה ומוסדרת ולכל תלמיד היא כללה מרכיבים שונים, בהתאם לתהליך שהוגדר בכל בית ספר. נתון עלול להשפיע על בחינת ההבדלים בין הקבוצות.

- מוגבלותם של חלק מן התלמידים לא אפשרה ראיונות טלפוניים ולכן התבצע שינוי במערך המחקר שהתעתד לכלול ראיונות טלפוניים עם התלמידים בסיום בית הספר ושנתיים לאחר סיום בית הספר. בסיום בית הספר נערכו ראיונות פנים אל פנים ושנתיים לאחר סיום בית הספר, עקב חוסר היתכנות תקציבית, נערכו ראיונות טלפוניים עם ההורים. החשיפה החלקית של ההורים לתוכנית הובילה לקבלת מידע חלקי ומבוסס עמדות ההורים על אודות השפעת התוכנית.

המלצות

- השתתפות בתוכנית "יוצרים עתיד" והתנסות התעסוקתית העניקה למשתתפים היכרות עם עולם העבודה וחיזוק מיומנויות, מרבית המשתתפים השתלבו במסגרות של צבא, שירות לאומי, לימודים או עבודה במקום עבודה רגיל. לצד זאת עדיין ישנם חסמים וקשיים בהשתלבות בשוק העבודה המצריכים חשיבה לטווח הארוך יותר של תעסוקת צעירים עם מוגבלות.
- מודל העבודה של התוכנית יושם חלקית. מיצוי של פוטנציאל התוכנית מצריך הבחנה מחודשת של אוכלוסיית התוכנית, קביעה של קריטריונים מוסדרים להשתתפות בתוכנית, התאמה של התוכנית לאוכלוסייה המשתתפת בה והוספת רכיבים, דוגמת ליווי בהתנסות.
- מומלץ להרחיב את ההכשרה ואת מתן הכלים לגיבוש ההכוונה העצמית של התלמידים במסגרת בית הספר. יש לשקול להגביר את מעורבות ההורים והמורים בגיבוש ההכוונה העצמית של התלמידים וליצור מערכת התומכת באפשרות התלמידים להתפתח.
- יש צורך בהקמת מערך ליווי ותמיכה בהשתלבות בעולם התעסוקה גם לאחר סיום מסגרת הלימודים, יחד עם העלאת מודעות התלמידים והמשפחות לתוכניות התעסוקה הקיימות במסגרות הרווחה והמיועדות לבוגרים עם מוגבלות.
- התוכנית יכולה להוות הזדמנות להעלאת המודעות וליצירת מחויבות בקרב מעסיקים המשתתפים בהתנסות בכל הנוגע להעסקת אנשים עם מוגבלות. במסגרת התוכנית ניתן לייצר חשיפה של מעסיקים לקשיים של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה ולחשיבות של העסקת אנשים עם מוגבלות עבור החברה והפרט.

דברי תודה

מחקר זה התאפשר בזכות הסיוע ושיתוף הפעולה של אנשים רבים, וברצוננו להודות להם. בראש ובראשונה, לד"ר שלי נורדהיים, מנהלת תחום בכיר תעסוקת אוכלוסיות רווחה במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, למימי פלצ'י, מפקחת ארצית באגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך, לד"ר ליאורה שור-ברק מדריכה ארצית באגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך ולשאר חברי ועדת ההיגוי שליוו את המחקר. תודה לרכזי התוכנית, המורים, הממונים, ההורים והתלמידים שתרמו מזמנם, מניסיונם ומידיעותיהם, אנו מנועים מלציין כאן את שמותיהם, בשל החובה והרצון להגן על פרטיותם. תודה לבעלי התפקידים במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ובמשרד החינוך שהתראיינו למחקר וליוו אותנו, ולעובדי עמותות "אלווין" ו"שמע" שסייעו בביצוע המחקר בכל שלביו.

תוכן עניינים

1	1. מבוא
1	1.1 רקע
2	1.2 תוכניות מעבר
4	1.3 תיאור התוכנית "יוצרים עתיד"
7	2. מטרת המחקר ושאלות המחקר
8	3. מערך המחקר
8	3.1 אוכלוסיית המחקר
8	3.2 שיטת המחקר
12	3.3 הליך המחקר
14	4. ממצאים
14	פרק ראשון: מאפייני המשתתפים במחקר
17	פרק שני: יישום התוכנית
32	פרק שלישי: עיסוקים לאחר סיום הלימודים
39	פרק רביעי: ציפיות מן התלמידים
45	פרק חמישי: השפעת התוכנית
52	5. סיכום ודיון
59	6. מסקנות והמלצות
60	מקורות
66	נספחים
66	נספח 1: שאלון ממונים
75	נספח 2: שאלון תלמידים
83	נספח 3: שאלון מורים
92	נספח 4: שאלון הורים
113	נספח 5: טבלת מסוגלות - ממוצעים

רשימת לוחות

13	לוח 1: מערך המחקר המלא
14	לוח 2: מאפיינים כלליים של המשתתפים במחקר, על סמך דיווחי התלמידים
15	לוח 3: לקויות התלמידים, על סמך דיווחי המורים
17	לוח 4: קבלת קצבת נכות מביטוח לאומי, דיווחי ההורים
18	לוח 5: היקף התוכנית, לפי דיווח רכזי ההשמה, כלל משתתפי התוכנית
20	לוח 6: מילוי שאלוני התוכנית, לפי עמותה מפעילה ולפי שנת לימודים, על כלל משתתפי התוכנית
20	לוח 7: ביצוע התנסות מעשית לפי עמותה מפעילה ולפי שנת לימודים, דיווח רכזי ההשמה על כלל משתתפי התוכנית
21	לוח 8: התנסות במקום העבודה במסגרת התוכנית "יוצרים עתיד" (N=83), דיווחי התלמידים
21	לוח 9: התנסות במקום העבודה במסגרת התוכנית "יוצרים עתיד" (N=73), דיווחי ההורים (תשובה פתוחה, מקובץ)
23	לוח 10: התאמות שנעשו במקום העבודה לקליטת התלמיד, דיווחי הממונים (N=107)
24	לוח 11: חששות בנוגע לתוכנית ולתחילת העסקת התלמיד, דיווחי הממונים (N=106)
24	לוח 12: קשיים עם תלמידים במסגרת ההתנסות (במידה מעטה/ ביוגוית או רבה מאוד), דיווח הממונים (N=102)
25	לוח 13: נוכחות של מלווה מבית הספר במקום העבודה (N=59), דיווחי המורים
25	לוח 14: דרכי הגעה למקום העבודה (N=59), דיווחי המורים
26	לוח 15: תפיסת התלמידים את עבודת הרכז (N=90), דיווחי התלמידים
27	לוח 16: מה כלל הקשר עם הרכז, דיווח הממונים
27	לוח 17: שביעות רצון בעבודה עם הרכז, שאלה פתוחה (N=102)
28	לוח 18: במה תרמה לי ההתנסות - שאלה פתוחה (N=77), דיווחי תלמידים
28	לוח 19: במה תרמה ההשתתפות בתוכנית? שאלה פתוחה (N=64), דיווחי הורים
29	לוח 20: מה משיגים כשמשתתפים בהכנה לעבודה - שאלה פתוחה (N=92), דיווחי תלמידים
30	לוח 21: הצעות לשיפור בתוכנית ההכנה של התלמיד לתעסוקה בבית הספר - שאלה פתוחה (N=81), דיווחי המורים
30	לוח 22: רמת שביעות הרצון מן התוכנית שבה השתתף התלמיד (N=73), דיווח ההורים
	לוח 23: תרומת התלמיד למקום ההתנסות, שיעור המשיבים "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד" (N=103),
31	דיווח הממונים
33	לוח 24: עיסוק התלמיד במהלך השנתיים לאחר סיום הלימודים, דיווחי ההורים
34	לוח 25: האם היה קושי במציאת עבודה? דיווחי הורים

- לוח 26: דברים מרכזיים שהקשו על התלמיד למצוא עבודה, דיווחי ההורים
לוח 27: קושי במציאת עבודה בעתיד, דיווח התלמידים
לוח 28: איזו עזרה תסייע לתלמיד להשתלב בשוק העבודה? דיווחי ההורים
לוח 29: תחושת מסוגלות בעבודה, דיווחי תלמידים והורים שהשיבו בחיוב
לוח 30: פעילויות בשעות הפנאי, דיווחי ההורים (תשובות פתוחות, מקובץ)
לוח 31: מהיכן החברים של התלמיד, דיווחי ההורים
לוח 32: כמה פעמים התלמיד נפגש עם חברים, דיווחי ההורים
לוח 33: תפיסת התלמידים את ציפיות ההורים מהם לאחר סיום הלימודים, דיווחי התלמידים
לוח 34: תוכניות לאחר סיום הלימודים (N=102 בקבוצת התוכנית, N=53 בקבוצת ההשוואה), דיווחי התלמידים
לוח 35: מסוגלות התלמיד לפעילויות אחרי שיסיים את בית הספר (N=78 בקבוצת התוכנית, N=39 בקבוצת ההשוואה), דיווחי המורים
לוח 36: מסוגלות התפקוד של התלמיד, שיעור המשיבים "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד", דיווחי המורים
לוח 37: שיפור במיומנויות התלמיד בעקבות ההתנסות במקום העבודה, (N=102), דיווח ממונים
לוח 38: היכרות עם מסגרות עתידיות - שאלה פתוחה לבחינת היכרות עם האפשרויות הקיימות, דיווחי התלמידים
לוח 39: תפיסת מסוגלות עצמית, דיווחי התלמידים
לוח 40: תוכניות לשנה הקרובה ולעתיד הרחוק, דיווחי ההורים
לוח 41: פגישה של הצוות החינוכי עם הורי התלמיד על תוכניות לעתיד, דיווחי המורים
לוח 42: שימוש בתוכניות שיקום ותעסוקה לאנשים עם מוגבלות, דיווחי ההורים
לוח 43: צורך בסיוע לצעיר משירותי הרווחה, דיווחי ההורים

רשימת תרשימים

16	תרשים 1: ביצוע פעולות באופן עצמאי, לבד ובקלות על ידי התלמיד, דיווחי הורים ומורים
	תרשים 2: התלמידים שהשתתפו בתוכנית "יוצרים עתיד" לפי עמותה מפעילה, ולפי שנת לימודים, כלל משתתפי התוכנית
18	
18	תרשים 3: התלמידים שהשתתפו בתוכנית "יוצרים עתיד" לפי מחוז ולפי שנת לימודים, כלל משתתפי התוכנית
19	תרשים 4: התלמידים המשתתפים בתוכנית "יוצרים עתיד" לפי שנת ההשתתפות בתוכנית, כלל משתתפי התוכנית
22	תרשים 5: שביעות רצון ממקום ההתנסות (N=102), דיווחי התלמידים
31	תרשים 6: מחשבות לעתיד
	תרשים 7: השתייכות למסגרת של צבא, שירות לאומי, עבודה במקום עבודה רגיל או לימודים לאחר סיום הלימודים, דיווח ההורים
32	
35	תרשים 8: התלמיד יחווה קושי במציאת עבודה בעתיד, דיווח ההורים
42	תרשים 9: שביעות רצון מן הדברים שהתלמיד עושה בתקופה זו, דיווחי ההורים
	תרשים 10: תוכניות לעתיד על פי דיווחי התלמידים בעת סיום לימודיהם לעומת עיסוקם שנתיים לאחר סיום התוכנית, על פי דיווחי ההורים
44	
	תרשים 11: ציפיות המורים, התלמידים ותפיסת ציפיות ההורים, לעומת תעסוקה בשנתיים לאחר סיום התוכנית, על פי דיווחי המורים, התלמידים וההורים
45	

1. מבוא

1.1 רקע

מעבר לבגרות

עבור צעירים (בני 15-29) במדינות המערב, המעבר לבגרות הוא שלב המתאפיין בשינויים ולעיתים אף בחוסר ודאות (Haver, 2017). ארנט (Arnett, 2000) טבע את המושג 'בגרות בהתהוות' ('emerging adulthood') כדי לתאר את פרק הזמן בחייו של הצעיר שבין התיכון לסוף שנות העשרים שלו, שבו הוא מתחיל להשתלב בהשכלה גבוהה ובתעסוקה אך עדיין אינו מפתח עצמאות מלאה. שלב זה מתאפיין בחקירה ובניסיון לגיבוש זהות מתוך התנסות במגוון תחומי חיים (Côté, 2006, Flum & Kaplan; 2006) ובמעברים שונים אשר מהווים אבני דרך חשובות בחיי האדם. יש הרואים במעבר לבגרות תהליך הדרגתי המתפרש לאורך כל גיל ההתבגרות (King, Baldwin, Currie, & Evans, 2005), ואחרים מתייחסים למונח 'מעבר' בהקשר של מעבר ספציפי בחיי האדם, דוגמת המעבר מבית הספר לעבודה (Wyn & Dwyer, 2000).

שלב המעבר מבית הספר לחיים עצמאיים הוא שלב חשוב כיוון שהוא נוגע לבחירות המשפיעות על התפתחות בעתיד של קריירה, מגורים, חיי חברה, אפשרויות כלכליות ועוד (Vrăşmaş & Vrăşmaş, 2012). שלב זה הוא משימה התפתחותית מורכבת, חשובה ובעלת השפעות לעתיד הקרוב והרחוק (Buchmann & Kriesi, 2011; Schulenberg & Schoon, 2012) והוא כולל שינויים רבים המתחוללים בפרק זמן קצר יחסית. על הצעירים לגייס ולנצל את המשאבים האישיים והסביבתיים שלהם כדי לעבור אותו בהצלחה (Schoon & Lyons-Amos, 2016). הצלחה בשלב זה מאתגרת כיום יותר משהייתה בעבר כיוון שלרוב הצעירים השגת עצמאות כלכלית ופסיכולוגית בתחילת החיים אפשרית פחות משהייתה לפני חצי מאה (Settersten et al., 2008).

המעבר מבית הספר לעבודה נחשב רכיב מרכזי במעבר לבגרות, כאשר הצעירים נחשבים לבוגרים עם כניסתם למקום העבודה (Pollock, 2002). באופן זה, עבודה במשרה מלאה היא השער לבגרות; במובן המעשי-כלכלי ההכנסה המתקבלת מן העבודה מאפשרת לצעירים לייצר לעצמם עצמאות ונפרדות מהוריהם; ברמה האישית התכונות והאיכויות המצופות מן האדם כבוגר, דוגמת אחריות ועצמאות, באות לידי ביטוי באמצעות ההשתתפות בשוק העבודה (Young-Southward, 2018).

בישראל ישנו שלב נוסף של שירות צבאי או לאומי. השירות בצה"ל הוא חלק מאבני הדרך של הצעיר הישראלי ומביא לידי ביטוי את השתתפותו בחברה. השירות הצבאי או הלאומי הוא אבן דרך במעבר בין בית הספר לשוק העבודה, והוא משפיע על השתלבותם של צעירים בתעסוקה. בקרב צעירים עם מוגבלות אשר שירתו בצבא נמצא כי השירות תורם לפיתוח המיומנויות וכישורי התעסוקה שלהם (ורנר, 2018). באופן דומה, גם התנדבות לשירות לאומי היא אבן דרך בהתפתחות של צעירים בישראל, ובכוחה לשפר את ההשתלבות של צעירים בתעסוקה בעקבות החשיפה לאפשרויות ולהזדמנויות שונות ומגוונות במהלך השירות הלאומי (אלפסי-הנלי, 2012).

המעבר מבית הספר לחיים העצמאיים הוא אתגר המתאפיין בעזיבה של מסגרת מובנית ותומכת. עבור צעירים עם מוגבלות אתגר זה גדול אף יותר כיוון שהם מתמודדים עם קשיים נוספים הקשורים למוגבלותם (Faux & Nehring, 2010; Urbano, 2010).

דוגמת בריאות, קשיים חברתיים, חוסר גישה לשירותים ועוד (Osgood et al., 2010). צעירים עם מוגבלות חווים קשיים רבים יותר ברכישת השכלה אקדמית, בהבטחת תעסוקה רווחית ובתחושת עצמאות לאחר סיום בית הספר התיכון (Newman et al., 2011; Sanford et al., 2011). העלולים להוביל אותם לחיים של עוני ותלות בקצבאות ממשלתיות (Davies et al., 2009).

נוסף על כך, ההשתלבות של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה אינה קלה. מחקר שנערך ב-27 מדינות בעולם הראה כי שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה נמוך משיעור התעסוקה בקרב אנשים בגיל העבודה ללא מוגבלות. בממוצע, שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות היה 44% לעומת 75% בקרב אנשים ללא מוגבלות (OECD, 2010), ובארה"ב, בשנת 2017 אחוז האבטלה בקרב אנשים עם מוגבלות היה יותר מכפול מאחוז האבטלה בקרב האוכלוסייה ללא מוגבלות (9.2% לעומת 4.2%, בהתאמה) (Jerdee, 2018). גם בישראל, שיעורי המועסקים עם מוגבלות נמוכים יותר משיעורי המועסקים בקרב אנשים ללא מוגבלות (60% לעומת 79%, בהתאמה) (ברלב ואחרים, 2018). בקרב אנשים עם נכות רפואית מוכרת שיעורי התעסוקה נמוכים אף יותר; על פי נתוני המוסד לביטוח לאומי, בשנת 2015 עמדו שיעורי התעסוקה של אנשים עם 20% נכות רפואית ומעלה על 40% (פינטו ואחרים, 2018).

1.2 תוכניות מעבר

תוכניות מעבר בית ספריות עבור תלמידים עם מוגבלות מבקשות להכין את התלמידים להתמודדות עם אתגרי הבגרות. במסגרת תוכניות המעבר נבנית תוכנית אישית לתכנון המעבר של התלמידים מבית הספר התיכון לחיים הבוגרים שלאחר בית הספר, בתחומים של: חיי חברה, לימודים, תעסוקה ועוד (Cameto et al., 2004). מחקרים בחנו מגוון גורמים המסייעים בשיפור המוכנות של צעירים עם מוגבלות במעבר לעולם הבוגרים, דוגמת: תוכנית הלימודים, מיומנויות חברתיות, התנסויות בתחום של תעסוקה והשכלה אקדמית (Papay & Bambara, 2014). מבין הגורמים, תוכניות מעבר בית ספריות נמצאו כסמן חשוב להצלחה בחיים העצמאיים שלאחר בית הספר (Mazzotti et al., 2016). מחקרים נוספים בדקו מהם הגורמים המשמעותיים התורמים להצלחה בעולם העבודה של צעירים עם מוגבלות, ומצאו כי הגורמים המרכזיים הם:

ציפיות חיוביות של ההורים ותמיכה משפחתית (Carter et al., 2012; Simonsen & Neubert, 2013):

1. קבלת שירותים שנועדו להגביר את ההכוונה העצמית של הצעירים (Wehmeyer et al., 2012)
2. התנסות בעבודה במהלך בית הספר התיכון, אשר נמצאה כמפתח מרכזי להצלחה בשוק העבודה בעתיד (Fraker et al., 2018; Landmark et al., 2010; Luecking, 2009; Test et al., 2009) ולהכנסה גבוהה יותר (Hemmeter et al., 2015)

ההכוונה עצמית

תאוריית ההכוונה העצמית היא תאוריית מוטיבציה שפותחה על ידי דיסי וראיין (Deci & Ryan, 2000) היוצאת מנקודת הנחה כי הפרט מונע מתוך שלושה צרכים בסיסיים ואוניברסליים, אשר מענה עליהם מספק התפתחות אופטימלית, מוטיבציה פנימית, רווחה נפשית והסתגלות חברתית (Deci & Ryan, 2000, 2013; Kaplan & Assor, 2012). הצרכים הם:

1. קשרים אנושיים ותחושת השתייכות – השתייכות לקהילה, תחושת קבלה מאנשים קרובים וקרבה אליהם.

2. תחושת מסוגלות – היכולת לממש ולהוציא לפועל חלומות, מטרות ותוכניות ולהצליח לעמוד באתגרים.

3. אוטונומיה – זכות בחירה, חופש בגיבוש הזהות ואוטנטיות אישית.

הכוונה עצמית נמצאה תורמת לפיתוח מיומנויות לימודיות וכן לתעסוקה ולהתפתחות אישית לאחר בית הספר (Martorell et al., 2012; Powers et al., 2008). בארה"ב, נושא ההכוונה העצמית הוכר כקריטי במעבר מבית הספר לעולם התעסוקה ואף נכנס כחלק מתוכנית המעבר בבתי הספר (Shogren et al., 2018).

מחקרים שבחנו את הקשר שבין הכוונה עצמית לתעסוקה לאחר בית הספר מצאו כי לצעירים עם רמות גבוהות יותר של הכוונה עצמית יש סיכוי גבוה יותר להשתלבות בעבודה בשנה שלאחר סיום בית הספר התיכון (Shogren et al., 2015; Wehmeyer & Palmer, 2003).

אוריינטציה עתיד

תוכניות מעבר המתמקדות בעולם העבודה מאפשרות למשתתפים בהן לפתח מגוון כלים העשויים לעזור להם בעולם העבודה: הגדרת תחומי עניין ומטרות, פיתוח מיומנויות תעסוקה, היכרות עם עולם התעסוקה, הבנה של הקשר בין תעסוקה להשכלה, היכרות עם יחסי מעביד-עובד וחשיפה לציפיות מן המועסקים בשוק העבודה (Luecking, 2009).

יכולת נוספת שתוכניות מעבר מבקשות לחזק היא האפשרות לפתח אוריינטציה עתיד – היכולת של המתבגר לבחון את ההיבטים השונים של אישיותו ולדמיין מטרות לעתיד, דוגמת: משפחה, השכלה, קריירה, בריאות ועוד. יכולת זאת היא חלק מתהליך של תפיסת זמן המתחיל בלידה ומתגבר בילדות ובהתבגרות (Piaget, 1971). המושג אוריינטציה עתיד מוגדר בתור דימוי סובייקטיבי שהפרט מבנה בנוגע לעתידו (Seginer & Mahajna, 2004; Seginer, 2009), והוא מורכב מן התוכניות, השאיפות, הציפיות והחששות של האדם בכל הנוגע להתרחשויות אפשרויות בתחומי חיים שונים בעתיד הקרוב ורחוק (Seginer, 1988). מונח זה נוגע לאוסף של מבנים רגשיים, מודעים, קוגניטיביים והנעתיים הקשורים לציפיותיו של האדם ולפעולות הקשורות לעתיד (Nurmi, 1991): רכיבים קוגניטיביים הכוללים את החשיבה של האדם על עתידו; רכיבים מוטיבציוניים הכוללים תכנון והצבה של מטרות לעתיד; ורכיבים רגשיים הכוללים את מידת האופטימיות או הפסימיות של האדם בכל הנוגע לעתידו (Nurmi, 2005). ככל שאוריינטציה העתיד גבוהה יותר כך היא מעידה על בהירות גבוהה יותר של המתבגר בנוגע ליעדים שאליהם הוא שואף, על יכולת תכנון טובה יותר ועל יכולת רבה יותר להתגבר על מכשולים בעתיד (Lindstrom-Johnson et al., 2016). אוריינטציה עתיד מאפשרת לדמיין מטרות לעתיד ומגבירה את הציפיות למימושן, מה שיכול להוביל לשיפור של הרווחה הנפשית (Webster et al., 2014).

מחקרים אחדים הנוגעים לאוריינטציה עתיד בחנו האם יש הבדלים באוריינטציה עתיד בין מתבגרים מקבוצות חברתיות ותרבותיות שונות, ומצאו כי יש לרקע של המתבגר השפעה על מידת אוריינטציה העתיד שלו (מיכאל, 2012; Padawer et al., 2012; Seginer & Halabi-Kheir, 1998; Seginer, 2007). אוריינטציה העתיד היא הטרוגנית ומושפעת מסביבת האדם (Oshri et al., 2018), ולסביבה יש את היכולת לפגוע בפיתוח אוריינטציה העתיד שלו או לסייע לו (Alm & Låftman, 2016; Chen & Vazsonyi, 2016; Johnson et al., 2013).

1.3 תיאור התוכנית "יוצרים עתיד"

השירות לשיקום תעסוקת-מקצועי באגף לשירותי רווחה ושיקום של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (להלן: משרד הרווחה) הפעיל במשך 15 השנה תוכניות מעבר לצעירים עם מוגבלות. כיום הפעלת תוכניות אלה עברה לאחריותו של אגף תעסוקה לאוכלוסיות רווחה. האגף הקים ופיתח את התוכנית "יוצרים עתיד" – תוכנית מעבר מבית הספר לעולם העבודה עבור תלמידים עם מוגבלויות שונות הלומדים בחינוך המיוחד. התוכנית הופעלה בשיתוף עם האגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך, כחלק מתוכנית "מעברים" – תוכנית מעבר של משרד החינוך לתלמידי החינוך המיוחד. במסגרת "מעברים" הצוות החינוכי דן עם התלמידים במשך שלוש שנים בתכנים רלוונטיים למעבר לבגרות כגון עצמאות ויחסים חברתיים. תחום התעסוקה הוא אחד מעשרת תחומי התוכן של "מעברים" ותוכנית "יוצרים עתיד" משתלבת בו. "יוצרים עתיד" היא תוכנית אישית, רב-מערכתית וממוקדת תוצאה המעודדת מתבגרים עם מוגבלות לפתח אוריינטציית עתיד במגוון תחומי החיים, תוך מיקוד בבחירה בעלת משמעות של מסלול המשך ורכישת מיומנויות תעסוקה רוחביות (נורדהיים ורז, 2019).

בשנים 2011-2012 פיתח משרד הרווחה מודל להפעלת התוכנית במתכונת חדשה. בשנת תשע"ו (2015/6) פעלה התוכנית ב-41 בתי ספר: 29 בתי ספר של החינוך המיוחד ו-12 כיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים, ובשנת תשע"ז (2016/7) פעלה התוכנית במתכונת זאת ב-49 בתי ספר: 28 בתי ספר של החינוך המיוחד ברחבי הארץ ו-21 כיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים. התוכנית יועדה לתלמידים עם מוגבלות מן האוכלוסייה שהאגף לשירותי רווחה ושיקום (להלן, אגף השיקום) במשרד הרווחה שירת באותה תקופה, קרי תלמידים עם מוגבלות חושית ופיזית, וליקויי למידה מורכבים.

בשנת הלימודים תשע"ו (2015/6) החלה התוכנית לפעול כפיילוט גם בקרב 40 תלמידים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית ובקרב 40 תלמידים עם קשיי תקשורת. המחקר הנוכחי הוזמן בשנת 2013 על ידי אגף השיקום והתמקד רק באוכלוסיית היעד שלו. אי לכך ממציא המחקר אינם מתייחסים למשתתפים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית או אוטיזם.

מטרת התוכנית

קידום השתלבותם של צעירים עם מוגבלות במסלולי חיים נורמטיביים בסיום לימודיהם (שירות צבאי/ שירות לאומי, לימודים על תיכוניים ועבודה בשוק החופשי) מתוך בחירה בעלת משמעות ובאופן שממצה את יכולתם (נורדהיים ורז, 2019).

יעדי התוכנית

1. פיתוח אוריינטציית עתיד והכוונה עצמית הנחוצים לבחירה משמעותית של מסלול המשך.
2. גיבוש גוף ידע יישומי על האפשרויות העומדות בפני המשתתפים בסיום לימודיהם.
3. רכישה וביסוס של מיומנויות תעסוקה רוחביות שיהוו מנוף להשתלבות במגוון עבודות ותפקידים בעתיד, באמצעות יציאה להתנסות בשוק העבודה החופשי.

מודל העבודה של התוכנית

מודל העבודה של התוכנית בשנים שבהן בוצע המחקר התגבש במשרד הרווחה בשנים 2011-2012, והטמעתו בבתי הספר החלה

בשנת הלימודים תשע"ג (2012/3). המודל התחיל לפעול באופן גורף בכלל בתי הספר המפעילים את התוכנית החל משנת הלימודים תשע"ד (2013/4). המודל שם דגש על התנסות במקומות עבודה רגילים בשוק הפתוח, ולא תמך בהפעלת סדנאות עבודה בתוך בית הספר. כמו כן, מודל זה כלל עבודה קבוצתית בשילוב תוכנית אישית לכל תלמיד. במסגרת התוכנית האישית נקבעו לתלמיד יעדים והוא קיבל משוב על התקדמותו. לכל תלמיד נוהל תיק אישי ובו פרטים אישיים ומעקב אחר הצבת יעדים והתקדמות לעברם במסגרת ההתנסות בעבודה.

רכיבי התוכנית

הנחת העבודה של מודל התוכנית הייתה כי בתחום ההכנה לעולם העבודה יש לצעירים עם מוגבלות צרכים זהים לאלה שיש לצעירים אחרים, אך הם מתמודדים עם חסמים נוספים, כגון חוסר ביטחון עצמי, סטיגמה והיעדר הזדמנות להתנסות. לכן המודל התבסס על תאוריות המעבר לעבודה באוכלוסייה הנורמטיבית. הדגש של תוכניות מעבר הוא על בחירה. כדי לבצע בחירה בעלת משמעות הנער צריך צמיחה אישית. השימוש במונח צמיחה מגלם בתוכו את השאיפה לכך שהידע על העצמי ילך ויתפתח במהלך ההשתתפות בתוכנית. התוכנית כללה שני רכיבים עיקריים:

1. ידע על עולם העבודה – רכיב זה משלב בין המושגים 'אוריינטציית עתיד' ו'הכוונה עצמית'. ההנחה המרכזית היא שידע על האפשרויות הקיימות בסיום הלימודים מאפשר מרחב לבחירה משמעותית. ברכיב זה על המשתתפים להיחשף למגוון האפשרויות העומדות בפניהם בסיום לימודיהם, להכיר ולעמוד על ההבדלים ביניהן, לאסוף נתונים רלוונטיים וליצור קשר עם מסגרת ההמשך. נוסף לכך, ברכיב זה, המשתתפים לומדים ברמה עיונית על מיומנויות התעסוקה החשובות לעובד מנקודת מבטו של המעסיק. את המיומנויות ניתן לפתח באמצעות סדנאות הכוללות עבודה על זיהוי מצבים, ביצוע פעולות הקשורות לעולם התוכן וכן פתרון בעיות.

2. הזדמנויות להתנסות מעשית – מטרתה של ההתנסות היא למידה ורכישה של מיומנויות תעסוקה רוחביות והערכה עצמית מדויקת של התלמידים את המיומנויות שלהם במציאות של שוק העבודה החופשי. ההתנסות המעשית כללה בתוכה כמה רבדים:

- א. יציאה למקומות התנסות מגוונים בשוק העבודה (3-8 שעות שבועיות)
- ב. ליווי פרטני על ידי רכז התוכנית המתבצע בשיחות משוב, בביקורים ובתצפיות במקומות ההתנסות תוך קידום המטרות האישיות של התלמיד
- ג. עריכת קבוצות משוב על ידי בית הספר על ההתנסויות והסדנאות העוסקות בתכנים רלוונטיים לעולם העבודה המותאמים לשכבת הגיל במקביל לתוכנית האישית

המודל של תוכנית המעבר לעולם העבודה התבסס על שלושת הרבדים האלה, אשר מזינים זה את זה ומקבלים ביטוי בכל אחת משנות התוכנית. עבור תלמידי כיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים, התוכנית התחילה בכיתה י' (גיל 15-16) והסתיימה בכיתה י"ב (גיל 18). עבור תלמידים הלומדים בבתי ספר לחינוך מיוחד עד גיל 21, התוכנית יכולה להתחיל בשלב מאוחר יותר ולהסתיים עד תום לימודיהם (אך בכל מקרה התוכנית נמשכת בסך הכול שלוש שנים).

אוכלוסיית היעד של התוכנית

בתחילת דרכה פעלה התוכנית בקרב תלמידים עם נכות פיזית קשה. בשנים תשע"ו-תשע"ז (2016/2017), שבהן התמקד המחקר הנוכחי, שירתה התוכנית תלמידים בני 16-21 מאוכלוסיית היעד של אגף השיקום (תלמידים עם מוגבלויות פיזיות, חושיות וליקויי למידה מורכבים). התוכנית יועדה לתלמידי חינוך מיוחד הלומדים בבית ספר לחינוך מיוחד או בכיתת חינוך מיוחד בבית ספר רגיל, ולא לתלמידים משולבים באופן יחידני. בתוכנית היו אמורים להשתתף תלמידים שבתי הספר העריכו שיש להם פוטנציאל גבוה להשתלב בשוק התעסוקה הפתוח. הוריו של תלמיד שרצה להשתתף בתוכנית המעבר נדרשו לפתוח תיק במחלקת הרווחה ברשות המקומית.

בשנת הלימודים תשע"ו (2015/2016) השתתפו בתוכנית 420 תלמידים מ-41 בתי ספר ברחבי הארץ במגזר היהודי ובמגזר הערבי – 29 בתי ספר של החינוך המיוחד ו-12 כיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים. בשנת הלימודים תשע"ז (2016/2017) השתתפו בתוכנית 517 תלמידים מ-49 בתי ספר ברחבי הארץ במגזר היהודי ובמגזר הערבי – 28 בתי ספר של החינוך המיוחד ו-21 כיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים. בתוכנית השתתפו תלמידים מחמישה שנתונים (גיל 16-21), כאשר תלמידי בתי ספר לחינוך מיוחד המשיכו בתוכנית עד גיל 21 ותלמידי חינוך מיוחד הלומדים בבתי ספר רגילים סיימו את התוכנית בגיל 18.

אופן הפעלת התוכנית

תוכנית "יוצרים עתיד" פעלה בשיתוף עם משרד החינוך – החלק העיוני היה באחריות משרד החינוך והחלק המעשי, באחריות משרד הרווחה. התלמידים התנסו בעבודה במקומות עבודה רגילים (למשל בית קפה, מחסן, בית חולים, גן ילדים), לרוב אחת לשבוע למשך כארבע שעות במהלך שעות הלימודים. על פי הנחיית משרד החינוך עבודת התלמידים בוצעה ללא תגמול כספי, והתלמידים בוטחו באמצעות המוסד לביטוח לאומי בביטוח נפגעי עבודה. נוסף לכך, על מקום ההתנסות הוטלה האחריות להציג בפני מנהל בית הספר או מי מטעמו אישור קיום ביטוח אחריות כלפי צד שלישי (ביטוח צד ג').

כאמור, משרד הרווחה הפעיל את התוכנית רק בכיתות שבהן פעלה תוכנית "מעברים" של משרד החינוך (כחלק מתנאי של משרד החינוך). מדובר בתוכנית הכנה לחיים עצמאיים שמתייחסת לעשרה תחומים (כגון עצמאות אישית, פנאי, שימוש במשאבים קהילתיים, בריאות וביטחון ותעסוקה). תוכנית "יוצרים עתיד" עסקה רק ברכיב התעסוקה.

התוכנית הופעלה באמצעות שני זכיינים: עמותת "שמע" אשר הפעילה את התוכנית עבור תלמידים עם לקות שמיעה ועמותת "אלווין" אשר הפעילה אותה עבור תלמידים עם מוגבלות פיזית, מוגבלות ראייה או לקות למידה מורכבת. בכל בית ספר פעל רכז השמה מטעם הזכייין אשר היה אחראי לליווי אישי של התלמידים בהתנסות המעשית, למציאת מקומות עבודה, לקשר עם הממונים, להגדרת תוכנית אישית לתלמיד ולנתינת משוב אישי לתלמיד על עבודתו.

2. מטרת המחקר ושאלות המחקר

מטרת המחקר היא להעריך את תוכנית "יוצרים עתיד" ולסייע להמשך פיתוחה על ידי בחינת יישומה ותוצאותיה עבור המשתתפים לאורך זמן. באופן ספציפי בחן המחקר את הנושאים האלה:

1. המשתתפים בתוכנית

- א. מאפיינים אישיים של המשתתפים (כגון סוג המוגבלות, רמת התפקוד, מין, מגזר)
- ב. מאפיינים משפחתיים (כגון מאפיינים חברתיים-כלכליים, ציפיות המשפחה מן התלמיד)

2. יישום התוכנית

- א. הזכיינים – מאפייני רכזי ההשמה, התאמה והכשרה לתפקיד, עמידה בדרישות
- ב. מידת האחידות/ השוני בהפעלת התוכנית
- ג. קשיים וחוזקות בהפעלת התוכנית
- ד. יישום מודל העבודה – מילוי שאלוני התוכנית, הגדרת מטרות אישיות, יציאה להתנסות מעשית, מעקב וקבלת משוב
- ה. שיתוף הפעולה בין הגורמים השונים בהפעלת התוכנית
- ו. הממונים במקום ההתנסות – מאפיינים, סיבות להשתתפות בתוכנית, התאמות בעבודה והכנת העובדים, שביעות רצון מהעסקת התלמידים ומן הקשר עם רכז ההשמה

3. תוצאות התכנית

- א. תוצאות למשתתף בטווח הקצר (בסיום ההשתתפות בתוכנית):
 - תחושות ויכולות שהתוכנית שואפת לפתח: מוטיבציה לעבודה, תפיסת העצמי כעובד, פיתוח אוריינטציית עתיד, תחושת מסוגלות אישית
 - בחירת מסלול לעתיד: שירות צבאי, שירות לאומי, לימודים על תיכונים/אקדמיים, עבודה בשוק החופשי, או מסגרת תעסוקה אחרת
 - מעורבות חברתית: עיסוקים בשעות הפנאי, קשר עם קבוצת השווים, התנדבות שאינה במסגרת שירות לאומי, רישיון נהיגה
- ב. תוצאות למשתתף בטווח הארוך (שנתיים מתום ההשתתפות בתוכנית):
 - עיסוק: שירות צבאי, שירות לאומי, לימודים על תיכונים/אקדמיים, עבודה בשוק החופשי, או במסגרת תעסוקה אחרת
 - שביעות רצון ההורים מעיסוק ילדם
 - השתלבות בעבודה – היקף משרה, שכר, התמדה, סיבות להפסקת עבודה/ להחלפת עבודה
 - חסמים להשתתפות בשוק העבודה
 - קשר עם שירותי הרווחה לאחר סיום הלימודים

4. שביעות רצון המשתתפים, הוריהם והמחנכים שלהם מן התוכנית

3. מערך המחקר

3.1 אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקר כללה את הקבוצות האלה:

- משתתפי התוכנית
- קבוצת השוואה – תלמידים בבתי ספר של החינוך המיוחד ובכיתות חינוך מיוחד שאינם משתתפים בתוכנית
- הצוות החינוכי בבתי הספר שבהם פעלה התוכנית
- הורי התלמידים שהשתתפו בתוכנית ובקבוצת ההשוואה
- ממונים במקומות ההתנסות המעשית
- אנשי מפתח רלוונטיים במשרד הרווחה
- אנשי מפתח רלוונטיים במשרד החינוך
- הזכיינים – רכזי ההשמה, רכזים מחוזיים ומנהלים ארציים

3.2 שיטת המחקר

במסגרת המחקר נעשה שימוש משולב במתודות איכותניות וכמותיות על פי שלבי המחקר השונים:

שלב מקדים – איסוף נתונים איכותני – 2013/2014

שלב מקדים זה כלל:

1. **ביקורים בבתי הספר המשתתפים בתוכנית** – בוצעו ביקורים בשמונה בתי ספר. בארבעה בתי ספר נערכה שיחה קבוצתית עם תלמידים המשתתפים בתוכנית ובארבעה בתי ספר נערכו שיחות אישיות עם תלמידים. בתי הספר שנבחרו ייצגו את מגוון המאפיינים והיו ממוחזות שונים, יהודים וערבים, בהפעלת "שמע" ו"אלווין", בתי ספר של חינוך מיוחד ובתי ספר רגילים עם כיתת חינוך מיוחד.
2. **ביקורים במקומות התנסות** – בוצעו ביקורים בעשרה מקומות התנסות. במסגרת הביקור שוחחו החוקרים עם 12 תלמידים (בחלק ממקומות ההתנסות התנסה יותר מתלמיד אחד), ועם שמונה ממונים על התלמידים במקומות ההתנסות. מקומות ההתנסות כללו בית קפה, סניף דואר, חנויות, גני ילדים, מסעדה ועמותות לנזקקים. בביקורים נכח גם רכז ההשמה, אך הוא נכח רק בשיחה עם הממונה ולא בשיחה עם התלמידים.
3. **ניתוח מסמכים** – המסמכים נבדקו בנקודת זמן אחת במהלך שנת הלימודים תשע"ה (נובמבר 2014 – מרץ 2015). נבחן מידע (שאינו מזוהה) מן התיקים האישיים של התלמידים שהשתתפו בתוכנית.

4. ראיונות חצי מובנים – הראיונות התמקדו ב:

- הבנת מטרות התוכנית והמידה שבה הן מושגות
- בחירת המשתתפים לתוכנית והתאמתה לצורכיהם
- אופן יישום התוכנית, דרכי העבודה בתוכנית ודילמות המתעוררות במהלכה
- איתור חוזקות וקשיים בתוכנית ובאופן הפעלתה
- תפיסת השפעות התוכנית

הראיונות בוצעו במהלך השנים 2014/2015 ונערכו עם:

- א. אנשי הצוות החינוכי האחראים לתוכנית – רואיינו 12 רפרנטים של התוכנית מתשעה בתי הספר¹: תשעה אנשי צוות רואיינו פנים אל פנים במהלך ביקורים בבתי הספר, ושלושה רואיינו טלפוני. רואיינו אנשי צוות מבתי ספר לחינוך מיוחד ומבתי ספר רגילים שיש בהם כיתת חינוך מיוחד, יהודים וערבים, מן המחוזות השונים, בית ספר אחד שהתוכנית מופעלת בו על ידי "שמע" ושמונה שהתוכנית מופעלת בהם על ידי "אלווין".
- ב. זכייני התוכנית – רואיינו 14 נציגים של זכייני התוכנית ("אלווין" ו"שמע") ברמות השונות – שבעה רכזי השמה בבתי ספר, חמישה רכזים מחוזיים, שני אחראים לתוכנית ברמה הארצית. 13 מן הראיונות בוצעו פנים אל פנים וריאיון אחד בוצע טלפוני. רואיינו נציגים מארבעת המחוזות, יהודים וערבים, שעובדים בבתי ספר של חינוך מיוחד ובכיתות מיוחדות בבתי ספר רגילים. הראיונות בוצעו פנים אל פנים.
- ג. אנשי מפתח במשרד הרווחה – בוצעו שלושה ראיונות. הראיונות בוצעו פנים אל פנים.
- ד. אנשי מפתח במשרד החינוך – בוצעו שני ראיונות. הראיונות בוצעו פנים אל פנים.

איסוף נתונים כמותי 2016/2017

בשנים 2016 ו-2017 נאספו נתונים כמותיים מכמה מקורות:

1. נתונים על כלל משתתפי התוכנית "יוצרים עתיד" – 21 רכזי ההשמה בכל בתי הספר שהשתתפו בתוכנית באותן שנים סיפקו נתונים מצרפיים על משתתפי התוכנית, כגון מספר המשתתפים בבתי הספר, מספר התלמידים שביצעו התנסות מעשית, מילוי שאלוני תלמיד, מורה והורה. נתונים אלה התקבלו עבור כלל משתתפי התוכנית בשנת הלימודים תשע"ו (2015/2016) ותשע"ז (2016/2017), ולא רק עבור התלמידים שהשתתפו במחקר וסיימו את לימודיהם באותן שנים. הנתונים נאספו באמצעות טופס מקוון בחודשים מאי-יוני 2016 ובחודשים יוני-אוקטובר 2017.
2. ראיונות טלפוניים מובנים עם ממונים על התלמידים במקומות ההתנסות – רואיינו כלל הממונים שהעסיקו תלמידים מן התוכנית בשנת 2016. סך הכול רואיינו 102 ממונים במקומות ההתנסות אשר אחראים לפחות על תלמיד אחד שביצע

1 בשלושה בתי ספר רואיינו שני אנשי צוות

התנסות בשנת תשע"ו מכלל התלמידים בתוכנית (לא בהכרח אותם תלמידים אשר רואיינו במסגרת המחקר). הראיונות בוצעו בחודשים יולי-אוגוסט 2016 (מצורף שאלון בנספח מס' 1).

נאסף מידע על:

- מאפייני מקום העבודה: מגזר, מספר עובדים, עיסוק מרכזי
 - תחילת הקשר עם התוכנית וסיבות להעסקת תלמידים בהתנסות
 - התאמות שנעשו במקום העבודה בהתאם לצרכים של התלמידים, כגון התאמה פיזית והתאמת דרכי העבודה
 - שביעות רצון מתפקוד המשתתף בעבודה ועניין להעסיק עובדים נוספים עם מוגבלות במסגרת התוכנית
 - הכנה לצוות העובדים הקבוע ואופן קבלת המשתתף בתוכנית
 - שביעות רצון מן התפקוד של הרכז והסיוע שקיבל ממנו
3. **שאלונים לתלמידים** – הנתונים נאספו באמצעות שאלון לתלמיד בסיום ההשתתפות בתוכנית (t1). הריאיון עם התלמיד בוצע לאחר שהוריו חתמו על טופס הסכמה להשתתפות במחקר, והתלמיד עצמו הסכים להתראיין. הראיונות בוצעו פנים אל פנים בבתי הספר באמצעות שאלון מובנה בחודשים אפריל-יוני 2016 ואפריל-יוני 2017. את הראיונות ערך צוות המחקר שעבר הכשרה לראיונות של אנשים עם מוגבלות. תלמידים דוברי עברית רואיינו בעברית ותלמידים דוברי ערבית רואיינו בערבית (מצורף שאלון בנספח מס' 2). השאלון אסף מידע על:

- מאפייני הרקע של המשתתפים: גיל, מין, מצב חברתי-כלכלי של המשפחה, לקות, מצב תפקוד (עבור קבוצת התוכנית וקבוצת ההשוואה)
- תחושת מסוגלות אישית (עבור קבוצת התוכנית וקבוצת ההשוואה)
- תפיסת העצמי בראי העבודה (עבור קבוצת התוכנית וקבוצת ההשוואה)
- אוריינטציית עתיד – תוכניות לעתיד (עבור קבוצת התוכנית וקבוצת ההשוואה)
- ידע על האפשרויות העומדות בפניהם בעתיד (עבור קבוצת התוכנית וקבוצת ההשוואה)
- שביעות רצון מן התוכנית ותפיסת תרומת התוכנית (רק למשתתפים, לא לקבוצת ההשוואה)
- רצון להשתתף בתוכנית תעסוקה, השתתפות בתוכניות מעבר/ התנסות מעשית, מידת הסיוע שניתן להם בתחום התעסוקה (רק לקבוצת ההשוואה, לא למשתתפים בתוכנית)

תלמידים משתתפי התוכנית – בשנת תשע"ו בוצעה פנייה ל-91 הורים, התקבלו הסכמות לריאיון מ-47 הורים ורואיינו בפועל 38 תלמידים. בשנת תשע"ז בוצעה פנייה ל-133 הורים, התקבלו הסכמות לריאיון מ-65 הורים ורואיינו בפועל 64 תלמידים. סך הכול בוצעה פנייה ל-224 הורים של משתתפי התוכנית, התקבלו הסכמות מ-112 הורים ובפועל בוצעו 102 ראיונות. רואיינו תלמידים שהיו בשנה האחרונה להשתתפותם בתוכנית, לקראת סיום לימודיהם בבית הספר.

תלמידים בקבוצת השוואה – בשנת תשע"ו בוצעה פנייה ל-102 הורים, התקבלו הסכמות לריאיון מ-26 הורים ורואיינו בפועל 25

תלמידים. בשנת תשע"ז בוצעה פנייה ל-130 הורים, התקבלו הסכמות מ-31 הורים ורואיינו בפועל 31 תלמידים. סך הכול בוצעה פנייה ל-232 הורים, התקבלו הסכמות מ-57 הורים ובפועל בוצעו 56 ראיונות. קבוצת ההשוואה כללה תלמידים שהיו בשנה האחרונה ללימודיהם ולמדו בבתי ספר של החינוך המיוחד בשכבות גיל תואמות, עם מוגבלויות דומות למשתתפי התוכנית.

שיעור ההיענות של התלמידים עמד בשנת תשע"ו על כ-41% מסך התלמידים שהשתתפו בתוכנית והתאימו למחקר, ועל כ-25% מסך התלמידים שהתאימו למחקר בקבוצת ההשוואה. בשנת תשע"ז שיעור ההיענות עמד על כ-49% מסך התלמידים שהשתתפו בתוכנית והתאימו למחקר, ועל כ-24% מסך התלמידים שהתאימו למחקר בקבוצת ההשוואה.

הסיבות לכך שלא כל התלמידים שהוריהם הסכימו כי ישתתפו במחקר רואיינו מגוונות, בהן: מחלה ביום שבו הגיע המראיין לבית הספר, סירוב של התלמיד, תלמידים שעזבו את בית הספר והחלו בשירות לאומי.

4. **שאלונים למורים** – מורים בבית הספר התבקשו למלא שאלון מקוון המשלים פרטים על כל התלמידים שהשתתפו במחקר (מצורף שאלון בנספח מס' 3). סך הכול, בחודשים אוגוסט-נובמבר 2016 השיבו על השאלונים 35 מורים, מהם 30 מחנכים של תלמידים ו-5 רכזים בבתי הספר (רכזי תעסוקה, רכזי חינוך מיוחד), ובחודשים יולי-אוקטובר 2017 השיבו 39 מורים, מהם 31 מחנכים של תלמידים ו-8 רכזים בבתי הספר (מצורף שאלון בנספח מס' 3). המורים מילאו את השאלון עבור 42 תלמידים בתוכנית ב-2016 ועבור 50 תלמידים ב-2017. כמו כן המורים מילאו את השאלון עבור 20 תלמידים בקבוצת ההשוואה ב-2016 ועבור 24 תלמידים ב-2017. סך הכול המורים ענו על שאלונים עבור 92 תלמידים בתוכנית (90% היענות) ועבור 44 תלמידים בקבוצת ההשוואה (79% היענות). בממוצע כל מורה ענה בנוגע לשני תלמידים בכל שנה.

איסוף נתונים כמותי 2018/2019

ראיונות טלפוניים עם הורים² – ראיון טלפוני עם הורי התלמידים שהשתתפו בתוכנית ובקבוצת ההשוואה כשנתיים לאחר סיום הלימודים (מאי-יולי 2018 ומאי-יולי 2019). ראיון הורה אחד מכל משפחה. ההורים רואיינו בשפתם (עברית, ערבית) (מצורף שאלון בנספח מס' 4).

רואיינו 56 הורים בשנת 2018, 36 בתוכנית ו-20 בקבוצת ההשוואה (92% היענות) ו-83 הורים בשנת 2019, 58 בתוכנית ו-25 בקבוצת ההשוואה (80% היענות). סך הכול רואיינו 139 הורים, 94 בתוכנית ו-45 בהשוואה.

השאלון כלל מידע על:

- מאפייני הצעיר (סוג לקות, רמת תפקוד, השתתפות בפעילויות בקהילה)
- מאפייני המשפחה
- ציפיות מן הצעיר

2 הוחלט לפנות להורי התלמידים ולא לתלמידים עצמם בשל העלויות הגבוהות הכרוכות באיסוף נתונים נוסף מן התלמידים. את ההורים ניתן היה לראיין טלפונית ואילו ביצוע ראיון עם התלמידים הצריך מפגש פנים אל פנים. שנתיים לאחר סיום הלימודים נדרשה הגעה לכל צעיר באופן פרטני. במדידה הראשונה איסוף הנתונים בוצע בבתי הספר ובכל ביקור נאספו נתונים על כל התלמידים באותו בית ספר.

- עיסוק הצעיר לאחר תום התוכנית (צבא, שירות לאומי, לימודים, עבודה)
- עבודה: סוג עבודה נוכחית וסוג העבודות מאז תום הלימודים, היקף משרה, שכר, התמדה בעבודה או סיבות לעזיבת עבודה
- שביעות רצון מן התוכנית והערכת התרומה שלה לצעיר
- הערכת כישורי החיים של הצעיר וסיכויי לעתיד
- תפיסת אוריינטציית עתיד של ההורים בנוגע לילדם
- קשר עם רשויות הרווחה

3.3 הליך המחקר

הליך האיתור והגיוס של משתתפי התוכנית למחקר: איתור התלמידים המתאימים למחקר ואיסוף הסכמות ההורים בוצע על ידי איש קשר מטעם בית הספר, לרוב יועצת בית הספר או רכזת תעסוקה. הצוות החינוכי העביר מכתב להורי התלמידים וביקש מהם להחזיר כתב הסכמה להשתתפות במחקר. כמו כן, התבקשו המורים להסביר לתלמידים על המחקר ולבקש את הסכמתם להתראיין. צוות המחקר קיבל מן הצוות החינוכי את טופסי ההסכמה החתומים הכוללים את פרטי ההתקשרות של ההורים וילדם. רק לאחר שקיבל לידיו את טופס ההסכמה החתום, יכול היה צוות המחקר ליצור קשר עם התלמיד ולתאם פגישה בבית הספר.

הקשיים העיקריים בגיוס משתתפים למחקר היו חוסר שיתוף פעולה של חלק מבתי הספר בתחילת התהליך (איתור תלמידים מתאימים, העברת טופסי הסכמה להורים, תזכור התלמידים וההורים והחזרת טופסי ההסכמות החתומים לאחר מכן) וחוסר היענות הורי התלמידים להשתתף במחקר, בעיקר בקרב הורי התלמידים בקבוצת ההשוואה.

הליך גיוס קבוצת ההשוואה: לאחר קבלת היתר ממוסד החינוך, אותרו בתי ספר לחינוך מיוחד לילדים עם מוגבלויות הדומות לאלה של המשתתפים בתוכנית ועם מאפיינים אישיים דומים (מגזר, אזור). צוות המחקר פנה למנהלי בתי הספר בבקשה להשתתף במחקר תוך נימוק הבקשה ברצון לשפר את התוכנית, אשר עשויה להיות מופעלת בעתיד גם בבית הספר שלהם. אם מנהל בית הספר הסכים, שוחח צוות המחקר עם המורים של תלמידי השכבות העליונות וביקש מהם להעביר מכתב הסכמה להורי התלמידים הלומדים בשתי שכבות הגיל העליונות בבית הספר שיש להם מוגבלויות דומות למשתתפי התוכנית (מוגבלות חושית, פיזית, ליקוי למידה, משכל גבולי).

ביצוע הראיונות: התלמידים שהשתתפו בתוכנית רואיינו פנים אל פנים לקראת סיום שנת הלימודים האחרונה שלהם, שבה גם הסתיימה השתתפותם בתוכנית, והתלמידים בקבוצת ההשוואה רואיינו פנים אל פנים לקראת סוף לימודיהם במערכת החינוך (t1). תלמידי השנתון שסיים את לימודיו בשנת הלימודים תשע"ו רואיינו באפריל-יוני 2016, תלמידי השנתון שסיים את לימודיו בשנת הלימודים תשע"ז רואיינו באפריל-יוני 2017.³

3 מועד זה, כשנה וחצי מתחילת המחקר, נבחר משתי סיבות: (1) המחקר דרש היתר של המדען הראשי של משרד החינוך. תהליך קבלת ההיתר ארך עשרה חודשים כך שלא ניתן היה לפנות לבתי הספר לפני שנת הלימודים תשע"ו (2015/16); (2) התוכנית הופעלה במתכונת החדשה החל משנת הלימודים תשע"ד (2013/14), והיו מעוניינים לכלול תלמידים שהתנסו בתוכנית במודל זה שנתיים.

הורי התלמידים שהשתתפו במחקר רואיינו טלפונית כשנתיים לאחר שילדם סיים את לימודיו במערכת החינוך (t2). הורי התלמידים שסיימו את לימודיהם בשנת 2016 רואיינו במאי-יולי 2018, והורי התלמידים שסיימו את לימודיהם בשנת 2017 רואיינו במאי-יולי 2019 (לוח 1).

לוח 1: מערך המחקר המלא

מדידה ראשונה – בסיום הלימודים	מדידה ראשונה – בסיום הלימודים	מדידה שנייה – מעקב, מאי-יולי	מדידה שנייה – מעקב, מאי-יולי
2016	2017	2018	2019
תלמידים*	+		
מחנכים*	+		
רכזי השמה	+		
ממונים במקום ההתנסות	+		
הורים*		+	+

* של משתתפי התוכנית ושל קבוצת השוואה

ניתוח הנתונים

ניתוח השאלונים נערך במתודות כמותיות. הנתונים נאספו ועובדו בתוכנת SPSS. בוצעו מבחנים לבדיקת שכיחויות וממוצעים.

נעשה שימוש במבחני t בלתי תלויים כדי לבדוק הבדלים בין קבוצת התוכנית לקבוצת ההשוואה.

נעשה שימוש במבחני χ^2 לבחינת טיב התאמה כדי לבחון קשר בין ציפיות ובין מימושן.

בוצעו מבחני t למדגמים מזווגים כדי לבחון תפיסות של הורים, של מורים ושל התלמידים עצמם בנוגע לתכונות של התלמידים.

פרק ראשון: מאפייני המשתתפים במחקר

מניתוח הנתונים עלה כי יש הבדלים בין קבוצת ההשוואה ובין קבוצת המחקר בחלק מן המאפיינים, שכן התלמידים בקבוצת ההשוואה לא נבחרו בהקצאה מקרית אלא אותרו נבדקים שלומדים בבתי ספר הדומים לבתי הספר המשתתפים בתוכנית מבחינת סוגי המוגבלויות של התלמידים, ורק תלמידים שהוריהם הסכימו וחתמו על טופס הסכמה נכללו במחקר. יש הבדלים בין קבוצת התוכנית וקבוצת ההשוואה במשתנה מין (אחוז הבנים גבוה יותר בקבוצת ההשוואה מאשר בקבוצת התוכנית) ובמשתנה קבוצת גיל (אחוז בני ה-19 ומעלה גבוה יותר בקבוצת התוכנית מאשר בקבוצת ההשוואה). בקבוצת התוכנית יותר תלמידים נמצאים בבתי ספר של החינוך המיוחד מתלמידים בכיתות מיוחדות בבתי ספר רגילים, זאת לעומת קבוצת ההשוואה. נתונים אלו יכולים להעיד על הבדלים ברמת התלמידים בתוכנית לעומת בקבוצת ההשוואה. בנוגע לפעילויות מחוץ לבית הספר, בקבוצת ההשוואה יותר תלמידים משתתפים בפעילויות מחוץ לבית ספר ובאופן מובהק תלמידים בקבוצת ההשוואה מתנדבים יותר מתלמידים בתוכנית. גם נתון זה יכול להעיד על תפקוד ברמה גבוהה יותר בקרב תלמידים בקבוצת ההשוואה. השוני במאפייני הנבדקים עלול להשפיע על תוצאות המחקר.

המאפיינים הכלליים של המשתתפים מוצגים בלוח 2.

לוח 2: מאפיינים כלליים של המשתתפים במחקר, על סמך דיווחי התלמידים (באחוזים)

מאפייני התלמידים	בקבוצת התוכנית (N=102)	בקבוצת ההשוואה (N=56)
מין		
בנים	48	66
בנות	52	34
מגזר		
יהודי	81	77
ערבי	19	23
גיל		
עד גיל 18	25	54
מעל גיל 18	75	46
ארץ לידה		
ישראל	96	93
מדינות אחרות	4	7
סוג המסגרת החינוכית		
בית ספר לחינוך מיוחד	74	61
כיתה מיוחדת בבית ספר רגיל	26	39
פעילות מחוץ לבית הספר ^א		
עובדים/ עבדו בעבודה שאינה דרך בית הספר*	41	50
משתתפים בתנועת נוער	25	32
מתנדבים/ התנדבו במקום שלא דרך בית הספר	24	46
משתתפים בחוגים	25	36

^א חלק מן התלמידים ציינו יותר מתשובה אחת

* תלמידים שענו שעבדו בעבודה שהרוויחו בה כסף אחרי שעות הלימודים או בזמן של חופש מן הלימודים לא דרך בית הספר, ועבדו בעבודה זו למעלה משבוע

יש לציין כי 36% מן התלמידים בקבוצת ההשוואה (20 תלמידים) למדו בבתי ספר שמשתתפים בתוכנית, התאימו לתוכנית אבל לא השתתפו בה (לרוב כי ההורים לא פתחו תיק ברווחה, בהתאם לאחת הדרישות של התוכנית).

38% מן התלמידים בקבוצת ההשוואה (21 תלמידים) יצאו להתנסות בתעסוקה מטעם בית הספר, שלא במסגרת התוכנית "יוצרים עתיד". ההשוואה בין הקבוצות, אם כך, אינה בין קבוצה שהשתתפה בהכנה לתעסוקה לבין קבוצה שלא קיבלה כלל הכנה לתעסוקה. לפחות אצל חלק מן התלמידים בקבוצת ההשוואה, המחקר בוחן הבדלים בין משתתפי התוכנית ובין תלמידים שהשתתפו בפעולות אחרות של הכנה לתעסוקה.

על פי דיווחי המורים (לוח 3), לתלמידים מוגבלויות שונות, חלקן פיזיות וחלקן קוגניטיביות-התנהגותיות, והמוגבלות הנפוצה ביותר היא לקות למידה/ הפרעת קשב וריכוז. בקבוצת התוכנית יש יותר תלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה) ואוטיזם מאשר בקבוצת ההשוואה (20% לעומת 2%, בהתאמה). אוכלוסיות אלה מלכתחילה לא היו אמורות להשתתף בתוכנית וייתכן שהשילוב של תלמידים עם מש"ה ואוטיזם, שלרוב הם רב-לקותיים, השפיע על האפשרות של התוכנית להשיג את מטרותיה.

לוח 3: לקויות התלמידים, על סמך דיווחי המורים (באחוזים)

לקות ראשית*	בקבוצת התוכנית (N=92)	בקבוצת ההשוואה (N=44)
לקות למידה/הפרעת קשב וריכוז	70	77
משכל גבולי	28	34
מוגבלות פיזית	21	14
לקות שמיעה	18	18
מוגבלות שכלית התפתחותית**	16	2
הפרעת התנהגות	11	14
לקות ראייה	10	2
אוטיזם**	4	0
לקות רגשית/חברתית	7	5
אחר / לא יודע	12	11

* חלק מן המורים ציינו יותר מלקות אחת לתלמיד

** במחקר לא היו אמורים להשתתף תלמידים עם מש"ה/אוטיזם, שכן הוא הוזמן על ידי אגף השיקום דאז. ברוב המקרים לתלמידים עם מש"ה/אוטיזם שהשתתפו במחקר הייתה גם מוגבלות נוספת שהוגדרה באוכלוסיית היעד של המחקר.

המורים וההורים התבקשו לדרג את יכולת התפקוד של התלמידים באמצעות שאלון תפקוד ובו 13 פריטים. בתרשים 1 מופיע פירוט שיעור התלמידים שמסוגלים לבצע את הפעולה לבד ובקלות, על סמך דיווחי המורים וההורים.

על פי דיווח המורים על ביצוע פעולות באופן יום-יומי, נמצאו הבדלים בין הקבוצות, כאשר בכל השאלות הבודקות ביצוע פעולות עצמאי (13/13), אחוז התלמידים בקבוצת ההשוואה המסוגלים לבצע את הפעולות 'לבד ובקלות' גבוה יותר מזה של תלמידים בתוכנית, אולם רק בשלוש פעולות הבדלים אלה מובהקים: לצאת מן הבית ולחזור לבד, להשתמש באפליקציות בטלפון הנייד

ולכתוב מסרון (sms) או הודעה בווטסאפ. הבדלים אלה מצטרפים להבדלים במאפייני משתתפי הקבוצות ויכולים להצביע על נקודת התחלה נמוכה יותר של קבוצת התוכנית לעומת קבוצת ההשוואה.

לעומת דיווחי המורים, בדיווחי ההורים לא נמצאו הבדלים מובהקים בנוגע לביצוע פעולות יום-יומיות בין קבוצת התוכנית לקבוצת ההשוואה.

בחלק מן המקרים ההורים חשבו כי מסוגלות התלמידים גבוהה מזו שהציגו המורים, כאשר בקבוצת התוכנית ישנם הבדלים מובהקים גדולים יותר בין דיווח ההורים והמורים: בקבוצת התוכנית נמצאו הבדלים מובהקים בין דיווחי ההורים והמורים בשלוש פעולות: שימוש בתוכנות אופיס במחשב; ביצוע חיפוש באינטרנט וניהול שיחה עם זרים, ובקבוצת ההשוואה רק בפעולה של שימוש בתוכנות אופיס במחשב נמצא הבדל מובהק בין דיווחי ההורים והמורים.

תרשים 1: ביצוע פעולות באופן עצמאי, לבד ובקלות על ידי התלמיד, דיווחי הורים ומורים (באחוזים)*

*לצורך מציאת הבדלים בוצעו מבחני t להשוואת ממוצעים. בתרשים מוצגים האחוזים כדי לאפשר הבנה טובה יותר של הממצאים. מצורפת טבלת ממוצעים בנספח מס' 5.

בשתי הקבוצות מרבית התלמידים מקבלים קצבת נכות או הגישו בקשה ומחכים לתשובה לקצבת נכות מן המוסד לביטוח לאומי (לוח 4). בקבוצת התוכנית יותר תלמידים מקבלים קצבת ביטוח לאומי או הגישו בקשה (אם כי ללא מובהקות), גם נתון זה יכול להצביע על הבדלים בין הקבוצות ועל כך שרמת התפקוד של תלמידי קבוצת ההשוואה גבוהה יותר מרמת התפקוד של תלמידי התוכנית.

לוח 4: קבלת קצבת נכות מביטוח לאומי, דיווחי ההורים, באחוזים

קצבת ביטוח לאומי	בקבוצת התוכנית (N=80)	בקבוצת ההשוואה (N=36)
כן/ הגישו בקשה	75	54
לא	25	43

פרק שני: יישום התוכנית

המטרה המרכזית של תוכנית "יוצרים עתיד" הייתה לקדם השתלבות של צעירים עם מוגבלות במסלולי חיים נורמטיביים לאחר בית הספר, תוך פיתוח אוריינטציית עתיד והכוונה עצמית המובילות לבחירת מסלול חיים משמעותי וממצה. כדי לבחון האם התוכנית מימשה את מטרותיה, נערכו ראיונות עם תלמידים, עם מורים, עם ממונים בהתנסות ועם הורים, וכן נאספו נתונים מרכזי ההשמה של התוכנית. התלמידים והמחנכים נשאלו שאלות הנוגעות לאופן התנהלותה של התוכנית ולהשפעה שלה על התלמיד כפי שהיא נתפסת בעיני התלמידים עצמם ובעיני המחנכים המלווים אותם. הממונים בשוק העבודה נשאלו שאלות על התנהלות התוכנית ועל ההשפעה של ההתנסות על התלמיד ועל מקום העבודה. כשנתיים לאחר סיום התוכנית הורי התלמידים נשאלו גם הם על שביעות רצונם מן התוכנית ועל השפעתה על פי נקודת מבטם. כמו כן, רכזי ההשמה התבקשו למלא נתונים על משתתפי התוכנית בטופס אינטרנטי מובנה.

נתונים על כלל משתתפי התוכנית

הנתונים בחלק זה מבוססים על הדיווח של רכזי ההשמה של העמותות המפעילות את התוכנית – "אלוין" ו"שמע". הנתונים מתייחסים לסך כול התלמידים שהשתתפו בתוכנית בשנים תשע"ו ותשע"ז (השנים שבהן נאסף מידע מתלמידי התוכנית במסגרת המחקר הנוכחי), ולא רק לאלה שהשתתפו במחקר. בסך הכול השתתפו בתוכנית 420 תלמידים בשנת הלימודים תשע"ו, ו-517 בתשע"ז (תרשים 2).

הפעלת התוכנית

בשנת תשע"ו (2015/2016) השתתפו בתוכנית 41 בתי ספר ובשנת תשע"ז (2016/2017) השתתפו 49 בתי ספר (לוח 5). ניתן לראות שלא חל שינוי ממשי במספר בתי הספר של החינוך המיוחד שהתוכנית פעלה בהם, אולם חל גידול ניכר במספר כיתות החינוך המיוחד בבתי ספר רגילים בהפעלת עמותת "אלוין".

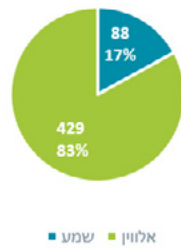
לוח 5: היקף התוכנית, לפי דיווח רכזי ההשמה, כלל משתתפי התוכנית (במספרים)

תשע"ז (2016/7)		תשע"ו (2015/6)		
אלווין	שמע	אלווין	שמע	
22	6	18	4	מספר רכזי ההשמה
26	3	28	1	מספר בתי הספר לחינוך מיוחד שבהם פעלה התוכנית
17	4	10	3	מספר כיתות החינוך המיוחד בבתי ספר רגילים שבהם פעלה התוכנית

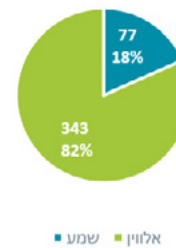
* בית ספר רגיל אחד פעלו שתי העמותות במקביל – "שמע" הפעילה את התוכנית בכיתת לקויי שמיעה ו"אלווין" בכיתת חינוך מיוחד אחרת.

תרשים 2: התלמידים שהשתתפו בתוכנית "יוצרים עתיד" לפי עמותה מפעילה, ולפי שנת לימודים, כלל משתתפי התוכנית (במספרים ובאחוזים)

תשע"ז
סך הכול: 517 תלמידים

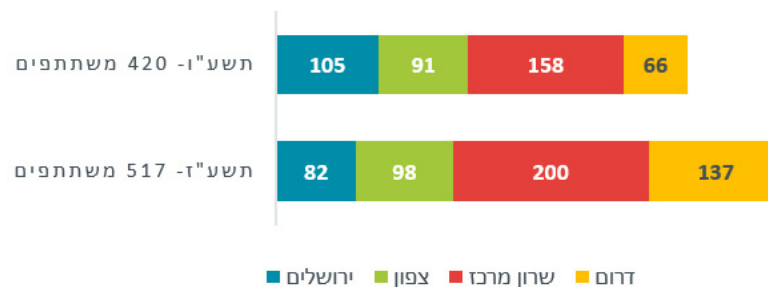

תשע"ו
סך הכול: 420 תלמידים

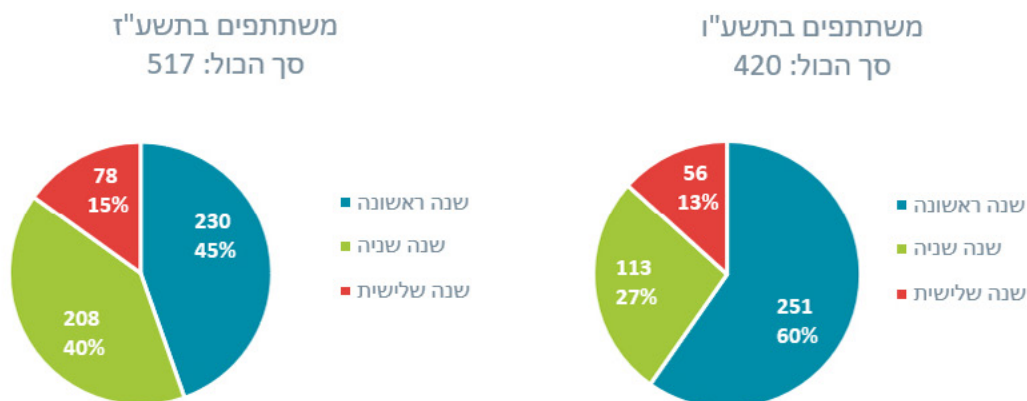
בשתי השנים (תרשים 3), המחוז עם מספר המשתתפים הגדול ביותר היה מחוז מרכז ושרון, והחלק היחסי של מחוז זה נשמר (37%) ממשתתפי התוכנית בשנת תשע"ו ו-39% בשנת תשע"ז. במחוז דרום חלה עלייה במספר המשתתפים מ-66 (16%) בשנת תשע"ו ל-137 (26%) בשנת תשע"ז. במקביל חלה ירידה במספר המשתתפים במחוז ירושלים, מ-105 (25%) בשנת תשע"ו ל-82 (16%) בשנת תשע"ז.

תרשים 3: התלמידים שהשתתפו בתוכנית "יוצרים עתיד" לפי מחוז ולפי שנת לימודים, כלל משתתפי התוכנית (במספרים)

מספרם הכולל של הנבדקים עלה בין השנים תשע"ו-תשע"ז בכמעט 100 תלמידים (תרשים 4). למרות העלייה, מן התרשים ניתן לראות כי לא כל התלמידים שסיימו את השנה הראשונה עברו לשנה השנייה של התוכנית, ולא כל אלה שהשתתפו בשנה השנייה של התוכנית המשיכו לשנה השלישית שלה. בשנת תשע"ו היו בתוכנית 251 תלמידים בשנתם הראשונה בתוכנית, לעומת זאת בשנת תשע"ז היו 208 תלמידים בשנה השנייה בתוכנית, כלומר 83% מן התלמידים המשיכו לשנה שנייה. כך גם במעבר משנה שנייה לשנה שלישית, רק 69% מן התלמידים המשיכו לשנה שלישית בתוכנית. כמו כן, אף על פי שהתוכנית פעלה בשנת תשע"ז ביותר בתי ספר, גויסו לתוכנית פחות תלמידים חדשים לעומת בשנת תשע"ו.

תרשים 4: התלמידים המשתתפים בתוכנית "יוצרים עתיד" לפי שנת ההשתתפות בתוכנית, כלל משתתפי התוכנית (במספרים ובאחוזים)

מודל התוכנית מבוסס על פעילות במשך שנתיים וחצי. בפועל ניתן לראות כי חלק ניכר ממשתתפי התוכנית לא קיימו את המודל במלואו. מן הראיונות שבוצעו עם הרכזים הסתבר שיש תלמידים בודדים שנשרו מן התוכנית, אולם נכנסו לתוכנית גם תלמידים שהיו אמורים לסיים את לימודיהם תוך שנה או שנתיים, ומלכתחילה היה ברור כי ישתתפו בתוכנית פחות משנתיים וחצי, ולא יבצעו אותה במלואה.

מילוי השאלונים של התוכנית

התוכנית כללה מערכת מובנית של שאלונים שרכזי ההשמה מילאו עם התלמידים, ההורים והמחנכים, כחלק מקביעת יעדי התלמיד בתוכנית, ומעקב אחרי השגתם. הלוח הבא (לוח 6) מפרט את שיעור התלמידים בכלל התוכנית שבנוגע להם מולאו שאלונים אלה, על פי דיווח רכזי ההשמה (אין הכוונה לשאלוני המחקר אלא לשאלונים שנועדו לסייע בבניית תוכנית אישית למשתתף בתוכנית).

לוח 6: מילוי שאלוני התוכנית, לפי עמותה מפעילה ולפי שנת לימודים, על כלל משתתפי התוכנית (באחוזים)

תשע"ז (2016/7)		תשע"ו (2015/6)		
אלווין	שמע* (N=59)	אלווין (N=343)	שמע* (N=44)	
93	81	89	52	מולא שאלון תלמיד
84	78	69	45	מולא שאלון הורה
89	90	77	34	מולא שאלון מורה

* לא כולל בית ספר אחד בעל מאפיינים ייחודיים שלא ניתן היה למצוא לו בית ספר דומה לצורך קבוצת השוואה

ניתן לראות כי בשנת תשע"ו מילוי השאלונים לקה בחסר, בעיקר בבתי הספר שבהם המפעילה היא עמותת "שמע". בשנת הלימודים תשע"ז חלה עלייה בשיעור מילוי השאלונים על ידי רכזי ההשמה בבתי הספר גם של "אלווין" וגם של "שמע".

בכל הנוגע לתלמידים שהשתתפו במחקר בלבד (N=102), 76% מן התלמידים דיווחו כי מילאו עם הרכז שאלונים, מהם 16% דיווחו כי היה להם קשה למלא את השאלון, ו-22% דיווחו על קושי בינוני למלא את השאלון.

מן הראיונות עם רכזי ההשמה ובעלי תפקידים שונים בעמותות המפעילות את התוכנית עלה כי חלק מן התלמידים מתקשים להבין את השאלות והרכזים נדרשים להסביר את השאלות ולתת להם דוגמאות. כמו כן הרכזים הקדישו זמן רב למילוי השאלונים. נוסף על כך, כמה רכזים התלוננו שהשאלון אינו מונגש במידה מספקת עבור תלמידים עם לקויות שונות, ובפרט לא עבור תלמידים עם לקות שמיעה או מוגבלות קוגניטיבית.

ביצוע התנסות מעשית

מדיווחי רכזי ההשמה (לוח 7) עלה כי בשנת תשע"ו 81% מן התלמידים שהשתתפו בתוכנית בהפעלת "אלווין" ביצעו התנסות מעשית בשנת הלימודים, לעומת 53% מן התלמידים שהשתתפו בתוכנית בהפעלת "שמע". פער זה נשמר גם בשנת תשע"ז, כאשר 90% מן המשתתפים בתוכנית בהפעלת "אלווין" ביצעו התנסות מעשית, לעומת 54% מן המשתתפים בתוכנית בהפעלת "שמע".

לוח 7: ביצוע התנסות מעשית לפי עמותה מפעילה ולפי שנת לימודים, דיווח רכזי ההשמה על כלל משתתפי התוכנית (באחוזים)

תשע"ז (2016/7)		תשע"ו (2015/6)		
אלווין (N=429)	אלווין (N=429)	אלווין (N=343)	שמע* (N=44)	
90	54	81	53	שיעור התלמידים שביצעו התנסות מעשית

* לא כולל ב"ס אחד בעל מאפיינים ייחודיים שלא ניתן היה למצוא לו בית ספר דומה לצורך קבוצת השוואה

מלבד דיווח הרכזים על כלל משתתפי התוכנית, התלמידים שהשתתפו במחקר נשאלו גם הם על ההתנסות המעשית שלהם 91% מן התלמידים במחקר דיווחו כי הם השתתפו בהתנסות בתעסוקה מחוץ לבית הספר במסגרת התוכנית. מבין התלמידים שביצעו התנסות מעשית, רוב התלמידים ביצעו אותה במקום עבודה בשוק החופשי, בהתאם למודל התוכנית (לוח 8).

לוח 8: התנסות במקום העבודה במסגרת התוכנית "יוצרים עתיד" (N=83), דיווחי התלמידים (באחוזים)

סוג מקום העבודה במסגרת התוכנית		
מקום עבודה רגיל בשוק החופשי (למשל: חנות, בית קפה)	74	
מלכ"ר (מוסד שאינו למטרות רווח) (למשל: עמותת סיוע)	25	
מפעל מוגן	1	

על פי דיווחי ההורים, התלמידים ביצעו את ההתנסויות במגוון של מקומות תעסוקה (לוח 9).

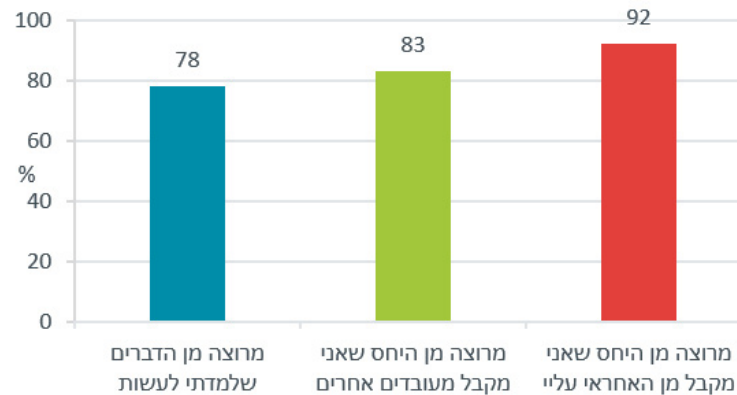
לוח 9: התנסות במקום העבודה במסגרת התוכנית "יוצרים עתיד" (N=73), דיווחי ההורים (תשובה פתוחה, מקובץ) (באחוזים)

סוג מקום העבודה במסגרת התוכנית	
חנות/מחסן	23
מפעל/מוסך	10
מטבח/ חדר אוכל	8
גן ילדים	8
דואר	8
עבודה משרדית	4
בית אבות	4
מלון	4
לא רלוונטי/ לא ידוע	10
אחר	21

רוב התלמידים במחקר דיווחו כי ביצעו התנסות במקום אחד. כשליש מן התלמידים (32%) התנסו עד חצי שנה במקום העבודה, כשליש (34%) חצי שנה עד שנה והיתר (34%) שנה ויותר. 75% מן התלמידים התנסו במשך יום בשבוע, 21% במשך יומיים ו-4% במשך שלושה ימים בשבוע. מרבית התלמידים (62%) התנסו עד ארבע שעות ביום במקום ההתנסות, 36% התנסו בין 4 ל-8 שעות ו-2% התנסו 8 שעות ויותר ביום.

התלמידים הביעו שביעות רצון גבוהה מן היחס שקיבלו מן האחראי במקום ההתנסות ומן הדברים שהם למדו בהתנסות. שביעות הרצון שלהם מן היחס שקיבלו מן העובדים האחרים נמוכה יותר (תרשים 5).

תרשים 5: שביעות רצון ממקום ההתנסות (N=102), דיווחי התלמידים (באחוזים)

במסגרת המחקר הועבר שאלון טלפוני ל-102 ממונים ישירים של תלמידים שביצעו התנסות בשנת תשע"ו (לאו דווקא התלמידים שהשתתפו במחקר) במטרה לקבל את זוויית הראייה שלהם על ההתנסות המעשית.

מקומות ההתנסות שהשתתפו במחקר, ברובם (60%) היו מקומות עבודה פרטיים, רבע (25%) היו מקומות עבודה ציבוריים שאינם מלכ"רים (מוסדות שאינם למטרות רווח) ו-15% היו מלכ"רים. יותר ממחצית (59%) ממקומות ההתנסות היו בשנתם הראשונה לקבלת תלמידים להתנסות במסגרת התוכנית, עבור 11% הייתה זו השנה השנייה ו-30% ממקומות העבודה קיבלו תלמידים להתנסות יותר משנתיים. רוב הארגונים (62%) לא העסיקו עובדים עם מוגבלות בשכר (מלבד התלמידים שהגיעו להתנסות).

הקשר בין מקומות ההתנסות ובין התוכנית נוצר ב-80% מן המקרים ביוזמת רכז ההשמה. לרוב (68%) מקומות העבודה קיבלו תלמידים במסגרת התוכנית כיוון שראו בכך הזדמנות לתרום לפרויקט חשוב. סיבות נוספות היו התפיסה כי זו מצווה להעסיק אדם עם מוגבלות (25%), רצון לעזור לתלמידים (16%), הזדמנות להתנסות בהעסקת עובד עם מוגבלות (13%), צורך בעובדים (10%), הזדמנות לקלוט עובד ללא תשלום שכר (9%).

מרבית התלמידים התנסו במקומות שבהם מספר העובדים שנמצאו במקום ההתנסות כשהתלמיד הגיע להתנסות היה נמוך יחסית. 26% התנסו במקומות של עובד אחד או שניים, 28% במקומות של 3-5 עובדים, 24% במקומות של 6-10 עובדים ו-21% במקומות של 11 עובדים ויותר.

ב-72% ממקומות ההתנסות היה תלמיד אחד שהתנסה בארגון, ב-17% היו שני תלמידים וב-11% שלושה תלמידים ויותר.

בדרך כלל (63%) במהלך ההתנסות כל תלמיד עבד לבד, ברבע מן המקרים התלמידים עבדו בזוגות או בקבוצה עם תלמידים או עם עובדים אחרים בארגון וב-12% ממקומות ההתנסות חלק מן התלמידים התנסו לבד וחלק בזוג או בקבוצה.

הרוב המוחלט של מקומות ההתנסות (92%) ביצעו התאמות שונות כדי לקלוט את התלמיד לעבודה (לוח 10). לרוב היו אלה התאמות של המשימות ויחס אישי. רק כחמישית מן הממונים דיווחו על ביצוע התאמות פיזיות של סביבת העבודה.

לוח 10: התאמות שנעשו במקום העבודה לקליטת התלמיד, דיווחי הממונים (N=107) (באחוזים)

ביצוע התאמות*	
90	התאמה של ההכשרה וההדרכה של התלמיד במקום העבודה
89	התאמת המשימות ליכולות של התלמידים
87	מתן גמישות בשעות ההתנסות
79	ליווי מטעם מקום העבודה בביצוע המשימות
75	הדרכה לצוות העובדים על אודות שילוב התלמיד במקום העבודה
21	התאמה פיזית של מקום העבודה
8	לא נדרשו התאמות

* המשיבים יכלו לענות יותר מתשובה אחת

באופן כללי הממונים לא הצביעו על חששות מיוחדים בנוגע לתוכנית ולהעסקת התלמידים. החשש הגדול ביותר היה שלא יהיו מספיק משימות שהתלמידים יוכלו לבצע (21% דיווחו על חשש קל ו-7% על חשש כבד), בכל שאר החששות שנבדקו דוגמת חשש מתגובה של לקוחות/ מנהלים/ עובדים או החשש מפני ההתמודדות של המעסיק עם התלמיד, הרוב המוחלט של הממונים דיווחו כי כלל לא חששו מכך (לוח 11).

לוח 11: חששות בנוגע לתוכנית ולתחילת העסקת התלמיד, דיווחי הממונים (N=106) (באחוזים)

בכלל לא	חשש קל	חשש כבד	
72	21	7	חשש שלא יהיו מספיק משימות שהתלמידים יוכלו לבצע
78	17	5	חשש מן התגובות של הלקוחות
82	15	3	חשש שאני לא אדע איך להתנהג אל התלמיד
80	17	3	חשש שלא אצליח להתמודד עם הקשיים של התלמיד
92	6	2	חשש מן התגובה של המנהלים שלי
80	19	1	חשש מן התגובות של העובדים

במענה על השאלה האם התעורר קושי עם התלמידים במשך שנת ההתנסות, רק 20% מן הממונים ענו בחיוב. כאשר התבקשו לפרט בשאלה פתוחה מה היה הקושי, הם ציינו בעיקר חוסר עקביות של התלמידים בהגעה להתנסות ואי-התאמה לתפקיד שאליו שובצו. 75% מן הממונים שצינו כי נתקלו בקושי, דיווחו כי פנו אל הרכז בקשר למשבר או לקושי שהתעורר.

נוסף על כך, הממונים נשאלו על קשיים ספציפיים במסגרת ההתנסות (לוח 12), גם במקרה זה מעט מאוד ממונים ציינו כי נתקלו בקשיים המפורטים.

לוח 12: קשיים עם תלמידים במסגרת ההתנסות (במידה מעטה/ בינונית או רבה מאוד), דיווח הממונים (N=102) (באחוזים)

קשיים עם תלמידים	
התנהגות שלא בהתאם לנורמות המקובלות, כגון התפרצות, עזיבת המקום ללא הודעה	10
חוסר אמינות – משקר, מסלף או מסתיר מידע	6
הופעה בלתי הולמת וחוסר היגיינה אישית	4
אי-הקפדה על בטיחות – אינו פועל על פי כללי הבטיחות	4

ליווי והנחיה

מדיווחי המורים (לוח 13) עלה כי לחלק מן התלמידים התלווה איש צוות מבית הספר, כגון סייעת, בן/בת שירות לאומי, במשך כל היום או חלק ממנו.

לוח 13: נוכחות של מלווה מבית הספר במקום העבודה (N=59), דיווחי המורים (באחוזים)*

נוכחות של מלווה בהתנסות המעשית	
התלמיד עבד לבד ללא מלווה מבית הספר	73
התלמיד עבד עם מלווה מטעם בית הספר בחלק משעות ההתנסות	10
התלמיד עבד עם מלווה מטעם בית הספר במשך כל שעות ההתנסות	5
התלמיד עבד בהתחלה עם מלווה ואחר כך לבד	2
התלמיד עבד עם ליווי אחר (תשובות: מטעם מקום העבודה, מלווה פרטי)	10

* לא כל המורים נשאלו שאלה זו

כשלושה רבעים מן התלמידים ביצעו את ההתנסות באופן עצמאי ללא מלווה. למעלה מרבע מן התלמידים שביצעו התנסות היו זקוקים לליווי לפחות באופן חלקי. נוכחות של מלווה בהתנסות אינה חלק מובנה ומוסדר בתוכנית. בתי הספר ויועץ ההשמה מצאו פתרונות נקודתיים כאשר לתלמיד היה צורך במלווה ולא אחת הייתה בעיה תקציבית במימון מלווה זה.

רוב התלמידים הגיעו באופן עצמאי למקום העבודה (לוח 14). היו תלמידים שהיו זקוקים לליווי ועזרה בהגעה למקום העבודה ונמצאו עבורם מגוון פתרונות.

לוח 14: דרכי הגעה למקום העבודה (N=59), דיווחי המורים (באחוזים)*

דרכי הגעה למקום העבודה	
מגיע באופן עצמאי (ברגל או בתחבורה ציבורית)	64
מגיע בהסעה	17
מגיע בליווי מטעם בית הספר	12
מגיע בליווי הורים	5
מגיע בליווי רכז ההשמה מן התוכנית	2

* לא כל המורים נשאלו שאלה זו

שני הלוחות האחרונים מראים כי בתוכנית השתתפו גם תלמידים שלא יכלו לבצע את ההתנסות המעשית באופן עצמאי. כרבע מן התלמידים היו זקוקים למלווה בהתנסות, וכ-20% נזקקו לליווי לצורך הגעה למקום ההתנסות. התוכנית במקור הייתה מיועדת לתלמידים שניתן היה להעריך שיהיו מסוגלים להשתלב בעבודה בשוק החופשי באופן עצמאי. בפועל השתתפו בתוכנית גם תלמידים שהפוטנציאל שלהם לכך נמוך יחסית.

בדיווח של רכזי ההשמה, 68% מן התלמידים השיבו כי דיברו עם הרכז על מטרות לשיפור, מהם 75% ענו כי לאחר השיחה עם הרכז הצליחו להשתפר. בלוח 15 ניתן לראות כי התלמידים מעריכים את עבודת הרכז ואת התרומה שלו להתנסות. מדבריהם עלה כי

הרכזים עזרו לתלמידים לעמוד על הזכויות שלהם בהתנסות, למשל שעות העבודה או סוג העבודה; הרכזים גם עזרו לתלמידים להשתפר בהתנסות ולימדו אותם מיומנויות דוגמת איך לעמוד בזמנים או להסתדר עם המנהל; ועזרו לפתור בעיות ובאופן כללי לימדו איך "להתנהג בחיים".

לוח 15: תפיסת התלמידים את עבודת הרכז (N=90), דיווחי התלמידים (באחוזים)

לא	ככה ככה	כן	
7	11	82	הרכז מנסה שאקבל בהתנסות את מה שטוב לי
16	12	72	הרכז נותן הערות שעוזרות להשתפר בעבודה
18	11	71	הרכז רוצה שאני אתאמץ
18	16	66	הרכז עוזר לפתור בעיות
20	18	62	הרכז נותן עצות איך להתנהג בחיים

בנוגע לדרכים שבהן הרכז עזר במהלך ההתנסות, 64% מן התלמידים פירטו בשאלה פתוחה שתרומתו הייתה בהסתגלות למקום העבודה, בפיתוח ביטחון עצמי ובהעצמת החוזקות שלהם.

התלמידים התבקשו לתאר כיצד הרכז סייע להם. להלן דוגמאות נבחרות:

"(הרכזת עזרה לי לקבוע) ראיון עבודה ראשון, אבל ידעתי שאני צריכה לדעת לדבר. בהתחלה חששתי מה אני אומרת. היא אמרה לי משפט מאוד טוב 'תהיי את!' והמשפט הזה הלך איתי גם למקום שבו אני עובדת עכשיו וגם בראיון שהתקבלתי המשפט הזה הלך איתי" (א., בת 19)

"לפעמים כשלא היה לי מצב רוח, הייתה מדברת איתי שלא אוותר. לימדה אותי לקחת דברים בפרופורציות. כשהייתי מתעצבנת הייתה מדברת איתי ומרגיעה אותי" (א., בת 18)

גם הממונים במקומות ההתנסות נשאלו על הקשר שלהם עם רכז ההשמה. 89% מן הממונים השיבו כי בדרך כלל הרכז היה זמין באופן מידי כאשר היו זקוקים לו. שני שליש מן הממונים השיבו כי באופן כללי הרכז עזר להם בקליטה ובהעסקה של התלמידים במהלך שנת ההתנסות. הממונים ציינו באופן חיובי את תחושת השותפות שנוצרה עם הרכז ואת מידת הדאגה והמעורבות שהוא הפגין במשך שנת ההתנסות:

"זמינות, מאוד פתוחה לרעיונות וגיוונים אם יש משהו שמתאים או לא, הגמישה את השעות של ההגעה כדי שיתאים לסניף, מודעת לנהלים של החברה ומתאימה את העבודה" (ממונה במקום התנסות)

תדירות הביקורים של הרכז הייתה בדרך כלל (74%) כפעם בשבוע-שבועיים, והקשר עימו כלל תיווך בין המעסיק לתלמיד וסיוע בהתמודדות עם התלמיד (לוח 16).

לוח 16: מה כלל הקשר עם הרכז, דיווח הממונים (באחוזים)

מה כלל הקשר עם הרכז*	
קבלת מידע על אודות התלמיד שמתנסה	83
ליווי בקליטתו של התלמיד	82
קבלת מידע כללי על העסקת עובדים עם מוגבלות	53
סיוע לצוות העובדים להבין את התלמיד ואיך להתנהג אליו	43
התמודדות עם קשיים בהעסקת התלמיד	29
קבלת כלים מעשיים לעבודה עם התלמיד	29

* המשיבים יכלו לענות יותר מתשובה אחת

הממונים דיווחו על שביעות רצון מן הרכזים בפרמטרים שונים (לוח 17).

לוח 17: שביעות רצון בעבודה עם הרכז, שאלה פתוחה (N=102) (באחוזים)

שביעות רצון מן הרכז	
אכפתיות/יחס	39
זמינות	39
מקצועיות/שיתוף פעולה	21
מעורבות/נוכחות	14
פתרון בעיות/יוזמה	9
מרוצה באופן כללי	8
תיווך עם התלמיד	8
לא מרוצה	7
לא יודע	8

נוסף לליווי המקצועי שניתן על ידי הרכז, 20% מן הממונים ציינו כי היה להם קשר עם הצוות החינוכי בבית הספר של התלמידים המתנסים.

תרומת התוכנית ושביעות רצון

התלמידים נשאלו על רצונם להשתתף בתוכנית, 69% מן התלמידים השיבו כי רצו להשתתף בתוכנית כששמעו עליה, 21% השיבו שהתלבטו (תשובה "ככה-ככה") ו-10% לא רצו להשתתף בה בהתחלה. התלמידים שדיווחו שלא רצו בהתחלה להשתתף

בתוכנית הסבירו כי הסיבות לכך היו חשש מן הדרישות המקצועיות של מקום העבודה, מאי-התאמה למקום העבודה או מיחס העובדים האחרים.

91% מן ההורים דיווחו כי היו מרוצים או מרוצים מאוד מתוכנית "יוצרים עתיד".

92% מן המורים חשבו כי ההתנסות תרמה או תרמה מאוד ליכולת של התלמיד להשתתף בשוק העבודה. 88% מן ההורים חשבו כי התוכנית תרמה או תרמה מאוד ליכולת של התלמיד להשתלב בעבודה.

תרומת התוכנית באה לידי ביטוי בתחומים שונים (לוח 18).

לוח 18: במה תרמה לי ההתנסות – שאלה פתוחה (N=77), דיווחי תלמידים (באחוזים)

איך ההכנה לעבודה עזרה לך? מה למדת מן ההכנה לעבודה?*	
רכישת כישורים מקצועיים	47
רכישת כישורים בין-אישיים (כגון שליטה בכעסים, עבודת צוות, תקשורת עם המנהל)	30
רכישת כישורים הקשורים לניהול עצמי (כגון התנהלות כלכלית, הגעה עצמאית למקום עבודה)	23
רכישת כישורים הנדרשים לחיפוש ומציאת עבודה	16

* חלק מן התלמידים ענו יותר מתשובה אחת

התלמידים וההורים, על פי דיווחיהם (לוחות 19, 20), ראו בהשתתפות בתוכנית אפשרות לחשיפה לעולם העבודה. נאמר כי התלמידים לומדים על יחסי עובד-מעביד, על עמידה בזמנים, על יחסים עם עובדים אחרים ועוד.

"(ההשתתפות בתוכנית תרמה לכך) שהוא ידע שהוא נתון לקורות והוא צריך לעשות מה שאומרים לו. עד אז הוא היה אדון לעצמו וכך למד לעמוד בזמן ולהגיע לעבודה בשעה שהוא צריך" (הורה)

נוסף לכך, התלמידים וההורים ציינו את החשיבות ואת התרומה מן ההיבט הנפשי-רגשי, בעיקר תרומה לביטחון העצמי, לתחושה של לקיחת אחריות וליכולת לתרגל עצמאות במרחבים נורמטיביים.

לוח 19: במה תרמה ההשתתפות בתוכנית? שאלה פתוחה (N=64), דיווחי הורים (באחוזים)

תרומת ההשתתפות בתוכנית	
ידע וניסיון מקצועי, היכרות עם עולם העבודה	38
ביטחון עצמי	20
עצמאות ואחריות	16
השתלבות חברתית ותחושה טובה	16
אחר	11

התלמידים גם ציינו את החשיבות של ההכנה לעתיד, מבחינת היכרות עם היכולות ועם הנטיות האישיות של כל אחד.

”למדתי איך להתרגל ליום עבודה. איך לעשות משהו אחד לאורך זמן ארוך ולהתמיד בזה. איך לבקש עזרה, איך לפתור בעיות. למשל חלק מהעבודה משעמם אותי אז אני יכול לבקש עבודה אחרת. גם למדתי איזו עבודה מתאימה לי, עבודה שכל הזמן אני יכול להשתפר בה, שמאתגרת אותי” (תלמיד)

וכן מבחינת ההתחככות ב”חיים האמיתיים” המעניקה לתלמידים אפשרות לפרספקטיבה עתידית ולהכנה לעולם שמחכה להם לאחר סיום הלימודים.

לוח 20: מה משיגים כשמשותפים בהכנה לעבודה – שאלה פתוחה (N=92), דיווחי תלמידים (באחוזים)

מה משיגים כשמשותפים בהכנה לעבודה?*	
ידע וניסיון מקצועי, היכרות עם עולם העבודה	50
סיפוק, מוטיבציה, ביטחון עצמי	27
הכנה לעתיד	14
למידה על יכולות והעדפות אישיות	4
לא משיגים כלום	2
לא יודע	14

*המשיבים יכלו לענות יותר מתשובה אחת

כלל תלמידי החינוך המיוחד עוברים תהליך של הכנה כלשהי לתעסוקה, ולכן גם התלמידים בקבוצת ההשוואה עברו תהליך מסוג זה. 38% מן התלמידים בקבוצת ההשוואה אף יצאו להתנסות בתעסוקה מטעם בית הספר. הן התלמידים בתוכנית והן התלמידים בקבוצת ההשוואה נשאלו האם ההכנה לתעסוקה שקיבלו בבית הספר תעזור להם בחיים. באופן מובהק, תלמידים שהשתתפו בתוכנית האמינו יותר כי ההכנה אכן תעזור להם לעומת התלמידים בקבוצת ההשוואה (82% לעומת 44%, בהתאמה, $p < 0.05$), והתלמידים בתוכנית העריכו את ההתנסות שעברו וחשבו כי היא תסייע להם בהשתלבות בשוק העבודה.

השאלות על אודות התוכנית יועדו רק להורים שילדיהם השתתפו בתוכנית. ההורים בקבוצת ההשוואה נשאלו על ההשתתפות של ילדיהם בפעולות לצורך הכנה לעבודה באופן כללי ולא על תוכנית ”יוצרים עתיד” באופן ספציפי. על פי דיווחי ההורים, 22 תלמידים מקבוצת ההשוואה השתתפו בפעולות של הכנה לעבודה ואילו 15 הורים נוספים לא זכרו או לא חשבו כי התלמיד השתתף בהכנה לעבודה. כמעט שלושה רבעים מן ההורים שילדיהם כן השתתפו בהכנה לעבודה חשבו כי ההשתתפות תרמה או תרמה מאוד ליכולת של התלמיד להשתלב בעבודה, לעומת 88% מן ההורים בקבוצת התוכנית שנשאלו על אודות תרומת ההשתתפות בתוכנית ”יוצרים עתיד” להשתלבות בשוק העבודה. ההורים בקבוצת ההשוואה (N=16) התבקשו לפרט במה תרמה ההכנה לעבודה ודיברו בעיקר על חיזוק הביטחון העצמי ועל תחושת האחיות והמעורבות של התלמידים.

92% ממורי התלמידים שהשתתפו בתוכנית חשבו כי ההתנסויות בתעסוקה במסגרת בית הספר תרמו או תרמו מאוד לתלמידים. כפי שניתן לראות בלוח 21 33% מן המורים טענו כי אין צורך לשפר את התוכנית. המורים שהציעו נקודות לשיפור התמקדו במתן ליווי אישי ובהתאמת ההתנסות לתלמיד באופן אישי יותר, ברכישת כישורים בין אישיים ומיומנויות מעולם העבודה שיסייעו לתלמידים במקומות העבודה ובהצעת התנסויות עבודה ארוכות יותר או מגוונות יותר.

לוח 21: הצעות לשיפור בתוכנית ההכנה של התלמיד לתעסוקה בבית הספר – שאלה פתוחה (N=81), דיווחי המורים (באחוזים)

הצעות לשיפור הכנת התלמידים לתעסוקה	
לא היה צורך בשיפור	33
ליווי יותר אישי, תיווך, התאמה אישית	16
עבודה על הקניית כישורים בין אישיים (תקשורת, התנהגות, לבוש)	11
הכנה והתנסות ארוכות יותר	11
הקניית מיומנויות מעשיות לעבודה (מחשב, משרד, מכירות)	10
יותר דוגמאות וגיוון עיסוקים	8
דגש בתחומים נוספים (הכנה לחיים, עמידה על זכויות, תגמול, התנהלות כלכלית)	7
שיתוף ההורים	4

91% מן ההורים שהשיבו על השאלה העידו כי היו מרוצים או מרוצים מאוד מן התוכנית (לוח 22). היו הערות בודדות (N=7) שנגעו לשיפור ההתאמה של התוכנית וההתנסות לתלמידים.

לוח 22: רמת שביעות הרצון מן התוכנית שבה השתתף התלמיד (N=73), דיווח ההורים (באחוזים)

שביעות רצון מן התוכנית	
מאוד מרוצה	40
מרוצה	51
לא כל כך מרוצה	7
לא מרוצה	3

גם הממונים במקומות ההתנסות נשאלו על מידת שביעות הרצון שלהם מן התוכנית. 98% מן הממונים היו מרוצים מאוד (85%) או מרוצים (13%) מן ההחלטה לאפשר התנסות לתלמידים במסגרת התוכנית ו-92% היו מרוצים במידה רבה מאוד (63%) או במידה רבה (29%) מן התלמידים שהתנסו אצלם במסגרת התוכנית.

הממונים העריכו כי התוכנית תרמה למקום העבודה (לוח 23). מן הנתונים עולה כי רוב התלמידים תרמו לעבודת הארגון וכן השפיעו לטובה על העובדים.

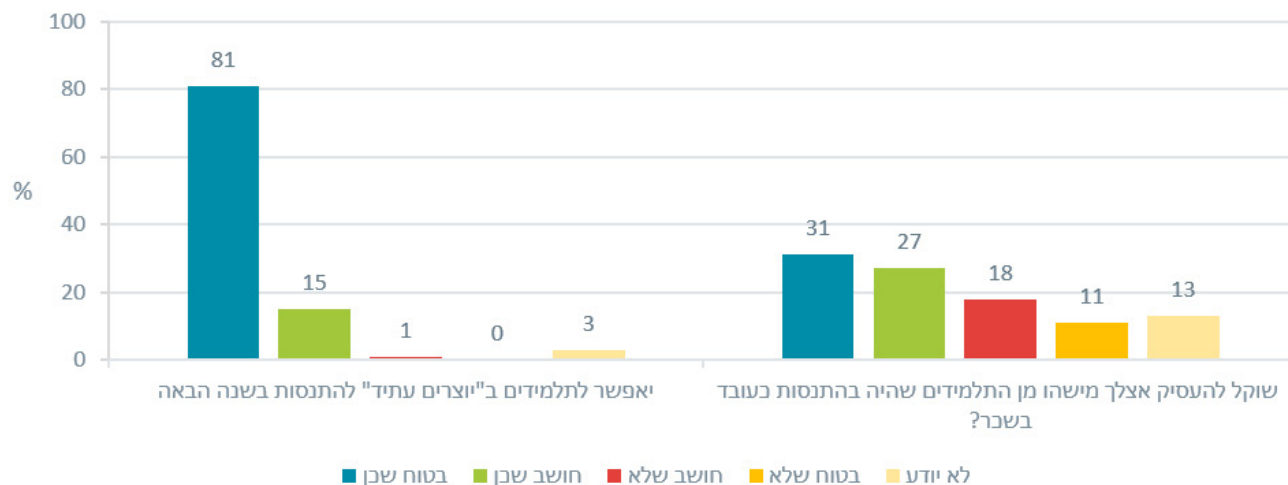
לוח 23: תרומת התלמיד למקום ההתנסות, שיעור המשיבים "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד" (N=103), דיווח הממונים (באחוזים)

תרומת התלמיד למקום ההתנסות	
התפוקה של התלמיד טובה	70
העובדים האחרים למדו להיות יותר סבלניים	60
שיפור תדמית העסק	38
הפחתת עומס מן העובדים האחרים	33

גם בשאלה פתוחה מרבית הממונים ציינו כי התוכנית מבורכת והם הרגישו כי הייתה תרומה הדדית – הן תרומה של התלמיד למקום התעסוקה ולשאר העובדים והן תרומה של מקום התעסוקה להתפתחות של התלמידים.

הממונים נשאלו על המשך השתתפותם בתוכנית (תרשים 6). שביעות הרצון מן התוכנית ומתעסוקת התלמידים ניכרת בתשובות הממונים, 81% אמרו כי הם בטוחים שירצו להמשיך ולהעסיק תלמידים במסגרת התוכנית ו-15% חשבו שכן. גם בכל הנוגע להעסקה של התלמידים שהתנסו אצלם כעובדים מן המניין, בשכר, 58% מן הממונים היו בטוחים או חשבו שישקלו להעסיק אצלם תלמידים שהיו בהתנסות כעובדים בשכר. נתון זה מלמד על שינוי תפיסתי של הממונים בנוגע להעסקת עובדים עם מוגבלות. היו ממונים שאף העידו כי תלמידים שהיו אצלם בהתנסות המשיכו לעבוד אצלם כעובדים בשכר.

תרשים 6: מחשבות לעתיד (באחוזים)

פרק שלישי: עיסוקים לאחר סיום הלימודים

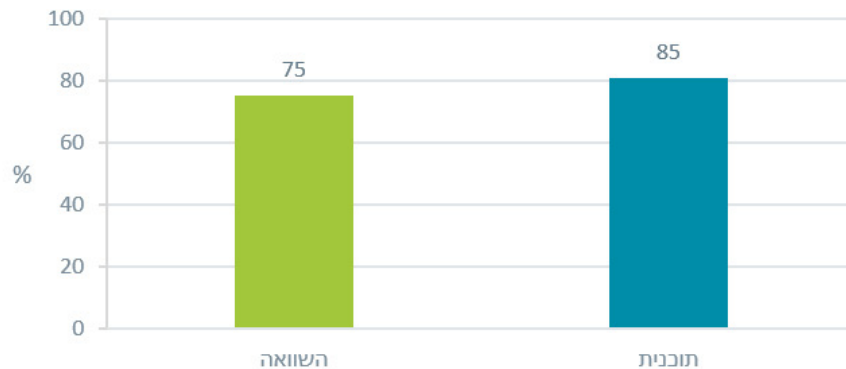
תוכנית "יוצרים עתיד" שמה לה למטרה לקדם שילוב של תלמידים הלומדים בחינוך המיוחד במסגרות נורמטיביות – צבא, שירות לאומי, לימודים או עבודה במקום עבודה רגיל, בשנים שלאחר סיום הלימודים בבית הספר התיכון. פרק זה בוחן את השתלבות התלמידים במסגרות תעסוקה ופנאי בשנים שלאחר סיום הלימודים, על פי דיווח ההורים.

השתלבות במסגרות שונות

כשנתיים לאחר סיום הלימודים נשאלו ההורים על המסגרות העיקריות של ילדם מאז סיום הלימודים בבית הספר ועד לזמן המחקר (לוח 24).

גם בקבוצת התוכנית וגם בקבוצת ההשוואה, מרבית התלמידים שירתו בצבא או בשירות לאומי, עבדו במסגרת רגילה, או למדו בנקודת זמן כלשהי במהלך השנתיים מאז סיום הלימודים. בתרשים 7 ניתן לראות כי יותר תלמידים בקבוצת התוכנית השתייכו למסגרת נורמטיבית במהלך השנתיים לאחר סיום הלימודים לעומת תלמידים בקבוצת ההשוואה (85% לעומת 75%, בהתאמה). אומנם לא נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצת התוכנית לקבוצת ההשוואה אך חשוב לזכור כי ישנם מאפיינים המעידים על נקודת פתיחה נמוכה יותר בקרב משתתפי התוכנית ולפיכך סביר להניח שהפער בין הקבוצות משמעותי יותר.

תרשים 7: השתייכות למסגרת של צבא, שירות לאומי, עבודה במקום עבודה רגיל או לימודים לאחר סיום הלימודים, דיווח ההורים (באחוזים)

לוח 24: עיסוק התלמיד במהלך השנתיים לאחר סיום הלימודים, דיווחי ההורים (באחוזים)

מה התלמיד עשה מאז שסיים את הלימודים ועד היום?*	בקבוצת התוכנית (N=85)	בקבוצת ההשוואה (N=40)
שירות לאומי	57	33
עבודה במקום עבודה רגיל	20	30
צבא	18	20
עבודה במפעל מוגן/עבודה נתמכת	13	18
לימודים	8	10
הכנה לעבודה	4	2
טיפול רפואי	3	0
מרכז יום	2	8
התנדבות	2	8
הכנה ללימודים	1	0
טיול בחו"ל	1	0
לימודים בישיבה	0	5
ללא מסגרת**	31	30
אחר (למשל: מכינת כנפיים)	2	8

* ניתן היה לסמן כמה תשובות, לכן האחוזים אינם מסתכמים ל-100%.

** מדובר על מה שהצעיר עשה במהלך השנתיים האחרונות. היו צעירים שחלק מן התקופה היו ללא מסגרת ובחלק אחר היו במסגרת.

צבא – מרבית התלמידים שמשרתים או שירתו בצבא לא התגייסו בגיוס רגיל. חמישה מתוך 15 תלמידים מקבוצת התוכנית שמשרתים או שירתו בצבא ושישה מתוך שמונה תלמידים מקבוצת ההשוואה שמשרתים או שירתו בצבא התגייסו בשירות רגיל. מתוך התלמידים בתוכנית המשרתים או שירתו בצבא, תשעה תלמידים משרתים או שירתו במסגרת תוכניות מיוחדות לאנשים עם מוגבלות דוגמת "שווים במדים"4, המיועדות לשילוב אנשים עם מוגבלות בשירות חובה בצבא. בקבוצת ההשוואה הורי שני התלמידים שלא התגייסו בגיוס רגיל לא ידעו לענות האם הם בתוכנית מיוחדת לאנשים עם מוגבלות. בקבוצת התוכנית, התלמידים שירתו או משרתים בממוצע במשך כשנתיים (23.7 חודשים) ובקבוצת ההשוואה – כשנתיים ושליש (28 חודשים).

שירות לאומי – תלמידים בתוכנית התנדבו לשירות לאומי יותר מתלמידים בקבוצת ההשוואה (57% לעומת 33%, בהתאמה)

4 למידע נוסף: <https://www.molsa.gov.il/Populations/Disabilities/MentalRetardation/DepartureForIndependentLiving/MilitaryService/Pages/MilitaryService.aspx>

($p=0.011$). רוב התלמידים בשתי הקבוצות התנדבו במסגרות ייעודיות לאנשים עם מוגבלות – בקבוצת התוכנית, מתוך 48 תלמידים שמתנדבים או התנדבו לשירות לאומי, 35 עשו זאת במסגרת מיוחדת לאנשים עם מוגבלות ו-28 מקבלים או קיבלו ליווי אישי במהלך השירות הלאומי. בקבוצת ההשוואה, מתוך 13 תלמידים, שמונה התנדבו לשירות לאומי במסגרת לאנשים עם מוגבלות וארבעה קיבלו ליווי אישי. בשירות הלאומי מרבית בוגרי התוכנית מתנדבים או התנדבו תקופה ארוכה יחסית: בממוצע 22 חודשים בקבוצת התוכנית ו-21 חודשים בקבוצת ההשוואה.

עבודה בשוק החופשי – לא נמצא הבדל מובהק בין שיעור בוגרי התוכנית שעבדו בעבודה בשוק החופשי ולבין שיעורם בקרב תלמידי קבוצת ההשוואה. כמחצית מן התלמידים שעבדו במקומות עבודה רגילים הועסקו במשרה מלאה: שמונה מתוך 17 התלמידים בתוכנית ושבעה מתוך 12 תלמידים בקבוצת ההשוואה. חשוב לזכור כי חלק מן התלמידים שעבדו עשו זאת במקביל לתעסוקה נוספת כמו שירות לאומי או צבאי ולפיכך לא הייתה להם היכולת לעבוד במשרה מלאה.

השתלבות בשוק העבודה

מלוח 24 עולה כי 20% מבוגרי התוכנית ו-30% מבוגרי קבוצת ההשוואה עבדו בעבודה בשוק החופשי במהלך השנתיים שחלפו מאז סיום הלימודים בבית הספר, ואין הבדל מובהק בין שתי הקבוצות. כלומר, המחקר לא הצליח להראות כי תלמידים שהשתתפו בתוכנית נטו יותר לעבוד בעתיד, בהתאם למטרות התוכנית.

כשהתלמידים עמדו לקראת סיום לימודיהם הם התקשו להעריך האם יהיה להם קשה למצוא עבודה בעתיד. עם זאת, בקבוצת התוכנית יש עמדות חיוביות יותר בנוגע לשוק העבודה ויותר תלמידים העריכו כי לא יהיה להם קושי במציאת עבודה (25% בקבוצת התוכנית ו-13% בקבוצת ההשוואה).

בבחינה של השתלבות התלמידים בשוק העבודה כשנתיים לאחר סיום הלימודים בתיכון, על פי דיווח ההורים (לוח 25), התגלה כי בשתי הקבוצות כמחצית מן התלמידים חוו קושי במציאת עבודה.

לוח 25: האם היה קושי במציאת עבודה? דיווחי הורים (באחוזים)

קושי במציאת עבודה	בקבוצת התוכנית (N=82)	בקבוצת ההשוואה (N=37)
כן	45	54
התלמיד מעולם לא ניסה לחפש עבודה	38	27
לא	17	19

פרט לכך שכמחצית מן התלמידים חוו קושי במציאת עבודה, כשליש מן התלמידים עדיין לא ניסו להשתלב בשוק העבודה. כאשר מסירים מן החישוב את התלמידים שמעולם לא חיפשו עבודה ובוחנים את ההתפלגות רק מתוך התלמידים שכן חיפשו עבודה נמצא כי 73% בקבוצת התוכנית ו-74% בקבוצת ההשוואה חוו קושי במציאת עבודה. ההורים שענו כי הילד שלהם חווה קושי במציאת עבודה התבקשו לענות מהם הדברים המרכזיים שהקשו עליו. תשובותיהם רוכזו בלוח 26.

לוח 26: דברים מרכזיים שהקשו על התלמיד למצוא עבודה, דיווחי ההורים (באחוזים)**

בקבוצת התוכנית (N=38)	בקבוצת השוואה (N=20)	
40	50	המצב הבריאותי, הפיזי או הנפשי שלו, כגון חרדה, חוסר אמונה ביכולות שלו, קושי להתמיד, קשיים הנובעים מן המוגבלות
24	0	קושי בניידות והגעה למקום העבודה*
21	5	קושי לקבל התאמות או חוסר נגישות של מקום העבודה
11	25	קושי ביחסים בין-אישיים, כגון יחסי אנוש בעייתיים עם עובדים אחרים ו/או עם לקוחות
11	5	מעסיקים לא רוצים להעסיק אותו בגלל מוגבלות

p<0.05*

**המשיבים יכלו לענות יותר מתשובה אחת

מתשובות ההורים עולה כי הם מייחסים חלק גדול מן הקושי במציאת עבודה למוגבלות, למשל:

“היא לא יודעת קרוא וכתוב ואומרים לה שהיא לא מתאימה” (הורה)

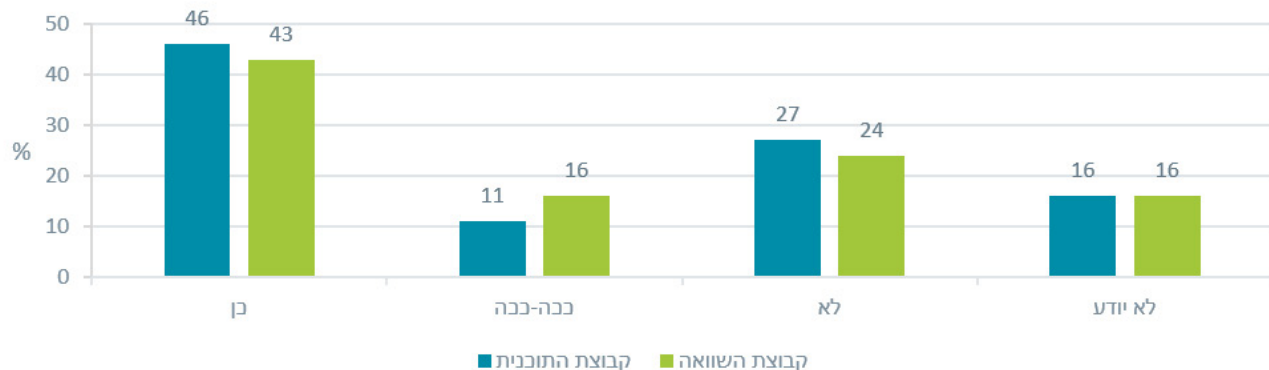
חלק נוסף נובע מחוסר התאמה ומחוסר נגישות של מקומות עבודה לאנשים עם מוגבלות. באופן מובהק, יותר הורים בקבוצת התוכנית ציינו קושי בניידות, קושי לקבל התאמות או חוסר נגישות של מקום העבודה כחסם במציאת עבודה.

חסם נוסף הוא סביבתי ונובע מחוסר נכונות של מעסיקים להעסיק אנשים עם מוגבלות:

“האוכלוסייה אצלנו לא בשלה לתת עבודה לאנשים כאלה” (הורה)

רק כרבע מן ההורים חושבים כי בעתיד לא יהיה לתלמיד קושי במציאת עבודה (תרשים 8).

תרשים 8: התלמיד יחווה קושי במציאת עבודה בעתיד, דיווח ההורים (באחוזים)

אחוזים דומים של הורים בקבוצת התוכנית ובקבוצת ההשוואה (46% ו-43% בהתאמה) סברו כי לתלמיד יהיה קושי במציאת עבודה (לוח 27). כאשר נבחנו תשובות התלמידים במועד סיום הלימודים, נראה כי גם התלמידים העריכו כי יחוו קשיים במציאת עבודה, אם כי באחוזים נמוכים מן ההורים.

לוח 27: קושי במציאת עבודה בעתיד, דיווח התלמידים (באחוזים)

קושי במציאת עבודה	בקבוצת התוכנית (N=102)	בקבוצת ההשוואה (N=57)
לא	37	39
כן	26	14
ככה-ככה	32	42
לא יודע	5	5

ההורים חושבים כי יש דרכים לעזור לתלמידים בהשתלבות בשוק העבודה. תשובותיהם מפורטות בלוח 28.

לוח 28: איזו עזרה תסייע לתלמיד להשתלב בשוק העבודה? דיווחי ההורים (באחוזים)

עזרה בשילוב בעולם העבודה*	בקבוצת התוכנית (N=82)	בקבוצת ההשוואה (N=38)
סיוע במציאת עבודה	55	34
הכנה לעבודה דוגמת עזרה בכתיבת קורות חיים	18	34
רכישת מיומנויות מקצועיות דוגמת מיומנויות מחשב	15	26
שיפור מיומנויות בעבודה, דוגמת כיצד להתמיד בעבודה או כיצד להסתדר עם עובדים אחרים	15	16

*המשיבים יכלו לענות יותר מתשובה אחת

חלק מן ההורים (N=77) ענו על שאלה זו בהרחבה בתשובה פתוחה והדגישו את החשיבות ואת הצורך בליווי התלמיד כדי לסייע לו להבין את עולם העבודה ואת ההתנהלות בו, לעזור בתיווך מול מקומות תעסוקה וממונים, לסייע בהכוונה, בהדרכה ובהבנת מטלות העבודה, ולהמשיך ללוות את התלמיד גם לאחר ההשתלבות במקומות העבודה:

“הוא לא מסוגל לחפש עבודה לבד, יש קושי, לבדוק איזה חסרונות יש, לגייס כספים, צריך לראות מהי מוגבלות, מישהו שישב ויבדוק כמה שעות הוא יכול לעבוד” (הורה)

“ליווי, מדי פעם לבקר בזמן העבודה ולוודא שהיא הבינה הכול” (הורה)

החשיבות שההורים רואים בליווי ובתמיכה באה לידי ביטוי גם בהתייחסותם למסוגלות התלמיד להשתלב במקומות עבודה רגילים. בקרב הוריי התוכנית פחות הורים חושבים כי התלמיד יוכל להשתלב בעבודה רגילה ללא תמיכה: 42% מהורי קבוצת התוכנית ו-55% מהורי קבוצת ההשוואה חושבים כי התלמיד יהיה מסוגל בעתיד לעבוד בעבודה רגילה ללא עזרה, התאמות או ליווי. ההורים שענו בשלילה על שאלה זו, נשאלו האם לדעתם התלמיד יוכל להשתלב במקום עבודה רגיל אבל עם תמיכה של התאמות, עזרה או ליווי. למעלה מ-80% מקרב ההורים שחשבו שילדם לא יוכל להשתלב בעבודה ללא עזרה, התאמות או ליווי סוברים כי הוא יהיה מסוגל לעבוד במקום עבודה רגיל באם יקבל סיוע זה.

הורים שענו בשלילה על האפשרות לפיה התלמיד יוכל לעבוד במקום עבודה רגיל ללא סיוע נשאלו בשאלה פתוחה מדוע הם חושבים כך. שלוש הסיבות העיקריות שעלו מתוך תשובות ההורים שענו לשאלה זו (N=44) היו: המוגבלות שלו, צורך בעבודה מותאמת, צורך בליווי ותמיכה כדי להשתלב בעולם העבודה.

גם ההורים וגם התלמידים התבקשו לדרג כמה היגדים על מסוגלות התלמיד בעבודה (לוח 29).

לוח 29: תחושת מסוגלות בעבודה, דיווחי תלמידים והורים שהשיבו בחיוב (באחוזים)

קבוצת התוכנית		קבוצת ההשוואה		
תלמידים	הורים	תלמידים	הורים	
92	96	89	90	מסוגל להיות עובד טוב
85	73	89	76	מוכן להתאמץ וללמוד כדי למצוא עבודה טובה
77	62	71	62	יצליח למצוא עבודה טובה
67	62	61	60	יודע איזה סוג עבודה יכול להתאים לו

ניתן לראות כי הן התלמידים והן ההורים מאמינים במסוגלות התלמיד להיות עובד טוב (89% ומעלה), אולם רק מעט יותר מ-70% מן התלמידים מאמינים שהם יצליחו למצוא עבודה טובה, ועוד פחות מכך יודעים איזה סוג עבודה יכול להתאים להם. ממצאים דומים עלו גם כשנתיים מאוחר יותר, כאשר ההורים נשאלו את אותן שאלות. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצת משתתפי התוכנית ובין קבוצת ההשוואה בתפיסות ההורים ובתפיסות התלמידים, בכל ההיגדים. בשתי הקבוצות, נמצא קשר מובהק בין תפיסת המסוגלות של ההורים את התלמידים ובין תפיסת התלמידים את המסוגלות שלהם. כאשר ההורים האמינו במסוגלות ילדם, הייתה סבירות גבוהה יותר שילדם יאמין בעצמו שהוא מסוגל. ממצא זה תואם את הממצא שעלה מן הספרות, אשר מצביע על כך שציפיות ההורים הם משתנה רב חשיבות בהצלחה של הצעיר להשתלב בעבודה.

מעורבות חברתית ופעילויות פנאי

תחום נוסף שנבדק במסגרת תחומי העיסוק של התלמידים לאחר סיום בית הספר הוא נושא הפנאי. פעילות פנאי תורמת לאיכות החיים של אנשים עם מוגבלות ומהווה אות לרמת שילובם בחברה.

ההורים דיווחו על עיסוקי התלמיד בשעות הפנאי שנתיים לאחר סיום הלימודים (לוח 30).

לוח 30: פעילויות בשעות הפנאי, דיווחי ההורים (תשובות פתוחות, מקובץ) (באחוזים)

בקבוצת התוכנית (N=79)	בקבוצת ההשוואה (N=35)	
30	29	מחשב/ טלוויזיה/ נייד
15	6	חוגים/ מועדון
13	20	מגוון עיסוקים
9	11	ספורט
7	11	עיסוק אומנותי
7	6	אחר
18	17	אין עיסוק נוסף/ נמצא בבית

בהתאם לגילם, פעילות הפנאי המועדפת על צעירים היא משחקי מחשב, גלישה במרשתת או בטלפון הנייד, צפייה בטלוויזיה וכד'. הצעירים גם עוסקים באופן עצמאי בספורט ובאומנות (ציור, כתיבה ועוד), הולכים לחוגים ועוד, ללא הבדלים מובהקים בין הקבוצות.

גם התלמידים נשאלו בעת לימודיהם בבית הספר על אודות השתתפות במסגרות חברתיות מחוץ לבית הספר: חוגים ותנועות נוער. רבע (25%) מן התלמידים בתוכנית השתתפו בחוגים מחוץ לבית הספר וכן בפעילויות של תנועת נוער. בקבוצת ההשוואה 36% מן התלמידים השתתפו בחוגים ו-32% בפעילויות של תנועת נוער. ניתן לראות כי רוב התלמידים לא השתתפו בחוגים או בתנועות נוער בשנה האחרונה ללימודיהם, ללא הבדל ניכר בין תלמידים שהשתתפו בתוכנית לכאלה שלא השתתפו בה, נתון היכול להעיד על חוסר במסגרות חברתיות בלתי פורמליות עבור צעירים עם מוגבלות. ואכן, כשנתיים לאחר סיום הלימודים, כאשר ההורים נשאלו מהיכן החברים של התלמיד (לוח 31), ניתן לראות כי התלמידים מכירים חברים ממגוון מסגרות חברתיות, אם כי המסגרות המשמעותיות הן מסגרות פורמליות דוגמת בית ספר, צבא, עבודה ופחות מסגרות בלתי פורמליות דוגמת חוגים, ללא הבדל ניכר בין קבוצת התוכנית ובין קבוצת ההשוואה.

לוח 31: מהיכן החברים של התלמיד, דיווחי ההורים (באחוזים)

בקבוצת התוכנית (N=81)	בקבוצת ההשוואה (N=44)	
47	41	בית הספר
9	16	אזור המגורים
9	2	מסגרות לאנשים עם מוגבלות
14	7	לימודים*/תעסוקה/דיוור
12	18	צבא/ שירות לאומי
4	5	מועדון/ חוג
2	7	בני משפחה
4	5	אחר

* הכוונה ללימודים לאחר סיום בית הספר

על פי דיווחי ההורים (לוח 32), 72% מבוגרי קבוצת התוכנית ו-78% מבוגרי קבוצת ההשוואה נפגשים עם חברים. יחד עם זאת חשוב להסתכל גם על העובדה ש-27% מן התלמידים שהשתתפו בקבוצת התוכנית ו-21% מן התלמידים בקבוצת ההשוואה כלל לא נפגשים עם חברים.

לוח 32: כמה פעמים התלמיד נפגש עם חברים, דיווחי ההורים (באחוזים)

בקבוצת התוכנית (N=81)	בקבוצת ההשוואה (N=39)	
27	21	אף פעם
17	21	2-1 פעמים בחודש
15	13	פעם בשבוע
10	15	3-2 פעמים בשבוע
16	21	יותר מ-3 פעמים בשבוע
14	38	אחר

בקרב התלמידים שכן נפגשים עם חברים, תדירות המפגשים משתנה ונעה בין תדירות נמוכה של 1-2 פעמים בחודש ובין יותר משלוש פעמים בשבוע. מספר מועט של הורים העידו כי הקשר עם החברים מבוסס בעיקרו על שיחות טלפון ולא על מפגשים פנים-אל-פנים.

למרבית התלמידים בקבוצת התוכנית (86%) ובקבוצת ההשוואה (62%) אין רישיון נהיגה. באופן מובהק, לפחות תלמידים בקבוצת התוכנית יש רישיון נהיגה לעומת התלמידים בקבוצת ההשוואה.

פרק רביעי: ציפיות מן התלמידים

ציפיות חיוביות של הורים ומורים הן אחד מן הגורמים המשמעותיים התורמים להצלחה בעולם העבודה של צעירים עם מוגבלות (Jussim & Harber, 2005; Fan & Chen, 2001). תוכנית "יוצרים עתיד" ביקשה לעודד אצל התלמידים את פיתוח היכולת לבחור בחירה משמעותית בחייהם הבוגרים. בחירות אלה מושפעות מתפיסות ההורים, מתפיסות המורים ומן התפיסות של התלמידים בנוגע לעצמם. פרק זה מאפשר לבחון האם לציפיות המוקדמות יש קשר לבחירות התעסוקה של צעירים בוגרי החינוך המיוחד והשפעה עליהן.

ציפיות ההורים

במחקר הנוכחי התלמידים נשאלו על ציפיות ההורים מהם לאחר סיום הלימודים. פרספקטיבת הזמן מאפשרת לבחון האם יש קשר בין תפיסת התלמיד את הציפיות ממנו ובין העיסוק בפועל בשנים שלאחר סיום הלימודים.

על פי לוח 33, בשתי הקבוצות (בוגרי התוכנית וההשוואה) התלמידים תפסו את ציפיות ההורים מהם באופן דומה, למעט האפשרויות: להתנדב לשירות לאומי (באופן מובהק יותר תלמידים בתוכנית תופסים שהייתה ציפייה כזו מהם לעומת תלמידים בקבוצת ההשוואה); וללמוד במכללה או באוניברסיטה (באופן מובהק יותר תלמידים בקבוצת ההשוואה תופסים כי הייתה ציפייה כזו מהם לעומת תלמידים בתוכנית). בקבוצת התוכנית יותר תלמידים חשבו כי הוריהם רצו שיעבדו במפעל מוגן (13% לעומת 6%, בהתאמה) או שישתתפו במרכז יום (10% לעומת 4%, בהתאמה), נתון שיכול להעיד על ציפיות נמוכות יותר של הורים מתלמידי קבוצת התוכנית.

לוח 33: תפיסת התלמידים את ציפיות ההורים מהם לאחר סיום הלימודים, דיווחי התלמידים (באחוזים)

מה ההורים שלי היו רוצים שאעשה אחרי בית הספר? ^{^^}	בקבוצת התוכנית (N=102)	בקבוצת ההשוואה (N=53)
שאעבוד בעבודה רגילה	49	50
שאתנדב לשירות לאומי ^{^*}	37	16
שאלמד קורס מקצועי	27	30
שאשתתף בחוגים	21	27
שאתגייס לצבא ^{**}	19	30
שאשלים תעודת בגרות	18	27
שאלמד במכללה או באוניברסיטה [*]	16	36
שאטוס לטיול ארוך בחוץ לארץ	16	13
שאעבוד במפעל מוגן	13	6
שאשתתף במרכז יום	10	4
לא יודע מה ההורים שלי רוצים שאעשה	10	6
שאלמד תורה בישיבה [^]	1	2

* $p < 0.05$

^{**}נשאל רק בקרב תלמידים יהודים (n=99 בקבוצת התוכנית, n=53 בקבוצת ההשוואה)

[^]נשאל רק בקרב בני יישובים (n=80 בקבוצת התוכנית, n=53 בקבוצת ההשוואה)

^{^^}המשיבים יכלו לענות יותר מתשובה אחת

ניתן לראות כי יש פער בין ציפיות התלמידים מעצמם ובין האופן שבו הם תופסים את ציפיות ההורים מהם. התלמידים מביעים אמונה גבוהה יותר ביכולתם להוציא לפועל תוכניות נורמטיביות, לעומת ציפיות ההורים, כפי שהן נתפסות על ידי התלמידים. למשל, 79% מן התלמידים בתוכנית ו-76% מן התלמידים בקבוצת ההשוואה חושבים שיעבדו בעבודה רגילה (לוח 34), אולם רק 49% ו-50% בהתאמה חושבים שהוריהם מצפים שהם יעבדו בעבודה רגילה בעתיד (לוח 33).

לוח 34: תוכניות לאחר סיום הלימודים (N=102 בקבוצת התוכנית, N=53 בקבוצת ההשוואה), דיווחי התלמידים (באחוזים)

מתוך רשימה של דברים שונים שאפשר לעשות אחרי שמסיימים ללמוד בבית ספר, האם אתה חושב שתעשה את זה? *	כן		אולי	
	בקבוצת התוכנית	בקבוצת ההשוואה	בקבוצת התוכנית	בקבוצת ההשוואה
לעבוד בעבודה רגילה	79	76	11	13
להתנדב לשירות לאומי**	60	42	13	14
ללמוד קורס מקצועי	53	39	22	34
לטוס לטיול ארוך בחוץ לארץ	53	52	23	16
להשתתף בחוגים	41	60	27	11
להתגייס לצבא**	30	39	7	12
ללמוד במכללה או באוניברסיטה	30	20	30	13
להשלים תעודת בגרות	28	44	26	22
לעבוד במפעל מוגן	21	13	15	13
להשתתף במרכז יום	20	21	14	23
ללמוד תורה בישיבה***	7	10	5	14

*המשיבים יכלו לענות יותר מתשובה אחת

**נשאל רק בקרב תלמידים יהודים (n=83 בקבוצת התוכנית, n=43 בקבוצת ההשוואה)

***נשאל רק בקרב בנים יהודים (n=41 בקבוצת התוכנית, n=29 בקבוצת ההשוואה)

בהשוואה בין תפיסת התלמיד את ציפיות הוריו ובין מה שהתלמיד עשה בשנתיים מסיום הלימודים, נמצא כי במדדים מסוימים יש קשר בין ציפיות ההורים על פי תפיסת התלמיד ובין התעסוקה הנוכחית ובמדדים מסוימים אין קשר. יש קשר חיובי מובהק בין תלמידים שחשבו כי ההורים מצפים מהם ללכת לצבא ובין תלמידים שמשרתים בצבא ($p=0.001$). באופן דומה נמצא קשר מובהק בין תפיסת ציפיית ההורים להתנדב לשירות לאומי ובין שירות לאומי בפועל ($p=0.001$). במדדים האחרים שנבדקו לא נמצאו קשרים מובהקים בין ציפיות ההורים כפי שהתלמידים חוו אותן לבין תעסוקת התלמיד. יש לציין כי האפשרויות של צבא ושירות לאומי הן האפשרויות השכיחות ביותר בשנים שלאחר סיום בית הספר ויש שיח עם ההורים בנוגע להן. בהתייחס לאפשרויות האחרות, ייתכן שהתלמידים לא היו מודעים באופן ברור לציפיות ההורים מהם בשלב זה של חייהם. אפשרות נוספת היא כי המדידה התבצעה רק שנתיים לאחר סיום הלימודים. בשלב זה לחלק מן התלמידים עדיין לא הייתה אפשרות להתנסות בעבודה או לימודים. ניתן לשער שבעתיד יהיו צעירים נוספים שיעבדו ו/או ילמדו, ומכאן יש לסייג ולומר כי בנקודת המדידה הנוכחית לא נמצא קשר.

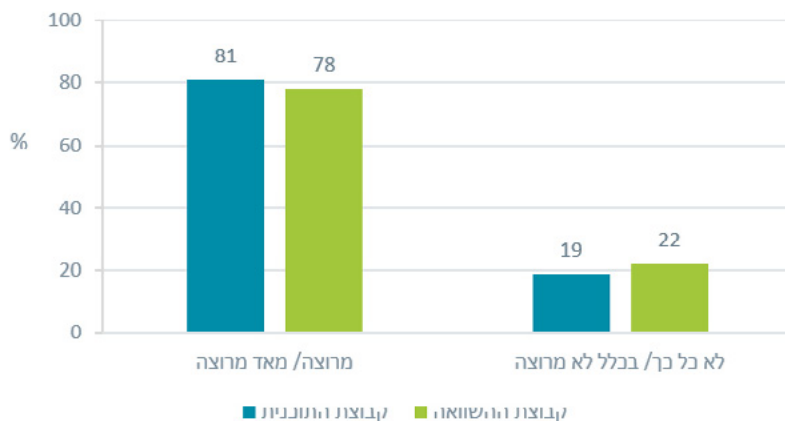
בכל הנוגע לעבודה במקום עבודה רגיל נראה כי יש פערים גדולים מאוד בין ציפיות ההורים ובין תעסוקה של התלמידים בפועל במהלך השנתיים שלאחר סיום הלימודים, בשתי הקבוצות שנבדקו. בעוד 49% מתלמידי התוכנית חשבו כי ציפיית ההורים מהם

היא לעבוד בעבודה רגילה, בפועל רק 7% עובדים בעבודה רגילה. גם בקבוצת ההשוואה, 50% חשבו כי ציפיית ההורים מהם היא לעבוד בעבודה רגילה ורק 10% עבדו בפועל בעבודה רגילה. אפשר להסביר זאת בכך שבנקודת הזמן הנוכחית התלמידים ברובם בגיל של שירות צבאי או לאומי ואילו השאלה על ציפיות ההורים מתייחסת לטווח ארוך יותר. אפשרות אחרת היא כי הקושי בהשתלבות בשוק העבודה הוא התורם לפערים אלה.

זאת ועוד, בקבוצת התוכנית יותר תלמידים חשבו כי ישתלבו במפעל מוגן או במרכז יום לעומת תלמידים בקבוצת ההשוואה (41% לעומת 34%, בהתאמה), עם זאת שיעור דומה של תלמידים בקבוצת התוכנית ובקבוצת ההשוואה חשבו כי יעבדו במקום עבודה רגיל (79%-1-76%, בהתאמה).

באופן כללי (תרשים 9), כ-80% מן ההורים, בשתי הקבוצות, מרוצים או מרוצים מאוד ממה שהתלמיד עושה בחייו, בנקודת הזמן של שנתיים לאחר תום הלימודים. ממצא זה מחזק את ההשערה כי חוסר הקשר בין ציפיות ההורים שהצעיר יעבוד בעבודה רגילה ובין עבודה בפועל, נובע מכך שעדיין מוקדם מידי לצפות שהצעיר כבר יעבוד בשלב זה של חייו אלא ישתלב במסגרות של צבא ושירות לאומי. שכן, אף על פי שהצעיר לא עובד, ההורים אינם מביעים חוסר שביעות רצון מכך, כמו כן, רבים עדיין בשירות לאומי או צבאי בשלב זה של חייהם.

תרשים 9: שביעות רצון מן הדברים שהתלמיד עושה בתקופה זו, דיווחי ההורים (באחוזים)

ציפיות המורים

ציפיות המורים אף הן בעלות השפעה על התפתחות התלמיד. במחקר המורים נשאלו בזמן שהתלמיד למד את שנת הלימודים האחרונה שלו, על תפיסתם את מסוגלות התלמיד לעיסוקים שונים לאחר סיום בית הספר (לוח 35).

לוח 35: מסוגלות התלמיד לפעילויות אחרי שיסיים את בית הספר (N=78 בקבוצת התוכנית, N=39 בקבוצת ההשוואה), דיווחי המורים (באחוזים)

אולי	כן		אולי
	בקבוצת התוכנית	בקבוצת ההשוואה	בקבוצת ההשוואה
להתנדב לשירות לאומי ^א	75	67	16
לעבוד במפעל מוגן	63	61	14
ללמוד קורס מקצועי (למשל, מכונאות רכב, מזכירות, מחשבים)	47	49	30
לעבוד בעבודה רגילה	39	51	31
להתנדב לצבא ^{א*}	35	58	25
לנסוע לטיול ארוך בחוץ לארץ*	9	39	21
להתגייס לצבא בגיוס רגיל ^{א*}	6	31	13
ללמוד במכללה או באוניברסיטה*	1	28	28
	36	28	36

^א נשאל רק עבור תלמידים יהודים (n=71 בקבוצת התוכנית, n=36 בקבוצת ההשוואה)
* p<0.05

יש הבדלים בתפיסה של המורים את שתי הקבוצות, שייתכן ומצביעים על פער בין הקבוצות לטובת קבוצת ההשוואה. המורים בקבוצת ההשוואה מעריכים את מסוגלות התלמידים כגבוהה יותר באופן מובהק מזו של התלמידים בתוכנית בכמה פעילויות: להתגייס לצבא בגיוס רגיל, להתנדב לצבא, ללמוד במכללה או באוניברסיטה ולנסוע לטיול ארוך בחוץ לארץ.

מלוחות 34 ו-35 ניתן לראות כי באופן כללי יש פער בין תפיסות התלמידים בנוגע לעתידם ובין האופן שבו המורים תופסים את יכולותיהם – התלמידים מביעים אמונה גבוהה יותר ביכולתם להוציא לפועל תוכניות נורמטיביות לעתיד לעומת ציפיות המורים מהם, למעט התנדבות לשירות לאומי וגיוס לצבא שיותר מורים חושבים שהתלמידים מסוגלים לכך לעומת התלמידים עצמם. בהתייחס לתעסוקה בעתיד המורים נוטים פחות לחשוב שהתלמידים מסוגלים לעבוד בעבודה רגילה (79% מן התלמידים בתוכנית ו-76% מן התלמידים בקבוצת ההשוואה חושבים שיעבדו בעבודה רגילה לעומת 39%-1 ו-51% בהתאמה לפי תפיסת המורים).

כדי לבחון האם יש קשר בין דיווחי המורים בנוגע למסוגלות התלמיד לפעילויות שונות לאחר בית הספר ובין מה שהוא עושה כיום, נבדקו ארבע הפעילויות העיקריות שתלמידים עוסקים בהן כיום (שירות בצבא, שירות לאומי, עבודה במקום עבודה רגיל ועבודה במקום עבודה מוגן). בחינת הקשר נערכה באמצעות מבחני χ^2 . נמצא קשר חיובי מובהק בין דיווח המורים למסוגלות התלמיד לגיוס

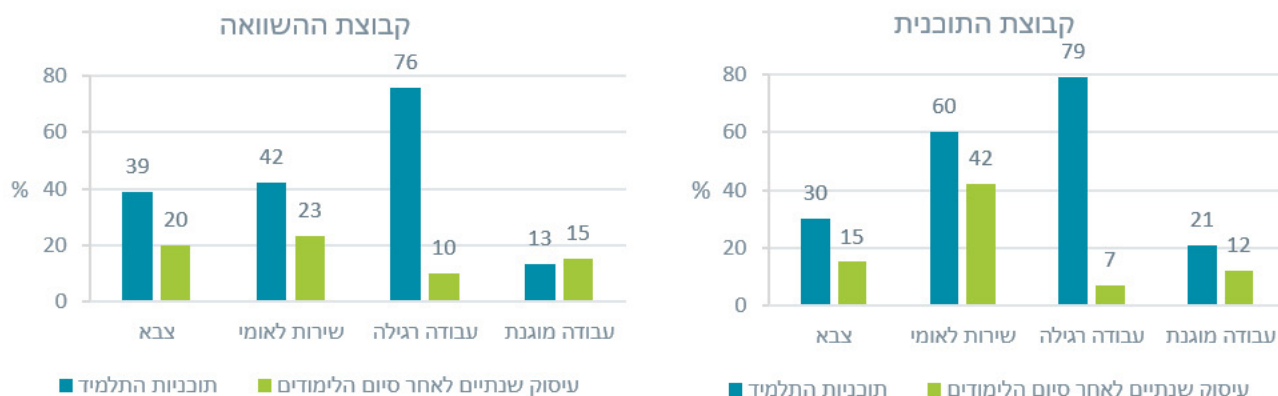
לצבא בגיוס רגיל / התנדבות לצבא ובין תלמיד שמשרת או שירת בצבא ($p=0.001$)/($p=0.008$). כמו כן, נמצא קשר חיובי מובהק בין תפיסת המורים את מסוגלות התלמיד לשרת בשירות לאומי לבין תלמידים שמשרתים או שירתו בשירות לאומי ($p=0.007$). בשאר הפרמטרים שנבדקו לא נמצא קשר מובהק בין תפיסת המורה את מסוגלות התלמיד ובין עיסוקו לאחר סיום הלימודים, בדומה לציפיות ההורים. ייתכן כי תזמון המדידה, כשנתיים לאחר סיום הלימודים, שלב שבו הנורמה היא לשרת בצבא או בשירות לאומי, הוא זה שגורם לחוסר המובהקות וייתכן כי בדיקה מאוחרת יותר הייתה מוצאת קשרים גם בתחומים אחרים.

ציפיות התלמידים

היבט נוסף של ציפיות הוא הציפיות של התלמיד מעצמו. כדי להבין האם יש קשר בין ציפיות התלמיד בנוגע לעתידו ובין עיסוקו בשנתיים שלאחר סיום התוכנית נערכו מבחני χ^2 לבחינת קשר זה. המבחנים נערכו עבור ארבע האפשרויות העיקריות שהתלמידים עוסקים בהן: שירות בצבא, שירות לאומי, עבודה במקום עבודה רגיל ועבודה במקום עבודה מוגן (בשאר האפשרויות אחוז המשיבים היה נמוך מדי ולא אפשר לבצע ניתוחים סטטיסטיים).

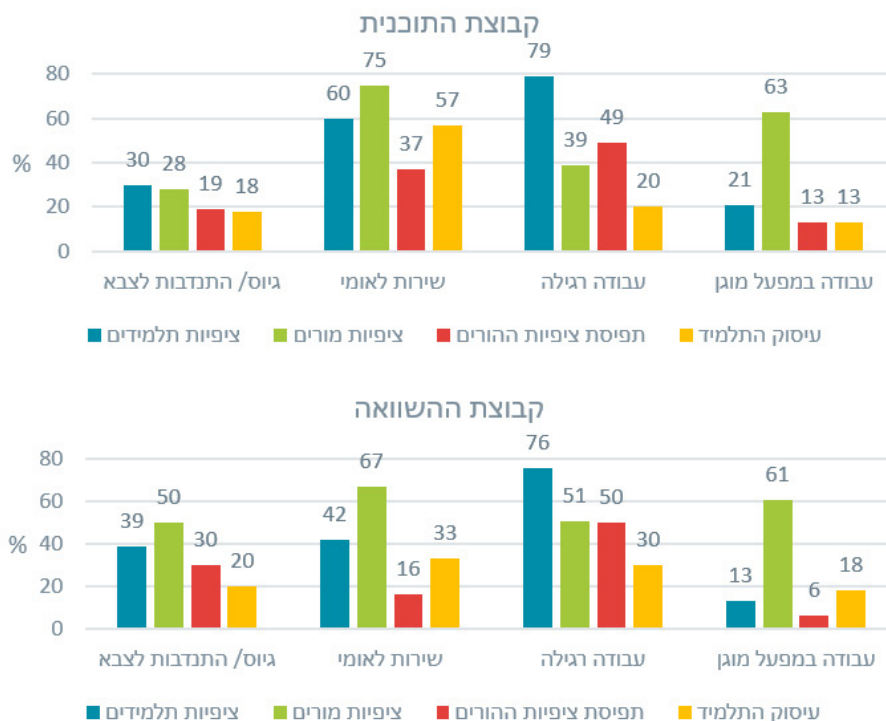
נמצא כי בקרב כל משתתפי המחקר יש קשר חיובי מובהק בין תלמידים שחשבו כי יתגייסו לצבא ובין תלמידים שמשרתים או שירתו בצבא ($p=0.001$). באופן דומה נמצא קשר חיובי מובהק בין תלמידים שחשבו כי ישירותו בשירות לאומי ובין תלמידים שמשרתים או שירתו בשירות לאומי ($p=0.001$). לעומת זאת, לא נמצאו קשרים מובהקים באפשרויות של עבודה במקום עבודה רגיל/ מוגן (תרשים 10).

תרשים 10: תוכניות לעתיד על פי דיווחי התלמידים בעת סיום לימודיהם לעומת עיסוקם שנתיים לאחר סיום התוכנית, על פי דיווחי ההורים (באחוזים)

הממצאים מעידים על קשר בין ציפיות ההורים, המורים והתלמידים ובין ביצוע בפועל בנוגע לעיסוקים בטווח הזמן שקרוב לסיום הלימודים (צבא ושירות לאומי), וחוסר קשר בנוגע לעבודה (תרשים 11). נראה כי הסיבה לחוסר הקשר בקרב שלוש קבוצות המשיבים נעוצה בכך ששנתיים לאחר סיום הלימודים עדיין מוקדם לבחון עבודה בפועל.

תרשים 11: ציפיות המורים, התלמידים ותפיסת ציפיות ההורים, לעומת תעסוקה בשנתיים לאחר סיום התוכנית, על פי דיווחי המורים, התלמידים וההורים (באחוזים)

פרק חמישי: השפעת התוכנית

תוכנית "יוצרים עתיד" כללה שני חלקים: חלק מעשי – ההתנסות בעבודה וחלק עיוני שעסק במיומנויות ביצוע ובהכנה לעתיד. פרק זה בודק מה הייתה השפעת התוכנית על מיומנויות הביצוע של התלמידים, על תכנון העתיד ועל אוריינטציית העתיד של התלמידים והאם לתוכנית הייתה השפעה על הקשר של התלמידים והמשפחות עם שירותי הרווחה בטווח הקצר ובטווח הארוך.

מיומנויות תעסוקה

המורים התבקשו לדרג את רמת המסוגלות של התלמיד במיומנויות ביצוע הרלוונטיות לעולם העבודה (לוח 36).

לוח 36: מסוגלות התפקוד של התלמיד, שיעור המשיבים "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד", דיווחי המורים (באחוזים)

"במידה רבה" או "במידה רבה מאוד"		
בקבוצת התוכנית N=88	בקבוצת ההשוואה N=41	
90	72	קבלת סמכות - נשמע לדרישות הסמכות ומבצע פעולות על פיהן*
81	61	אמינות - אינו משקר, מסלף או מסתיר מידע*
80	65	מקפיד על נוכחות ועמידה בזמנים
77	74	התמדה בפעילות - מסוגל להמשיך במטלה עד סיומה
81	86	מקפיד על הופעה הולמת ועל היגיינה אישית
75	88	התארגנות בסביבה הפיזית של מקום - יודע להשתמש נכון בציוד, שומר על ציוד, סדר וניקיון
72	70	מבצע את המשימות הנדרשות באופן איכותי
		התנהגות בהתאם לנורמות המקובלות - ללא התנהגויות חריגות שאינן תואמות או מקובלות (כגון התפרצות, עזיבת המקום ללא הודעה)
70	58	בטיחות - מכיר את נוהלי הבטיחות ופועל על פיהם
69	85	עבודה בצוות - מסוגל לעבוד עם עוד אנשים
63	61	קצב עבודה - מסוגל לבצע מטלה בפרק זמן סביר
55	64	מסוגל לזהות מצבים מסוכנים, מסוגל לבצע פעולות למניעת פגיעה
55	69	יודע לעמוד על זכויותיו באופן נורמטיבי ומנומס
47	51	יוזמה בעבודה - מבצע משימה מבלי שקיבל הוראה*
23	40	

*p<0.05

ברוב המיומנויות לא נמצאו הבדלים בין הערכות המורים את התלמידים שהשתתפו בתוכנית ובין הערכותיהם את תלמידי קבוצת ההשוואה. ההבדלים המובהקים הם בתכונות האלה בלבד: קבלת סמכות ואמינות גבוהות יותר בקרב משתתפי התוכנית לעומת בקבוצת ההשוואה (90% לעומת 72%, ו-81% לעומת 61%, בהתאמה). לעומת זאת מורים מעריכים יוזמה בעבודה כגבוהה יותר בקרב תלמידי קבוצת ההשוואה (40% לעומת 23% מן התלמידים בתוכנית).

הממונים במקומות ההתנסות התבקשו להעריך את תרומת ההתנסות לתלמיד. מרבית הממונים העריכו כי ההתנסות תרמה לתלמידים במידה רבה או במידה רבה מאוד בכל הנוגע למיומנויות הביצוע (הרגלי עבודה), בעיקר בהיבטים של התנהלות במקום העבודה דוגמת איך להתארגן במקום העבודה או ביצוע מטלות. בשאלות שהתייחסו ליוזמה ולעמידה על זכויות ממונים רבים לא ידעו להשיב. כפי הנראה מיומנויות אלה באות פחות לידי ביטוי במסגרת ההתנסות (לוח 37).

לוח 37: שיפור במיומנויות התלמיד בעקבות ההתנסות במקום העבודה, (N=102), דיווח ממונים (באחוזים)

באיזו מידה לדעתך התלמיד נתרם מן ההתנסות שלו אצלכם בהיבטים האלה?	"במידה רבה" או "במידה רבה מאוד"	לא יודע/ כלל לא
התארגנות בסביבה הפיזית – משתמש נכון בציוד, שומר על ציוד, שומר על סדר וניקיון	87	6
נוכחות ועמידה בזמנים – היעדרות ואיחורים	83	6
קבלת סמכות – נשמע לדרישות האחראי ומבצע פעולות על פיהן	78	10
יכולת התמדה בפעילות – מסוגל להמשיך במטלה עד סיומה	78	3
עבודה בצוות – מסוגל לעבוד עם עוד אנשים	73	8
איכות העבודה – ביצוע המשימות באופן איכותי	73	2
קצב עבודה – ביצוע מטלות בפרק זמן סביר	59	6
עמידה על הזכויות שלו	53	31
יוזמה בעבודה – מבצע משימה מבלי שקיבל הוראה	52	24

אוריינטציית עתיד

אוריינטציית עתיד משמעותה הדימוי הסובייקטיבי או הנאיבי של האדם בנוגע לעתידו. אחד מיעדי תוכנית "יוצרים עתיד" היה לחזק את תפיסת העתיד של התלמיד ולאפשר לו לקבל החלטות משמעותיות בנוגע לעתידו. מחקר זה נותן פרספקטיבה של זמן המאפשרת לבדוק את הקשרים בין התפיסות של התלמיד את עתידו ובין מעשיו בפועל.

עוד כאשר היו בבית הספר, נשאלו התלמידים: "האם אתה חושב לפעמים מה תעשה כשתסיים את בית הספר?", 81% מן התלמידים שהשתתפו בתוכנית ו-73% מן התלמידים בקבוצת ההשוואה השיבו בחיוב. כדי לבחון את ההיכרות של התלמידים עם האפשרויות שעומדות בפניהם, התבקשו התלמידים לתת דוגמאות לדברים שהם יכולים לעשות אחרי סיום לימודיהם (לוח 38).

לוח 38: היכרות עם מסגרות עתידיות – שאלה פתוחה לבחינת היכרות עם האפשרויות הקיימות, דיווחי התלמידים (באחוזים)*

בהשוואה (N=54)	בתוכנית (N=98)	אתה יכול לתת לי דוגמאות של דברים שאפשר לעשות אחרי שמסיימים את הלימודים?
52	61	לעבוד בעבודה רגילה
15	38	להתנדב לשירות לאומי
22	26	להתגייס לצבא
35	12	ללמוד במכללה או באוניברסיטה
6	4	ללמוד קורס מקצועי
6	4	לטייל בארץ/בחו"ל
2	3	לא יודע איזה אפשרויות ישנן
2	3	להשתתף במרכז יום
4	2	להשלים תעודת בגרות
4	2	להשתתף בחוגים
9	6	אחר (ללמוד נהיגה, להתנדב, להתחתן)

*המשיבים יכלו לענות יותר מתשובה אחת, ההתייחסות היא לשתי התשובות העיקריות שהתקבלו

לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות בהיכרות עם מסגרות עתידיות.

כמחצית מן התלמידים (54%) דיווחו כי קיבלו הסבר בבית הספר בנוגע לאפשרויות שעומדות בפניהם בעתיד, ללא הבדלים ניכרים בין קבוצת התוכנית וההשוואה.

במסגרת התוכנית, התלמידים בנו יחד עם הרכז תוכנית התקדמות שעסקה, בין השאר, בשאלות הנוגעות להתפתחות התלמיד בתעסוקה. הנתונים מלמדים כי הדימוי הסובייקטיבי של התלמידים על עתידם חיובי מאוד (לוח 39). התלמידים חשבו כי יש להם יכולת להיות עובדים טובים (92%), והיו מוכנים להתאמץ וללמוד כדי למצוא עבודה טובה (85%). לצד זאת, אחוזים נמוכים יותר (77% בקבוצת התוכנית ו-71% בקבוצת ההשוואה) חשבו כי יצליחו למצוא עבודה טובה. אחוזים נמוכים אף יותר ידעו איזה סוג עבודה יכול להתאים להם, אם כי ייתכן שזאת עקב גילם הצעיר וניסיונם המועט בתעסוקה.

לוח 39: תפיסת מסוגלות עצמית, דיווחי התלמידים (באחוזים)

השוואה	תוכנית	
89	92	מסוגל להיות עובד טוב
89	85	מוכן להתאמץ וללמוד כדי למצוא עבודה טובה
71	77	יצליח למצוא עבודה טובה
61	67	יודע איזה סוג עבודה יכול להתאים לו

משתנה נוסף המאפשר לבחון את אוריינטציית העתיד של התלמידים נוגע לתוכניות לעתיד הקרוב והרחוק. לקראת סיום בית הספר, התלמידים בתוכנית היו עסוקים מעט יותר מתלמידים בקבוצת ההשוואה (81% לעומת 74% בהתאמה) במחשבה מה יעשו לאחר סיום בית הספר. כמעט שאין תלמידים שאינם עסוקים כלל במחשבה זו.

כשנתיים לאחר סיום בית הספר, כאשר התלמידים כבר היו במסגרות תעסוקה שונות, נשאלו ההורים האם התלמידים יודעים מה יעשו בעתיד הקרוב (השנה הקרובה) ובעתיד הרחוק (לוח 40).

לוח 40: תוכניות לשנה הקרובה ולעתיד הרחוק, דיווחי ההורים (באחוזים)

תוכנית לעתיד הרחוק		תוכנית לשנה קרובה		
בקבוצת ההשוואה (N=37)	בקבוצת התוכנית (N=81)	בקבוצת ההשוואה (N=37)	בקבוצת התוכנית (N=81)	
11	9	38	28	כן, יודע בדיוק
41	22	22	21	כן, יש לו כיוון כללי
41	54	35	38	הוא לא יודע מה הוא רוצה לעשות
8	15	5	12	אני לא יודע אם יש לו תוכניות

בסך הכול, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצת התוכנית לקבוצת ההשוואה בכל הנוגע לתוכניות לעתיד.

קשר עם שירותי הרווחה

מן הנתונים בלוח 41 עולה כי התלמידים שהשתתפו בתוכנית ערכו יותר שיחות לתכנון העתיד, הן עם המורים וההורים והן עם נציגי משירותי הרווחה, זאת לעומת התלמידים מקבוצת ההשוואה. נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות, כאשר לפי דיווח המורים, 82% מן התלמידים בתוכנית ערכו פגישה על תוכניות לעתיד בנוכחותם, לעומת 57% בקרב התלמידים בקבוצת ההשוואה.

לוח 41: פגישה של הצוות החינוכי עם הורי התלמיד על תוכניות לעתיד, דיווחי המורים (באחוזים)

בקבוצת התוכנית (N=91)	בקבוצת ההשוואה (N=44)	קיום פגישה עם הורי התלמיד
82	57	נערכה פגישה בנוכחות התלמיד
7	11	נערכה פגישה ללא נוכחות התלמיד
7	11	לא יודע
4	21	לא נערכה פגישה

במסגרת התוכנית נערכו פגישות עם עובד סוציאלי משירותי הרווחה ברשות המקומית. פגישות אלו נועדו הן לתכנון העתיד והן

ליצירת חיבור בין התלמיד ומשפחתו ובין מערכת שירותי הרווחה ומערך התמיכה שיקבל התלמיד לאחר סיום הלימודים. במועד זה יוצא משרד החינוך "מן התמונה" לאחר שנים רבות שבהן ליווה את הצעיר ומשפחתו באופן צמוד.

באופן מובהק, יותר תלמידים בקרב משתתפי התוכנית נפגשו עם נציג משירותי הרווחה ברשות המקומית. על פי דיווחי המורים 54% מן התלמידים בתוכנית ערכו פגישה עם עובד סוציאלי מהרווחה לצורך שיחה על תוכניות לעתיד, לעומת 18% מן התלמידים בקבוצת ההשוואה.

הנתונים מראים כי בקרב התלמידים שהשתתפו בתוכנית נערכו יותר פגישות לתכנון העתיד בבית הספר וכן עם נציגי הרווחה, זאת לעומת בקרב התלמידים בקבוצת ההשוואה.

כאשר בוחנים בפרספקטיבה של זמן את הקשר של המשפחות עם שירותי הרווחה, ניתן להבחין כי באופן מובהק בקרב משפחות מקבוצת התוכנית המודעות לשירותים הקיימים בשירותי הרווחה עבור אנשים עם מוגבלות גבוהה יותר: ל-42% מהורי התלמידים בתוכנית יש היכרות עם תוכניות שיקום ותעסוקה לאנשים עם מוגבלות לעומת 17% מן ההורים בקבוצת ההשוואה.

בכל הנוגע לקשר עם עובדי רווחה מן הרשות המקומית, על פי דיווחי ההורים 51% מן התלמידים בקבוצת התוכנית היו בקשר עם עובד סוציאלי או עובד רווחה מאז סיום הלימודים לעומת 33% מן התלמידים בקבוצת ההשוואה.

עם זאת, כאשר בוחנים שימוש בתוכניות שיקום ותעסוקה לאנשים עם מוגבלות (לוח 42), לא נמצאו הבדלים מובהקים בין שתי הקבוצות. בשתי הקבוצות מעט מאוד תלמידים עשו שימוש בתוכניות שיקום ותעסוקה, אולי בשל גילם הצעיר עדיין לא עלה צורך בשירות מסוג זה.

לוח 42: שימוש בתוכניות שיקום ותעסוקה לאנשים עם מוגבלות, דיווחי ההורים (באחוזים)

שימוש בתוכניות שיקום ותעסוקה	בקבוצת התוכנית (N=33)	בקבוצת ההשוואה (N=6)
לא	73	67
כן	27	33

יש לציין כי באופן עקרוני, ההשתתפות בתוכנית "יוצרים עתיד" חייבה פתיחת תיק בשירותי הרווחה. על פי דיווחי ההורים (N=63) ל-43% מן המשיבים כבר היה תיק ברווחה, 33% פתחו תיק כדי להשתתף בתוכנית ואילו ל-24% לא היה תיק והם גם לא פתחו תיק כדי להשתתף בתוכנית. ייתכן כי ההיכרות המוקדמת של חלק מן המשפחות אשר היו בקשר עם שירותי הרווחה עוד לפני התוכנית, השפיעה על ההיכרות עם תוכניות שיקום ותעסוקה מטעם הרווחה.

בשתי הקבוצות מעט הורים דיווחו כי פנו לשירותי הרווחה, אך נמצא כי הורים לתלמידים שהשתתפו בתוכנית פנו יותר לרווחה לבקשת סיוע לתלמיד לאחר סיום לימודיו (לוח 43).

לוח 43: צורך בסיוע לצעיר משירותי הרווחה, דיווחי ההורים (באחוזים)

צורך בסיוע	בקבוצת התוכנית (N=40)	בקבוצת ההשוואה (N=24)
לא היה צורך בסיוע כלשהו מטעם שירותי הרווחה	53	67
היה צורך בסיוע אבל לא פנינו לשירותי הרווחה	20	21
היה צורך, פנינו לשירותי הרווחה אבל לא קיבלנו עזרה	15	8
היה צורך ואכן פנינו לשירותי הרווחה	13	4

הצורך הנפוץ ביותר שבשלו פנו ההורים וילדיהם לשירותי הרווחה היה עזרה במציאת תעסוקה. צרכים נוספים היו דיור, לימודים, קצבת נכות, עזרה טיפולית ועוד.

5. סיכום ודיון

מחקר זה ביקש לבחון את תוכנית המעבר מבית הספר לעולם התעסוקה "יוצרים עתיד" משני היבטים: אופן יישום התוכנית והשפעתה על המשתתפים בה בטווח הקצר ובטווח הארוך.

אופן יישום התוכנית

הפעלת התוכנית – התנהלות התוכנית נבחנה מנקודת המבט של כלל השותפים בתוכנית: התלמידים, הרכזים, המורים, ההורים והממונים במקומות ההתנסות. את התוכנית הפעילו שתי עמותות: עמותת "אלווין", שהפעילה את התוכנית במרבית בתי הספר ועמותת "שמע", שהפעילה את התוכנית במספר קטן של בתי ספר עבור תלמידים לקויי שמיעה.

מודל העבודה של התוכנית כלל רכיבים שונים שלא תמיד בוצעו במלואם:

1. משך ההשתתפות בתוכנית – בדיקת יישום התוכנית בוצעה בשנים 2016-2017, בשנים אלה חלה עלייה של 23% במספר המשתתפים בין השנה הראשונה לשנייה. על פי מודל התוכנית התלמידים אמורים להשתתף בתוכנית במשך שנתיים וחצי, מהן חצי שנה עיונית ושנתיים התנסות מעשית, כאשר בכל שנה באים לידי ביטוי יעדי התוכנית: צמיחה אישית, ידע על עולם העבודה והתנסות מעשית; השתתפות מלאה בתוכנית חשובה להצלחתה ולמימוש היעדים במלואם. בפועל, לא הייתה הקפדה על השתתפות מלאה על פי מודל התוכנית, חלק מן התלמידים השתתפו בתוכנית פחות משנתיים וחצי וחלקם השתתפו בה שנה אחת בלבד.
2. שאלונים לצורך בניית תוכנית אישית לתלמיד – רכיב נוסף הנכלל במודל התוכנית היה מערכת מובנית של שלושה שאלונים שנועדו לקביעת יעדים לתלמידים ולמעקב אחר השגת היעדים: שאלון תלמיד, שאלון הורה ושאלון מורה. שאלוני התלמידים מולאו על ידי רכזי ההשמה יחד עם התלמידים. שיעור המענה על שאלונים אלה היה שונה בין שני המפעילים, כאשר אחוזי ההשבה של רכזי "אלווין" היו גבוהים בהרבה מאחוזי ההשבה של רכזי "שמע", וכן היה שונה בין השנים כאשר בתשע"ז (2016/2017) חלה עלייה באחוזי המענה על השאלונים. מן הראיונות עם בעלי תפקידים בתוכנית עלה כי היה קושי במילוי השאלונים וחוסר הנגשה של השאלונים לתלמידים עם מוגבלויות שונות. השיפור בשיעורי מילוי השאלונים עם השנים יכול להעיד על מורכבות מילוי שאלונים אלה, ועל כך שנדרש זמן כדי ללמוד כיצד למלא אותם, כיצד לתווך אותם לתלמידים וכיצד לגייס שיתוף פעולה של המורים וההורים. יש לציין כי עם התפתחות התוכנית דאג משרד הרווחה לשאלונים מונגשים ומותאמי שפה.
3. משתתפי התוכנית – אוכלוסיית היעד של התוכנית הוגדרה תלמידים שבית הספר מעריך אותם כבעלי פוטנציאל גבוה להשתלבות בשוק העבודה. בפועל, על סמך הראיונות עם בעלי תפקידים וביקורים שנערכו בבתי הספר שהשתתפו בתוכנית, התלמידים שהשתתפו בתוכנית לא בהכרח היו תלמידים בעלי פוטנציאל השתלבות בשוק העבודה. יתרה מכך, במסגרת התוכנית לא נקבעו קריטריונים להגדרה של מיהו תלמיד עם פוטנציאל לתעסוקה בשוק החופשי ובידי מי הסמכות לקבוע ולהחליט מי מוגדר כבעל פוטנציאל ובהתאם למה. מומלץ לקבל החלטה האם התוכנית אכן מיועדת רק לתלמידים עם פוטנציאל

תעסוקה בשוק החופשי או שכל תלמיד בכיתות שבהן התוכנית מופעלת יכול להשתלב בה. אם יוחלט כי התוכנית אכן מיועדת לתלמידים עם פוטנציאל זה, יש לקבוע אמות מידה שיאפשרו קבלת החלטה בנוגע להתאמת התלמיד לעבוד בשוק החופשי. זאת ועוד, הוגדר כי בתוכנית ישתלבו תלמידים בעלי יכולת להשתלב בשוק העבודה באופן עצמאי. מן הממצאים עולה כי חלק מן התלמידים שהשתתפו בתוכנית היו זקוקים לליווי כדי להגיע למקום ההתנסות וכרבע מן התלמידים נזקקו לליווי במקום ההתנסות. במסגרת התוכנית לא הוסדר מנגנון של ליווי בהתנסות והרכיבים, בתי הספר ומקומות התעסוקה נאלצו למצוא פתרונות נקודתיים, כך שלמעשה חלק מן האוכלוסייה שהשתתפה בתוכנית לא ענתה על ההגדרה של השתלבות במקומות העבודה באופן עצמאי. מתוך כך עולה כי נדרשת הגדרה ברורה יותר של מי היא אוכלוסיית התוכנית וקביעת נהלים בהתאם לאוכלוסייה המוגדרת, כך שאם האוכלוסייה כוללת גם תלמידים שאינם יכולים להשתלב באופן עצמאי, יש להוסיף לתוכנית את רכיב הליווי של תלמידים הזקוקים לו.

ההתנסות המעשית – המהות של התוכנית היא ההתנסות המעשית של התלמידים במקומות עבודה שונים. ואכן, מרבית התלמידים בתוכנית בשנים תשע"ו (2015/2016) ותשע"ז (2016/2017) השתתפו בהתנסות מעשית. יחד עם זאת, יש פער בין העמותות המפעילות – ב"אלוין" אחוזים גבוהים מן התלמידים השתתפו בהתנסות מעשית ואילו ב"שמע" רק כמחצית מן התלמידים בכל שנה השתתפו בהתנסות המעשית. מבין התלמידים שהשתתפו במחקר למעלה מ-90% השתתפו בהתנסות מעשית, על פי דיווח התלמידים עצמם.

ההתנסות המעשית נועדה לאפשר לתלמידים חוויות תעסוקה שונות ומגוונות וחשיפה רבה ככל האפשר לעולם העבודה. בהתאם למטרות התוכנית מרבית התלמידים השתלבו בשוק החופשי, מקומות העבודה היו מגוונים מבחינת משך הזמן שבו השתתפו בתוכנית, מספר העובדים המועסקים במקום, מספר התלמידים שהתנסו במקום העבודה והסיבה שהניעה את מקום העבודה לקלוט תלמידים מן התוכנית.

השתלבות התלמידים במקומות ההתנסות הצריכה ביצוע התאמות שונות מן הממונים, בעיקר בכל הנוגע להכשרה, להתאמה ולליווי של התלמיד במקום העבודה. רוב הממונים לא הביעו חששות בנוגע להעסקת התלמידים. התלמידים דיווחו על שביעות רצון גבוהה מן הלמידה שלהם בהתנסות ומיחס האחראי עליהם במקום, שביעות רצון נמוכה יותר דווחה בנוגע ליחס שהם קיבלו מן העובדים האחרים במקומות ההתנסות. ייתכן שיש מקום לחשוב על הדרכות והכנה לעובדים במקומות ההתנסות כך שידעו לקבל ולהכיל את התלמידים. הממונים העידו על שביעות רצון גבוהה מעצם השתתפותם בתוכנית והרגישו כי מקום העבודה נתרם מהעסקת התלמידים, הן מן הפן של העבודה והתפוקה של התלמיד והן מן הפן של שילוב והכלה של אנשים עם מוגבלות. כמו כן, הממונים דיווחו כי הם מרגישים שהתלמידים שיפרו מיומנויות שונות במסגרת ההתנסות. מרבית הממונים הביעו רצון להמשיך ולהעסיק תלמידים במסגרת התוכנית ויותר ממחצית מן הממונים מוכנים לשקול העסקה של התלמיד כעובד בשכר. נראה כי לתוכנית יש השפעה על שינוי עמדותיהם של מעסיקים בשוק החופשי בנוגע להעסקת עובדים עם מוגבלות, במיוחד מאחר שמרביתם לא העסיקו עובדים עם מוגבלות בשכר בזמן השתתפותם בתוכנית. ייתכן שבמסגרת התוכנית יש לבצע פעולות נוספות להעלאת המודעות של הממונים בכל הנוגע לחשיבות שיש בהעסקת אנשים עם מוגבלות ולתרומתה.

עבודת הרכיבים – עבודת הרכיבים זכתה למשוב חיובי מן התלמידים על תמיכתם במשך תקופת ההתנסות. על פי דיווחי התלמידים ליווי הרכיבים סייע להם לקבוע מטרות לשיפור ולעמוד בהן. ליווי הרכיב במהלך ההתנסות תרם להסתגלות טובה יותר במקום העבודה, להעלאת הביטחון העצמי ולהעצמת חוזקות התלמידים.

ברוב המקרים הרכזים הם שצירפו את מקומות ההתנסות לתוכנית. גם הממונים במקומות ההתנסות העידו על שביעות רצון גבוהה מעבודת הרכזים. הרכזים היו זמינים באופן מיידי כאשר היו זקוקים להם, המעורבות והדאגה שלהם צוינו באופן חיובי על ידי הממונים, הם התערבו במצבי משבר ובאופן כללי סייעו בקליטה ובהעסקה של התלמידים במהלך ההתנסות. בין הרכזים לממונים נוצרה תחושה של שיתוף פעולה למען הצלחת התלמידים בהתנסות המעשית במסגרת התוכנית. הרכזים ביקרו באופן קבוע במקומות ההתנסות כדי ללוות את קליטת התלמידים ולתווך בין הממונים לתלמידים על ידי מתן מידע וכלים להתמודדות עם התלמידים.

שביעות רצון – בבחינת שביעות הרצון של הגורמים השונים שהשתתפו בתוכנית נמצא כי באופן כללי, התלמידים, ההורים, המורים והממונים במקומות העבודה מספקים משוב חיובי על התוכנית. רוב מוחלט של ההורים היו מרוצים מן התוכנית, ורוב מוחלט של ההורים והמורים סברו כי לתוכנית הייתה תרומה עבור התלמידים שהשתתפו בה. התלמידים שהשתתפו בתוכנית חשבו כי ההכנה לתעסוקה שקיבלו בבית הספר תעזור להם בחיים יותר מתלמידים שלא השתתפו בתוכנית.

השפעת התוכנית

תוכניות מעבר נועדו לסייע לצעירים להתמודד עם שלב המעבר מבית הספר לעולם התעסוקה. תוכניות מעבר בבית הספר כוללות רכיבים שונים, למשל ציפיות ההורים ותמיכתם, הגברת ההכוונה העצמית של התלמידים והתנסות בעבודה, שנמצאו במחקרים כגורמים מרכזיים התורמים להצלחה ביצירה של חיים מלאים ועצמאיים בשלב הבגרות (Mazzotti et al., 2016). תוכנית "יוצרים עתיד" נוצרה כדי לסייע לתלמידים בשלב המעבר לחיים עצמאיים תוך התייחסות לרכיבים אלה. המטרה העיקרית של התוכנית הייתה לקדם השתלבות של תלמידים עם מוגבלות במסלולי חיים נורמטיביים (שירות לאומי / צבאי, עבודה במקום עבודה רגיל או לימודים) לאחר סיום בית הספר, תוך מתן כלים לביצוע בחירה משמעותית הממצה את הפוטנציאל האישי שלהם, וכן למידה עיונית של מיומנויות ביצוע. כדי להבין מהי השפעת התוכנית יש לבחון האם מטרות אלו הושגו ומה תרם או הפריע למימושן.

השתלבות בשוק העבודה ובמסגרות נורמטיביות – שלב המעבר מבית הספר לשוק העבודה הוא חלק חשוב במעבר לעולם הבוגרים, במהלכו התלמיד נדרש להביא לידי ביטוי תכונות של עצמאות ואחריות המבטאות את נפרדותו ובגרותו ומתבטאות בהשתלבות בתעסוקה.

שלושה רבעים ממשותפי התוכנית זכאים לקצבת ביטוח לאומי או הגישו בקשה לקצבה. נתוני המוסד לביטוח לאומי מראים כי דרוש שיפור במצב התעסוקה של אנשים עם נכות רפואית של 20% ומעלה, שכן 60% מהם אינם עובדים (פינטו ואחרים, 2018).

מדיווחי ההורים והתלמידים עולה כי התרומה העיקרית של ההשתתפות בתוכנית היא ברכישה של ידע וניסיון מקצועי והיכרות עם עולם העבודה. התלמידים לומדים איך להתנהל בתוך סביבת עבודה, עם המנהל ועם העובדים האחרים וכן כיצד לעמוד בדרישות המקום. תרומה נוספת שצוינה על ידי ההורים והתלמידים היא העלאת הביטחון העצמי של התלמידים בעקבות ההתנסות ותחושות של סיפוק ומוטיבציה הנובעות מן ההשתלבות במקום העבודה, מן המשוב החיובי מסביבת העבודה ומן העבודה האינטנסיבית עם רכז התעסוקה.

על פי דיווח הממונים, התוכנית, ובכללה גם ההתנסות בעבודה, תרמה לשיפור במיומנות הביצוע של התלמידים. מלבד זאת, התוכנית מיצבה את מיומנויות הביצוע כחלק משמעותי בשיח הבית ספרי. המורים הם אלה שמעבירים את החלק העיוני ומשכן, לא רק תלמידי התוכנית נחשפים למיומנויות אלא כלל תלמידי בית הספר.

מן הממצאים עולה כי רוב התלמידים שהשתתפו בתוכנית (85%) השתלבו בצבא, בשירות לאומי, בלימודים או בעבודה רגילה במהלך השנתיים מסיום בית הספר התיכון. גם בקרב קבוצת ההשוואה 75% מן התלמידים השתלבו במסגרות אלה. כלומר, רוב התלמידים עמדו במטרה המרכזית של התוכנית, אולם לא ניתן לקבוע בוודאות כי ההשתתפות בתוכנית היא זו שתרמה להשתלבותם במסגרות השונות כיוון שלא נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצת התוכנית לקבוצת ההשוואה. לצד זאת מניתוח מאפייני המשתתפים בקבוצת התוכנית ובקבוצת ההשוואה נראה כי רמת התפקוד של משתתפי קבוצת התוכנית הייתה נמוכה יותר במאפיינים שונים. נוסף לכך יש לציין כי גודל המדגם של המחקר תוכנן לעמוד על 100 צעירים בכל קבוצה. בפועל קבוצת ההשוואה הייתה קטנה יותר בשל אילוצים שונים שמפורטים בהמשך, בפרק מגבלות המחקר. מדגם בגודל המתוכנן יכול להצביע על אפקט בגודל של 15% ומעלה בעוצמת מבחן 0.8. לאור זאת, ניתן להסיק כי ייתכן שהתוכנית אכן תורמת להשתלבות במסגרת נורמטיבית, אולם המחקר לא הצליח להראות זאת. יחד עם זאת, גודל ההשפעה של התוכנית אינו רב.

המדידה השנייה לא סיפקה תמונה מלאה על השתלבות התלמידים בשוק התעסוקה כיוון שהציפייה החברתית בישראל שנתיים לאחר סיום הלימודים, היא להשתלב במסגרות של שירות צבאי או לאומי ורק לאחר מכן מגיע השלב של השתלבות בלימודים או בתעסוקה. לכן, בעת הבדיקה רק אחוזים נמוכים מבין התלמידים השתלבו כבר בשוק העבודה. בדיקה של השתלבות בשוק העבודה מצריכה מעקב ארוך טווח אחר הצעירים. עם זאת, המחקר כן אפשר לבחון תפיסות של תלמידים והורים בנוגע לשוק העבודה. התמונה שעלתה מדבריהם מצביעה על קשיים אפשריים. אחוזים גבוהים מאוד בקרב הצעירים והורים בשתי קבוצות המחקר סברו כי לצעיר יש את היכולת להשתלב בשוק העבודה, אך לצד זאת מרביתם סברו כי הם יחוו קושי במציאת עבודה וכשלושה רבעים מן ההורים שילדיהם כן הגיעו כבר לשלב של חיפוש עבודה העידו כי נתקלו בקשיים במהלך חיפוש העבודה. החסם העיקרי להשתלבות, כפי שעולה מדברי ההורים, נובע מן המוגבלות – בין אם במובן הפיזי של נגישות וניידות, בין אם במובן הנפשי-רגשי של התמודדות עם דרישות ושל מיומנויות עבודה ובין אם במובן הקוגניטיבי של הבנת מטלות העבודה.

נוסף על כך, כ-40% מן התלמידים, לפי דיווחים עצמיים ולפי דיווחי ההורים, לא בהכרח יודעים איזו עבודה תתאים להם ולמעשה זקוקים להכוונה תעסוקתית. ההורים אכן חושבים כי הדרך להתמודדות עם קשיים בשילוב בשוק העבודה היא במתן סיוע, כגון עזרה בכתיבת קורות חיים או ליווי לראיונות עבודה, וכן ברכישה של כלים שיעזרו לתלמידים להשתלב בתעסוקה. קשיים הכרוכים בהשתלבות בשוק העבודה עלו הן בקרב בוגרי התוכנית והן בקרב קבוצת ההשוואה במידה שווה.

קשר עם רשויות הרווחה – בית הספר הוא מסגרת תומכת המספקת מענים מקיפים לתלמיד ולמשפחתו. עם היציאה לעולם הבוגרים התלמיד נדרש להתמודד באופן עצמאי עם ההשתלבות במסגרות השונות. אחת ממטרות המשנה של התוכנית הייתה הידוק הקשר בין בוגרי התוכנית ובין מערכת הרווחה באזור מגוריהם ויצירת רצף מענים עבור התלמיד ומשפחתו במעבר מבית הספר לעולם התעסוקה. רכזי התוכנית פעלו לחיזוק הקשר בין המשפחות לרווחה ולקיומן של שיחות ההכנה לעתיד עם עובד

סוציאלי כדי לחזק את הקשר בין המשפחות למערכת הרווחה. ואכן, הורים לתלמידים שהשתתפו בתוכנית נפגשו עם עובד סוציאלי ממחלקת הרווחה האזורית בנוכחות התלמיד יותר מהורי התלמידים שלא השתתפו בתוכנית. בדיקה של הקשר עם שירותי הרווחה לאורך זמן מגלה כי משפחות שהשתתפו בתוכנית העידו על היכרות גבוהה יותר עם שירותי הרווחה בשנים שלאחר סיום הלימודים.

להורי התלמידים בתוכנית יש מודעות גבוהה יותר לקיומן של תוכניות שיקום ותעסוקה במסגרת שירותי הרווחה לעומת הורים בקבוצת ההשוואה (42% לעומת 17%, בהתאמה). תוכניות התעסוקה השונות לאנשים עם מוגבלות המופעלות על ידי משרד הרווחה מספקות, בין השאר, ליווי ותמיכה לאנשים עם מוגבלות, אולם מן הממצאים עולה כי חלק גדול מן ההורים בשתי הקבוצות כלל אינו מודע להן. הנתונים מעידים כי ההשתתפות בתוכנית "יוצרים עתיד" תרמה להיכרות עם השירותים הקיימים. לאור זאת ניתן להציע כי במסגרת התוכנית ייעשו פעולות נוספות להעלאת המודעות לשירותי הרווחה הקיימים בתחום התעסוקה ולחיזוק הקשר עם שירותי הרווחה, כדי להגביר את קבלת הסיוע והתמיכה הנדרשים לצעירים עם מוגבלות להשתלבות בשוק העבודה.

הכוונה עצמית – פיתוח הכוונה עצמית ותחושת מסוגלות הנדרשת לשם קבלת החלטות מושכלת ומשמעותית הוא אחד מן היעדים המרכזיים של התוכנית. הכוונה עצמית כוללת שלושה רכיבים שנבדקו במסגרת המחקר:

1. תחושת מסוגלות – על האדם לחוש כי הוא מסוגל וכי יש לו את היכולות להגיע להישגים (עשור, 2001). ציפיות ההורים קשורות קשר הדוק לתפיסת התלמידים את המסוגלות שלהם ולהתפתחות של שאיפות גבוהות בקרב התלמידים (Sacker, Schoon, & Bartley, 2002). במסגרת המחקר נבחן כיצד תפסו התלמידים את ציפיות ההורים מהם. ממצאי המחקר מעידים כי בכל הנוגע לשירות בצבא ולהתנדבות לשירות לאומי (העיסוק השכיח בקרב התלמידים בזמן המדידה), תלמידים שחשבו כי ההורים מצפים מהם לעסוק באפשרויות אלה אכן מימשו אותן בפועל והשתלבו במסגרות של צבא או שירות לאומי בשנים שלאחר סיום הלימודים. בדומה לכך, ציפיות המורים לשירות בצבא או בשירות לאומי נמצאו קשורות למימושן בפועל. גם ציפיות התלמידים מעצמם מצביעות על קשר בין תפיסת המסוגלות שלהם לשירות בצבא או בשירות לאומי ובין שירות בצבא או בשירות לאומי. ניתן לשער מכך כי הציפיות של ההורים והמורים תורמות לתחושת המסוגלות של התלמידים, לציפיות שלהם מעצמם ולמימוש ציפיות אלה. לאור זאת, יש לשקול לחזק בתוכנית את החלק שעוסק במורים ובהורים ולהפנות משאבים להעלאת הציפיות שלהם מן התלמידים.

2. אוטונומיה – האפשרות של האדם לפעול בעולם מתוך הנעה פנימית ללא תלות באחרים. אחת ממטרות התוכנית הייתה לחזק אצל המשתתפים את אוריינטציית העתיד ולגבש אצלם את תחושת העצמאות ואת ביטחונם לקבל החלטות הנוגעות להתפתחותם בעתיד. מן הממצאים עולה כי רק חלק מן התלמידים מודעים לאפשרויות השונות של השתלבות בעולם הבוגרים ומביעים אמונה ביכולתם לממשן. כמחצית מן התלמידים קיבלו בבית הספר הסברים על האפשרויות העומדות בפניהם, ללא הבדלים מובהקים בין קבוצת התוכנית וקבוצת ההשוואה. ייתכן שבמסגרת התוכנית יש להרחיב את החשיפה של התלמידים לאפשרויות העומדות בפניהם בעולם הבוגרים. לצד זאת, מרבית התלמידים בטוחים במסוגלות שלהם להשתלב במקומות עבודה ולמצוא עבודה טובה.

3. תחושת שייכות – מעניקה לאדם את הביטחון בהשתייכות לקבוצה גדולה יותר ובתחושה כי הוא מקובל ואהוב על ידי האנשים סביבו. במסגרת המחקר נבדקה מעורבותם החברתית של התלמידים. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין התלמידים שהשתתפו בתוכנית ובין התלמידים בקבוצת ההשוואה בתחום זה. בשלב המחקר הראשון, כאשר התלמידים היו שייכים עדיין למסגרת הבית ספרית, מרבית התלמידים לא היו שייכים למסגרות חברתיות של חוגים או תנועות נוער, ונראה כי מסגרת השייכות העיקרית שלהם הייתה בית הספר. שנתיים לאחר סיום הלימודים, על פי דיווחי ההורים, פעילות הפנאי השכיחה בקרב התלמידים היא צפייה בטלוויזיה וגלישה במחשב או בטלפון הנייד. רוב התלמידים נפגשים עם חברים בתדירויות שונות, אך חשוב להדגיש כי כרבע מן התלמידים (בשתי הקבוצות) כלל לא נפגשים עם חברים – נתון המוביל ככל הנראה לתחושת שייכות נמוכה יותר. שנתיים לאחר סיום הלימודים בית הספר עדיין מהווה את המסגרת השכיחה ביותר ממנה יש לתלמידים חברים. בית הספר, אם כך, הוא הבסיס החברתי עבור התלמידים, גם לאחר עזיבתם אותו. נתון זה מלמד כי מחד, בית הספר הוא מסגרת חברתית משמעותית ומקנה לתלמידים תחושת השתייכות ומאידך, המעורבות של התלמידים בעולם הבוגרים החברתי נמוכה יותר. לאור זאת, ייתכן שבמסגרת בית הספר כדאי לתת לתלמידים את הכלים שיסייעו להם להשתלב במסגרות חברתיות שונות ומגוונות גם מחוץ לכותלי בית הספר.

מגבלות המחקר

1. גודל המדגמים במחקר קטן:

א. עקב המדגם הקטן יש קושי להגיע להבדלים מובהקים בין קבוצת התוכנית ובין קבוצת ההשוואה. המחקר תוכנן כך שיוכל להצביע באופן מובהק על גודל אפקט של 15%. כדי שגודל אפקט כזה יהיה מובהק נדרשה השתתפות של 100 תלמידים בכל קבוצה. בפועל, מספר התלמידים בקבוצת ההשוואה היה קטן יותר. אי לכך יש קושי להראות הבדלים מובהקים בין הקבוצות, בעיקר כשהבדלים ביניהן ברוב המקרים אינם גדולים.

ב. עקב קושי בגיוס משתתפים למחקר, קבוצת ההשוואה קטנה יותר מקבוצת התוכנית. ההשתתפות במחקר דרשה הסכמה פעילה כפולה (הן מן ההורים והן מן התלמידים) אשר הקשתה על גיוס משתתפים למחקר. כמו כן בחלק מבתי הספר לא היה שיתוף פעולה מן הצוות בתהליכי הגיוס (איתור תלמידים מתאימים, העברת טופסי הסכמה להורים, תזכור התלמידים וההורים והחזרת טופסי ההסכמות החתומים לאחר מכן).

ג. חלק מהורי התלמידים לא אותו או שלא הסכימו להתראיין בסיום התוכנית או במעקב כשנתיים. מספר הנחקרים לפיכך הוא קטן ולכן קשה לראות הבדלים מובהקים סטטיסטית, גם אם יש לתוכנית השפעה. במסגרת המחקר הנוכחי ניתן להצביע על הבדלים מובהקים סטטיסטית בין הקבוצות רק במקרים שבהם יש פער גדול בין הקבוצות.

2. קבוצת משתתפי התוכנית התבססה על כלל התלמידים שהיו בשנת הלימודים האחרונה שלהם והשתתפו בתוכנית, ללא שיקול דעת של צוות בית הספר או רכז התוכנית. לעומת זאת, בקבוצת ההשוואה צוות בית הספר הוא זה שאיתר את התלמידים המתאימים למחקר וייתכן כי הבחירה הראשונית של התלמידים שהשתתפו במחקר הייתה מוטה.

3. היה קושי בהתאמת קבוצת ההשוואה לקבוצת המשתתפים בתוכנית במאפיינים רלוונטיים (כגון מין, מגזר, אזור מגורים), שכן ניתן היה לראות רק בדיעבד מהם המאפיינים של התלמידים שהוריהם הסכימו להשתתף במחקר. אי לכך יש הבדלים בין

שתי הקבוצות במחקר, במאפיינים שעשויים להשפיע על משתני התוצאה. בקרב הקבוצות יש סוגים שונים של מוגבלויות, שוני בסוג מסגרת הלימוד (בית ספר לחינוך מיוחד לעומת כיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים), בנים ובנות, דתיים וחילוניים, ערבים ויהודים, ותושבים של אזורים שונים בארץ. על פניו נראה כי רמת התפקוד של התלמידים בקבוצת ההשוואה גבוהה יותר מזו של התלמידים משתתפי התוכנית.

4. חלק מן התלמידים בקבוצת ההשוואה למדו בבתי ספר שהשתתפו בתוכנית וחלקם אף השתתפו בחלק העיוני של התוכנית הנוגע למיומנויות הביצוע. משתתפי קבוצת ההשוואה אם כך נחשפו לתכנים של התוכנית וייתכן שאף הושפעו ממנה בדרכים ישירות או עקיפות, נתון שיכול לתרום לעלייה במדדים של תלמידים שלא השתתפו בתוכנית ולהשפיע על בחינת ההבדלים בין הקבוצות.

5. מערך המחקר המקורי התעתד לכלול ראיונות טלפוניים עם התלמידים בשתי נקודות זמן: בסיום בית הספר ושנתיים לאחר סיום בית הספר. בפועל, ראיונות טלפוניים היו בלתי ישימים עקב המוגבלות של חלק ניכר מן התלמידים ולכן מערך המחקר עבר שינוי. בסיום הלימודים נערכו ראיונות פנים אל פנים עם התלמידים בבתי הספר, אך שנתיים לאחר סיום הלימודים לא הייתה היתכנות תקציבית לעריכת ראיונות פנים אל פנים עם התלמידים כיוון שהם כבר לא היו במסגרת בית הספר והיו מפוזרים במקומות שונים, ולכן נערכו ראיונות טלפוניים עם ההורים. החשיפה של ההורים לתוכנית הייתה חלקית ולא תמיד הם היו מודעים לתכנים המלאים ולהשפעה שלה על התפתחות התלמיד. לפיכך, המידע שהתקבל מן ההורים על אודות השפעת התוכנית הוא מידע חלקי המבוסס על עמדותיהם, על אף שהשאלון התמקד ברובו בקבלת מידע ולא בעמדות.

6. מסקנות והמלצות

1. תוכנית "יוצרים עתיד" יצאה לפועל מתוך הרצון לסייע לתלמידים הלומדים בחינוך המיוחד במעבר לעולם הבוגרים תוך התמקדות בפן התעסוקתי. המחקר מלמד כי ההשתתפות בתוכנית וההתנסות המעשית העניקה לתלמידים שהשתתפו בה היכרות עם עולם העבודה ותחושה של ביטחון עצמי וסיפוק; מרבית המשתתפים מימשו את מטרת התוכנית המרכזית והם משולבים במסגרות של צבא, שירות לאומי, עבודה או לימודים (בשיעור מעט גבוה יותר לעומת תלמידי קבוצת ההשוואה). בוגרי שתי הקבוצות (קבוצת התוכנית וקבוצת ההשוואה) עדיין נתקלים בחסמים ובקשיים בהשתלבות בעבודה המצריכים חשיבה לטווח הארוך יותר של תעסוקת צעירים עם מוגבלות.
2. מתוך המחקר עולה כי מודל העבודה של התוכנית יושם חלקית באופן שכל הנראה השליך על התנהלות התוכנית ועל יכולת ההשפעה שלה. כדי למצות את פוטנציאל התוכנית נדרשת הגדרה מחודשת של אוכלוסיית התוכנית, קביעה של קריטריונים מוסדרים להשתתפות בתוכנית, התאמה של התוכנית לאוכלוסייה המשתתפת בה והוספת רכיבים, דוגמת ליווי בהתנסות.
3. מומלץ להרחיב את ההכשרה ומתן הכלים לגיבוש ההכוונה העצמית של התלמידים במסגרת בית הספר כדי להגביר אצל התלמידים את תחושת המסוגלות, האוטונומיה והשייכות, ולאפשר להם לממש את יכולותיהם מימוש מיטבי. יש להגביר אצל התלמידים את החשיפה לאפשרויות העיסוק השונות בעולם הבוגרים לצד היכרות ומתן כלים להשתלבות חברתית במסגרות שונות ומגוונות מחוץ לכותלי בית הספר. נוסף לכך, יש לשקול להגביר את מעורבות ההורים והמורים בגיבוש ההכוונה העצמית של התלמידים וליצור מערכת התומכת באפשרות התלמידים להתפתח. פעילות עם ההורים והמורים יכולה לסייע גם בהעלאת הציפיות שלהם מן התלמידים. ציפיות המורים וההורים נמצאו במחקרים רבים, וגם במחקר הנוכחי כגורם משמעותי המשפיע על עיסוקי הצעירים.
4. יש צורך ליצור מערך של ליווי והכוונה תעסוקתית עבור התלמידים לאחר עזיבתם את מסגרת הלימודים כדי לאפשר להם להשתלב בשוק העבודה, וזאת לצד העלאת מודעות התלמידים והמשפחות לתוכניות התעסוקה הקיימות במסגרות הרווחה והמיועדות לבוגרים עם מוגבלות.
5. השתתפות בתוכנית תורמת לשינוי עמדות מעסיקים כלפי העסקת אנשים עם מוגבלות. התוכנית יכולה להוות הזדמנות להעלאת המודעות וליצירת מחויבות בקרב מעסיקים המשתתפים בהתנסות בכל הנוגע להעסקת אנשים עם מוגבלות. במסגרת התוכנית ניתן לייצר חשיפה של מעסיקים לקשיים של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה ולחשיבות של העסקת אנשים עם מוגבלות עבור החברה והפרט.

מקורות

- אלפסי-הנלי, מ. (2012). שילוב צעירים עם מוגבלות בשירות אזורי-לאומי-סיכום מחקר מלווה. ירושלים: משרד הכלכלה – מחקר הכלכלה.
- ברלב, ל., איינהורן, ת., ואדמון-ריק, ג. (2018). אנשים עם מוגבלות בישראל 2018, נתונים סטטיסטיים נבחרים. ירושלים: מכון מאיר-ג'וינט-ברוקדייל.
- האגף לפיתוח ותכנון תוכניות לימודים. (2001). לקראת בגרות: ל"ב 21. יחידה ב': חינוך לעבודה. תוכנית לימודים למתבגרים ולמבוגרים גילאי 16-21 בחינוך המיוחד. ירושלים: משרד החינוך.
- ורנר, ש. (2018). תפיסות של חיילים ללא מוגבלות שכלית כלפי שילובם בצה"ל של אנשים עם מוגבלות שכלית. ביטחון סוציאלי, 104, 123-161.
- מיכאל, ר. (2012). תפיסות עתיד של מתבגרים עם וללא ליקויי שמיעה. תרומתם של משתנים אישיים וסביבתיים. חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת תל-אביב, בית הספר לחינוך.
- נורדהיים, ש. ורז, מ. (2019). רכישת מיומנויות תעסוקתיות - מודל עבודה. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, אגף תעסוקת רווחה.
- עשור, א. (2001). טיפוח מוטיבציה פנימית ללמידה בבית הספר. חינוך החשיבה 20, 167-190.
- פינטו, א., גיטלסון, נ., הלר, א., אנדבלד, מ., פריאור, ר. וגוטליב, ד. (2018). אנשים עם מוגבלות בישראל: אוכלוסייה, תעסוקה ועוני – נתונים מנהליים. ירושלים: ביטוח לאומי – מחקרים לדיון.
- Alm, S. & Låftman S. B. (2016). Future orientation climate in the school class: Relations to adolescent delinquency, heavy alcohol use, and internalizing problems. *Children and Youth Services Review*, 70, 324-331.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469- 480.
- Buchmann, M.C. & Kriesi, I. (2011). Transition to adulthood in Europe. *Annual Review of Sociology*, 37, 481-503.
- Cameto, R. Levine, p. & Wagner, m. (2004). *Transitions Planning for students with disabilities. A Special Topic Report of Findings from the National Longitudinal Transition Study-2 (NLTS2)*. Office of Special Education Programs, U.S. Department of Education.
- Carter, E. W., Austin, D., & Trainor, A. A. (2012). Predictors of Postschool Employment Outcomes for Young Adults with Severe Disabilities. *Journal of Disability Policy Studies* 23(1), 50-63.

- Chen, P. & Vazsonyi, A.T. (2013). Future orientation, school contexts, and problem behaviors: A multilevel study. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(1), 67-81.
- Côté, J. E. (2006). Identity studies: How close are we to developing a social science of identity? An appraisal of the field. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 6(1), 3-25.
- Davies, P. S., Rupp, K., & Wittenburg, D. (2009). A Life-Cycle Perspective on the Transition to Adulthood Among Children Receiving Supplemental Security Income Payments. *Journal of Vocational Rehabilitation* 30(3), 133-152.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2013). The importance of autonomy for development and well-being. In B. W. Sokol., F. M. E. Grouzet., & U. Muller. (Eds.), *Selfregulation and Autonomy: Social and Developmental Dimensions of Human Conduct* (pp. 19-46). New York: Cambridge University Press.
- Fan, X, & Chen, M. (2001). Parental involvement & students’ academic achievement: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 13(1), 1-22.
- Faux S., & Nehring, W. (2010). Intellectual and developmental disabilities. In: C. Betz, & W. Nehring (Eds.), *Nursing care for individuals with intellectual and developmental disabilities: An integrated approach* (pp. 193-210). Brooks, Baltimore, MD
- Flum, H., & Kaplan, A. (2006). Exploratory orientation as an educational goal. *Educational Psychologist*, 41, 99-110.
- Fraker, T., Cobb, J., Hemmeter, J., Luecking, R., & Mamun, A. (2018). Three-Year Effects of the Youth Transition Demonstration Projects. *Social Security Bulletin* 78(3), 19-41.
- Haver, C. E. (2017). *The experiences of parents of adolescents with disabilities during the transition to adulthood*. MSin Occupational Therapy, Sargent College of Health and Rehabilitation Sciences, Boston University.
- Hemmeter, J., Donovan, M., Cobb, J., & Asbury, T. (2015). Long Term Earnings and Disability Program Participation Outcomes of the Bridges Transition Program. *Journal of Vocational Rehabilitation* 42(1), 1-15.
- Jerdee, C. (2018). Getting to Equal 2018: The Disability Inclusion Advantage. AAPD & Disability IN. https://www.accenture.com/_acnmedia/pdf-89/accenture-disability-inclusion-research-report.pdf
- Johnson, S., Pas, E., & Bradshaw, C. (2016). Understanding the association between school climate and future orientation. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(8), 1575-1586.

- Jussim, L., & Harber, K.D. (2005). Teacher expectations and self-fulfilling prophecies: Knowns and unknowns, resolved and unresolved controversies. *Personality and Social Psychology Review* 9(2), 131-155.
- Kaplan, H., & Assor, A. (2012). Enhancing autonomy-supportive I–Thou dialogue in schools: Conceptualization and socio-emotional effects of an intervention program. *Social Psychology of Education*, 15, 251-269.
- King, G.A., Baldwin, P.J., Currie, M., & Evans, J. (2005). Planning successful transitions from school to adult roles for youth with disabilities. *Child Health Care* ;34:195–216.
- Landmark, L. J., Ju, S., & Zhang, D. (2010). Substantiated best practices in transition: Fifteen plus years later. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 33(3), 165-176.
- Lindstrom-Johnson, S., Blum, R. W., & Cheng, T. L. (2016). Future Orientation: A Construct with Implications for Adolescent Health and Wellbeing. *International Journal of Adolescent Medicine and Health* 26(4), 459-468.
- Luecking, R. G. (2009). *The Way to Work*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Martorell, A., Gutierrez-Recacha, P., Pereda, A., & Ayuso-Mateos, J. L. (2008). Identification of personal factors that determine work outcome for adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52, 1091-1101.
- Mazzotti, V.L., Rowe, D.A., Sinclair, J., Poppen, M., Woods, W.E., & Shearer M.L., (2016). Predictors of post-school success: A systematic review of NLTS2 secondary analyses. *Career Developmental and Transition for Exceptional Individuals*, 39, 196-215.
- Newman, L., Wagner, M., Knokey, A.M., Marder, C., Nagle, K., Shaver, D., & Wei, X. (2011). *The post-high school outcomes of young adults with disabilities up to 8 years after high school*. Menlo Park, CA: SRI International.
- Nurmi, J. E. (1991). How do adolescents see their future? A review of the development of future-orientation and planning. *Developmental Review*, 11, 1-59.
- Nurmi, J. E. (2005). Thinking About and Acting Upon the Future: Development of Future Orientation across the Life Span. In: A. Strathman, & J. Joireman (Eds.), *Understanding behavior in the context of time: Theory, research, and application* (p. 31–57). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- OECD. (2010). *Sickness, disability and work: breaking the barriers. A synthesis of findings across OECD countries*. Paris, Organization for Economic Co-operation and Development

- Osgood, D., Wayne, E., Foster, M., & Courtney, M. E. (2010). Vulnerable Populations and the Transition to Adulthood. *Future of Children* 20(1), 209-229.
- Oshri, A., Duprey, E. B., Kogan, S. M., Carlson, M. W. & Liu, S. (2018). Growth Patterns of Future Orientation among Maltreated Youth: A Prospective Examination of the Emergence of Resilience. *Developmental Psychology* 54(8), 1456-1471.
- Padawer, E., Jacobs-Lawson, J., & Hershey, D. (2007). Demographic Indicators as predictors of future time perspective. *Curr Psycho*, 26, 102-108.
- Papay, C.K. & Bambara, L.M. (2014). Best Practices in Transition to Adult Life for Youth with Intellectual Disabilities. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 37(3), 136 -148.
- Piaget J. (1971). *The child's conception of time*. New York: Ballantine Books.
- Pollock, G. (2002). Contingent identities: Updating the transitional discourse. *Young* 10(1), 59-72. <https://doi.org/10.1177/110330880201000105>
- Powers, L. E., Geenen, S., Powers, J., Pommier-Satya, S., Turner, A., Dalton, L., Sacker, A., Schoon, I., & Bartley, M. (2002). Social inequality in educational achievement and psychological adjustment throughout childhood: magnitude and mechanisms. *Social Science and Medicine* 55, 863-880.
- Sacker, A., Schoon, I., & Bartley, M. (2002). Social inequality in educational achievement and psychosocial adjustment throughout childhood: Magnitude and mechanisms. *Social Science & Medicine*, 55(5), 863–880.
- Sanford, C., Newman, L., Wagner, M., Cameto, R., Knokey, A. M., & Shaver, D. (2011). *The Post-High School Outcomes of Young Adults with Disabilities up to 6 Years after High School: Key Findings from the National Longitudinal Transition Study-2 (NLTS2)*. NCSE 2011-3004. National Center for Special Education Research.
- Schoon, I., & Lyons-Amos, M. (2016). Diverse pathways in becoming an adult: the role of structure, agency and context. *Research in Social Stratification and Mobility*, 46, 11-20.
- Schulenberg, J.E., & Schoon, I. (2012). The transition to adulthood in the UK, the US, and Finland: Differential social role pathways, their predictors and correlates. *Longitudinal and Life Course Studies*, 3(2), 164-172.
- Seginer, R. (1988). Adolescents facing the future: Cultural and sociopolitical Perspective. *Youth and Society*, 19, 314-333.
- Seginer, R. (2009). *Future orientation: Developmental and Ecological Perspectives*. New York: Springer.

- Seginer, R., & Halabi-Kheir, H. (1998). Adolescent passage to adulthood: Future orientation in the context of culture, age, and gender. *International Journal of Intercultural Relations*, 22, 309-328.
- Seginer, R., & Mahajna, S. (2004). How the future orientation of traditional Israeli Palestinian girls link beliefs about women's roles and academic achievements. *Psychology of Women Quarterly*, 28, 122-135.
- Settersten, R. A., Furstenberg, F. F., & Rumbaut, R. G. (2008). *On the Frontier of Adulthood: Theory, Research, and Public Policy*. University of Chicago Press.
- Shogren, K. A., Wehmeyer, M. L., Palmer, S. B., Rifenbark, G. G., & Little, T. D. (2015). Relationships between self-determination and postschool outcomes for youth with disabilities. *Journal of Special Education*, 53, 30-41.
- Shogren, K. A., Shaw, L. A., Raley, S. K., & Wehmeyer, M. L. (2018). The Impact of Personal Characteristics on Scores on the Self-Determination Inventory: Student Report in Adolescents with and without Disabilities. *Psychology in the Schools*, 55(9), 1013-1026.
- Simonsen, M. L., & Neubert, D. A. (2013). Transitioning Youth with Intellectual and Other Developmental Disabilities: Predicting Community Employment Outcomes. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 36(3), 188-198.
- Test, D. W., Mazzotti, V. L., Mustian A. L., Fowler, C. H., Kortering, L., & Kohler, P. (2009). Evidence-based secondary transition predictors for improving postschool outcomes for students with disabilities. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 32(3), 160-181.
- Urbano, M. (2010). Developmental transitions for individuals with intellectual and developmental disabilities. In: C. Betz, & W. Nehring (Eds.), *Nursing care for individuals with intellectual and developmental disabilities: An integrated approach* (pp. 69-90.), Brooks, Baltimore, MD.
- Vrășmaș, E. & Vrășmaș, T. (2012). Transition from School to Work at Young People with Disabilities. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 33, 433-437.
- Webster, J. D., Bohlmeijer, E. T., & Westerhof, G. J. (2014). Time to flourish: the relationship of temporal perspective to well-being and wisdom across adulthood. *Aging & Mental Health*, 18, 1046-1056.
- Wehmeyer, M. L., & Palmer, S. B. (2003). Adult outcomes for students with cognitive disabilities three-years after high school: The impact of self-determination. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 38, 131-144.

- Wehmeyer, M. L., Field, S., & Thoma, C. A. (2012). Self-Determination and Adolescent Transition Education. In: *Handbook of Adolescent Transition Education for Youth with Disabilities*, (171-190). New York, NY: Routledge.
- Wyn, J., & Dwyer, P. (2000). New patterns of youth transition in education. *International Social Science Journal*, 52(164): 147-159.
- Young-Southward, G. (2018). *The impact of transition to adulthood on health and wellbeing in young people with intellectual disabilities*. PhD thesis: University of Glasgow.

נספח 1: שאלון ממונים

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל

שאלון למעסיק

הריאיון יבוצע באופן טלפוני

הריאיון יתקיים עם מי שמכיר את התלמיד, גם אם הוא לא זה שהחליט על ההעסקה

הערכת התוכנית 'יוצרים עתיד'

תוכנית מעבר מבית הספר לעולם התעסוקה

של השירות לשיקום תעסוקתי, אגף השיקום משרד הרווחה בשיתוף עם האגף לחינוך מיוחד, משרד החינוך

מספר מרואיין/ת: _____

שם המרואיין/ת: _____

שם בית עסק: _____

ישוב: _____

תאריך מילוי השאלון: _____

סודי לצרכי מחקר

שלום מדבר _____ ממכון ברוקדייל, מכון למחקר בירושלים. אנחנו עורכים מחקר עבור משרד הרווחה על התוכנית שבה תלמידים מהחינוך המיוחד מתנסים אצלך בעבודה.

חשוב לנו לשמוע את דעתך. נודה לך אם תסכים לענות על מספר שאלות.

אנחנו מבטיחים לשמור על סודיות מוחלטת - פרטיך האישיים ופרטי מקום העבודה לא יועברו לאף גורם.

מאפייני מקום העבודה

נתחיל במספר שאלות על מקום העבודה.

1. מהו שם מקום העבודה: _____
2. מהו סוג מקום העבודה – למשל האם זו חנות, גן ילדים, בית קפה וכד' _____
3. מהו התפקיד שלך במקום העבודה? _____
4. האם אתם (להקריא תשובות):
 - א. מקום עבודה פרטי
 - ב. עמותה/ מלכ"ר (מוסד ללא כוונות רווח)
 - ג. מקום עבודה ציבורי שאינו מלכ"ר (כולל ממשלתי או ברשות המקומית)
 5. כמה עובדים נמצאים במקום כשהתלמיד מגיע להתנסות?
 - א. 1-2 עובדים
 - ב. 3-5 עובדים
 - ג. 6-10
 - ד. 11 ויותר
 - ה. אחר. פרט _____
6. האם מועסקים או הועסקו אצלכם עובדים עם מוגבלות (לא תלמידי התוכנית)?
 - א. כן
 - ב. לא

ההשתתפות בתוכנית יוצרים עתיד

7. כמה זמן מקום העבודה מקבל תלמידים להתנסות במסגרת התוכנית?
 - א. זו השנה הראשונה
 - ב. שנה שניה
 - ג. יותר משנתיים
 - ד. לא יודע

8. כמה תלמידים מהתוכנית השתתפו אצלך בהתנסות מהלך השנה האחרונה (כולל כאלה שמועסקים כעת)?

9. אילו תפקידים מבצעים התלמידים? מה הם עושים במהלך יום ההתנסות?

10. מהן לדעתך המטרות של התוכנית?

קשר עם מפעילי התוכנית

11. כיצד נוצר הקשר הראשון בין מקום עבודתך לבין התוכנית (אלווין או שמע)?

א. הרכז פנה אלינו

ב. אנחנו פנינו לעמותה

ג. באמצעות מכר משותף

ד. תלמיד פנה אלינו בבקשה לעבוד במקום

ה. אחר: פרט _____

ו. לא יודע

12. מה הייתה הסיבה העיקרית לקבל תלמיד/ים במסגרת התוכנית? למראיין – אם המרואיין מבקש, ניתן לסמן יותר מתשובה אחת

א. לא הייתה סיבה מיוחדת; סתם צורך בעובדים

ב. הזדמנות לתרום לפרויקט חשוב

ג. הזדמנות לקלוט עובד ללא תשלום שכר

ד. הזדמנות להתנסות בהעסקת עובד עם מוגבלות

ה. "זו מצווה" להעסיק אדם עם מוגבלות

ו. חלק מפרויקט של אחריות חברתית

- ז. העזרה והליווי של הרכז
- ח. המלצה של חבר שקבל לעבודה תלמיד שמשתתף בתוכנית
- ט. בשל החוק שמחייב להעסיק אנשים עם מוגבלות
- י. אחר. פרט _____
13. באיזו תדירות הרכז הגיע אליכם?
- א. בערך פעם בשבוע-שבועיים
- ב. בערך פעם בחודש
- ג. בערך פעם בחודשיים
- ד. בערך פעם ב-3 חודשים
- ה. פחות מאשר פעם ב-3 חודשים
- ו. (לא להקריא) בתדירות משתנה: (למשל: בהתחלה בערך פעם בחודש או יותר ואח"כ בתדירות נמוכה יותר) לפרט תדירות: _____
- ז. לא יודע
14. מה כלל הקשר שלך עם הרכז? (למראיין - ניתן לענות על יותר מתשובה אחת)
- א. קבלת מידע אודות התלמיד/ים שמתנסים אצלך. פרט: _____
- ב. קבלת מידע כללי על העסקת עובדים עם מוגבלות. פרט: _____
- ג. ליווי בקליטתו של התלמיד. פרט: _____
- ד. התמודדות עם קשיים בהעסקת התלמיד. פרט: _____
- ה. קבלת כלים מעשיים לעבודה שלך עם התלמיד. פרט: _____
- ו. סיוע לצוות העובדים להבין את התלמיד ואיך להתנהג אלי. פרט: _____
- ז. אחר: _____
15. האם התעורר קושי מיוחד או משבר או משברים במהלך העסקת התלמיד/ים?
- א. לא ← עבור לשאלה 17
- ב. כן, מה היה הקושי ומה עשית כדי לפתור קושי או משבר זה? _____

16. האם פנית לרכז מטעם אלווין/שמע בקשר למשבר או הקושי שהתעורר?

א. כן

ב. לא, מדוע לא? _____

17. האם הרכז היה זמין באופן מיידי כאשר היית זקוק לו?

א. בדרך כלל כן

ב. בדרך כלל לא

ג. לא יודע

18. באופן כללי, האם אתה מרגיש שהרכז עזר לכם בקליטה ובהעסקה של התלמיד/ים אצלכם?

א. עזר מאוד

ב. עזר

ג. לא כל כך עזר

ד. בכלל לא עזר

ה. מתקשה לענות

ו.

19. מהם הדברים שהיית מרוצה מהם בעבודה מול הרכז? _____

20. מהם הדברים שלא היית מרוצה מהם בעבודה מול הרכז? _____

21. האם יש לך קשר עם הצוות החינוכי של בית הספר, מעבר לרכז של אלווין/שמע?

א. כן

ב. לא

התאמות שנעשו במקום העבודה

22. האם נעשו אחת או יותר מההתאמות הבאות כדי לאפשר את השתלבות התלמיד/ים בעבודה? למראיין – יש לענות על כל אפשרות מתאימה

א. התאמת המשימות ליכולות של התלמיד/ים

ב. מתן גמישות בשעות ההתנסות

- ג. התאמה של ההכשרה והדרכה של התלמיד במקום העבודה
- ד. הדרכה לצוות העובדים אודות שילוב התלמיד במקום העבודה
- ה. התאמות פיזיות של מקום העבודה (כגון: מכשירים, עזרים והתקנים)
- ו. ליוויי מטעם מקום העבודה התלמיד בביצוע המשימות במהלך ההתנסות (לא ליווי של סייעת או אדם אחר מטעם ביה"ס או אלווין)
- ז. לא נעשו התאמות
- ח. אחר: _____

חששות לגבי התוכנית

באיזו מידה היו לך החששות הבאים כאשר התחלת להעסיק את התלמיד/ים?

לא יודע/ לא רלוונטי	בכלל לא	חשש קל	חשש כבד	
0	3	2	1	חשש מהתגובות של העובדים
0	3	2	1	חשש מהתגובות של לקוחות
0	3	2	1	חשש מהתגובה של המנהלים שלי
0	3	2	1	חשש שאני לא אדע איך להתנהג אל התלמיד/ים
0	3	2	1	חשש שלא אצליח להתמודד עם הקשיים של התלמיד/ים
0	3	2	1	חשש שלא יהיו מספיק משימות שהתלמיד/ים יוכלו לבצע
0	3	2	1	אחר. פרט _____

23. האם היה ארוע חריג הקשור לתוכנית במהלך השנה האחרונה?

משוב על תלמיד

חשוב על התלמיד האחרון שהשתתף אצלך בהתנסות (אם יש מספר תלמידים חשוב על אחד מהם)

24. באיזו מידה אתה מרוצה מהתלמיד במהלך ההתנסות באופן כללי?

א. במידה רבה מאוד

ב. במידה רבה

ג. במידה בינונית

ד. במידה מעטה

האם ובאיזו מידה אתה חושב שהתלמיד תרם למקום העבודה בהיבטים הבאים?

	במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מעטה	כלל לא	לא יודע
התפוקה של התלמיד טובה	1	2	3	4	5	0
הפחתת עומס מהעובדים האחרים	1	2	3	4	5	0
שיפור תדמית העסק	1	2	3	4	5	0
העובדים האחרים למדו להיות יותר סבלניים	1	2	3	4	5	0
תרומה אחרת. פרט _____	1	2	3	4	5	0

באיזו מידה לדעתך התלמיד נתרם מההתנסות שלו אצלכם בהיבטים הבאים?

	במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מעטה	כלל לא	לא רלוונטי
37. קבלת סמכות – נשמע ומבצע פעולות על פי דרישות האחראי	1	2	3	4	5	0
38. עבודה בצוות – מסוגל לעבוד עם עוד אנשים	1	2	3	4	5	0
39. יוזמה בעבודה – מבצע משימה מבלי שקיבל הוראה	1	2	3	4	5	0
40. יכולת התמדה בפעילות -מסוגל להמשיך במטלה עד סיומה	1	2	3	4	5	0
41. נוכחות ועמידה בזמנים – היעדרות ואיחורים	1	2	3	4	5	0
42. איכות העבודה – ביצוע המשימות באופן איכותי	1	2	3	4	5	0
43. קצב עבודה - ביצוע מטלות בפרק זמן סביר	1	2	3	4	5	0

0	5	4	3	2	1	44. התארגנות בסביבה הפיזית - משתמש נכון בציוד, שומר על ציוד, שומר על סדר וניקיון
0	5	4	3	2	1	45. עמידה על הזכויות שלו
0	5	4	3	2	1	46. תרומה אחרת. פרט _____

אמור לי האם ובאיזו מידה נתקלת בקשיים הבאים עם התלמיד?

לא יודע	כלל לא	במידה מעטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	
0	5	4	3	2	1	47. התנהגות שלא בהתאם לנורמות המקובלות - כגון התפרצות, עזיבת המקום ללא הודעה
0	5	4	3	2	1	48. חוסר אמינות - משקר, מסלף או מסתיר מידע
0	5	4	3	2	1	49. הופעה בלתי הולמת וחוסר היגיינה אישית
0	5	4	3	2	1	50. אי הקפדה על בטיחות - אינו פועל על פי כללי הבטיחות
0	5	4	3	2	1	51. קושי אחר. פרט _____

שביעות רצון מהשתתפות בתוכנית ועניין להעסיק עובדים נוספים עם מוגבלות

52. עד כמה אתה מרוצה מההחלטה לאפשר התנסות לתלמידים במסגרת התוכנית אצלך במקום העבודה?

- א. מרוצה מאוד
- ב. מרוצה
- ג. לא כל כך מרוצה
- ד. לא מרוצה כלל
- ה. (לא להקריא) לא יודע

53. האם תרצה לאפשר לתלמידים מקרב משתתפי תוכנית "יוצרים עתיד" להתנסות אצלך גם בשנה הבאה? (להקריא תשובות)

- א. בטוח שכן
- ב. חושב שכן
- ג. חושב שלא. מדוע? _____
- ד. בטוח שלא. מדוע? _____
- ה. לא יודע

54. האם יש דברים שיקלו עליך לקלוט תלמידים נוספים מקרב משתתפי התוכנית? דברים שלדעתך ניתן לשפר בתוכנית?

55. האם היית שוקל להעסיק אצלך מישהו מהתלמידים שהיה אצלך בהתנסות כעובד בשכר?

- א. בטוח שכן
- ב. חושב שכן
- ג. חושב שלא
- ד. בטוח שלא
- ה. לא יודע

56. האם תרצה לומר משהו נוסף אודות התוכנית? _____

הריאיון הסתיים. תודה על שיתוף הפעולה!

נספח 2: שאלון תלמידים

מידע למילוי על ידי המראיין:

שם המרואיין/ת: _____

מספר מרואיין/ת: _____

מין: זכר / נקבה

מגזר: יהודי / ערבי

שם בית הספר: _____

קבוצה: _____

שם המראיין/ת: _____

תאריך מילוי השאלון: _____

סודי לצרכי מחקר

מידע למילוי על ידי הנבדק:

מספר טלפון נייד: _____

מספר טלפון בבית: _____

מספר טלפון נייד הורים: _____

כמה שאלות עליך.

1. בן כמה אתה? _____

2. באיזו ארץ נולדת?

א. בישראל. אם ענית בישראל, עבור לשאלה 4.

ב. בברית המועצות (רוסיה)

ג. באתיופיה

ד. בארץ אחרת

הארץ בה נולדת: _____

3. מתי עלית (עברת) לישראל? _____

4. האם אתה משתתף בפעילות של תנועת נוער?

א. כן. איזו? _____

ב. לא

5. האם אתה משתתף בחוג מחוץ לבית הספר? (למשל, שחייה, ציור, מוזיקה וכו')

א. כן

אני משתתף בחוג: _____

ב. לא

6. אני חושב לפעמים על מה לעשות כשאסיים את בית הספר.

א. כן

ב. ככה ככה

ג. לא

7. תלמיד שמסיים ללמוד בבית הספר שלך (למשל, בגיל 20) יכול לעשות דברים שונים. אתה יכול לתת לי דוגמאות של דברים שאפשר לעשות אחרי שמסיימים את הלימודים?

יש פה רשימה של דברים שונים שאפשר לעשות אחרי שמסיימים ללמוד בבית הספר. תגיד אם אתה חושב שתעשה את זה, אולי תעשה או שלא תעשה.

	כן	אולי	לא
להתגייס לצבא	1	2	3
להתנדב לשירות לאומי	1	2	3
להשלים תעודת בגרות	1	2	3
ללמוד במכללה או באוניברסיטה	1	2	3
ללמוד קורס מקצועי.	1	2	3
למשל, מכונאות רכב, מזכירות, מחשבים.	1	2	3
ללמוד תורה בישיבה	1	2	3

לעבוד בעבודה רגילה	1	2	3
לעבוד במפעל מוגן	1	2	3
להשתתף במרכז יום (מועדון חברתי-שיקומי בשעות העבודה)	1	2	3
לטוס לטיול ארוך בחוץ לארץ	1	2	3
להשתתף בחוגים	1	2	3
לעשות משהו אחר.	-	-	-
מה? _____			

8. מה ההורים שלך רוצים שתעשה אחרי שתסיים ללמוד בבית הספר?

אתה יכול לבחור כמה אפשרויות. ההורים שלי רוצים:

- א. שאתגייס לצבא
 - ב. שאעשה שירות לאומי
 - ג. שאשלים תעודת בגרות
 - ד. שאלמד במכללה או באוניברסיטה
 - ה. שאלמד קורס מקצועי
 - ו. שאלמד בישיבה
 - ז. שאעבוד בעבודה רגילה
 - ח. שאעבוד במפעל מוגן
 - ט. שאלך למרכז יום
 - י. שאטוס לטיול ארוך בחוץ לארץ
 - יא. שאשתתף בחוגים כדי לפתח את היכולות שלי
 - יב. לא יודע מה ההורים שלי רוצים שאעשה
 - יג. ההורים שלי רוצים שאעשה משהו אחר.
- ההורים שלי רוצים ש: _____

9. האם הסבירו לך בבית הספר מה הן האפשרויות שלך בעתיד?

- א. כן
- ב. ככה ככה
- ג. לא

10. האם נפגשת עם עובד סוציאלי או עובד מהרווחה לשיחה על התוכניות שלך לעתיד?

א. כן

ב. לא

ג. לא זוכר

ההכנה לעבודה שקיבלתי בתוכנית עם רכז של אלווין או שמע

ההכנה לעבודה עם אלווין או שמע היא:

• שיעורים בבית הספר שהמורים מלמדים בנושא עבודה.

בשיעורים לומדים איך לעבוד במקום עבודה.

• התנסות בעבודה מחוץ לבית הספר.

בהתנסות בעבודה עובדים וככה לומדים איך לעבוד במקום עבודה אחרי שמסיימים ללמוד בבית הספר.

11. האם ההכנה לעבודה שקיבלת בבית הספר, תעזור לך לעבוד טוב יותר בעתיד (בהמשך)?

א. כן

ב. ככה ככה

ג. לא. אם ענה לא, עבור לשאלה 25.

12. איך ההכנה לעבודה עזרה לך? מה למדת מההכנה לעבודה?

תן לי דוגמאות

כמה אני מאמין שאצליח במקום העבודה בעתיד (בהמשך)

האם אתה מסכים עם המשפטים הבאים:

	כן	ככה ככה	לא
אני מסוגל (יכול) להיות עובד טוב	1	2	3
אני אצליח למצוא עבודה טובה	1	2	3
אני יודע איזה סוג עבודה יכול להתאים לי	1	2	3
יהיה לי קשה למצוא עבודה בעתיד (בהמשך)	1	2	3

3	2	1	אני יודע מה אעשה אחרי שאסיים ללמוד בבית הספר
3	2	1	אני מוכן להתאמץ וללמוד כדי למצוא עבודה טובה

מה דעתך על ההכנה לעבודה עם אלווין/שמע

13. כששמעת על ההכנה לעבודה (עם אלווין או שמע), האם רצית להשתתף?

א. כן

ב. ככה ככה

ג. לא

14. למה הרגשת ככה כששמעת על ההכנה לעבודה?

15. מה משיגים כשמשתתפים בהכנה לעבודה עם אלווין או שמע?

התנסות מעשית בעבודה מחוץ לבית הספר עם רכז של אלווין/ שמע

16. האם השתתפת בהתנסות בעבודה עם רכז של אלווין או שמע מחוץ לבית ספר?

א. כן.

איפה עבדת? מה עשית? _____

ב. לא. אם ענית לא, עבור לשאלה 43.

17. כמה זמן אתה עובד/עבדת שם?

18. כמה ימים בשבוע אתה עובד/עבדת בהתנסות?

19. כמה שעות ביום אתה עובד/עבדת בהתנסות?

האם אתה מסכים עם המשפטים הבאים:

לא	ככה ככה	כן	
3	2	1	אני מרוצה מהיחס שאני מקבל מהאחראי עלי (מנהל, אחראי משמרת)
3	2	1	אני מרוצה מהיחס שאני מקבל מעובדים אחרים במקום העבודה
3	2	1	אני מרוצה מהדברים שלמדתי לעשות בעבודה

20. במה אתה טוב בעבודה?

21. במה אתה צריך להשתפר (לעשות טוב יותר) בעבודה?

הרכז שלך בהכנה לעבודה של אלווין או שמע

השם של הרכז שלי הוא: _____

22. האם דיברת עם הרכז על מטרות לשיפור (דברים שאתה צריך לעשות טוב יותר)?

א. כן. תן לי דוגמא של משהו שהוא אמר שכדאי שאתה תשפר _____

ב. לא. אם ענית לא, עבור לשאלה 46.

ג. לא זוכר. אם ענית לא זוכר, עבור לשאלה 46.

23. האם אתה מרגיש שאחרי השיחה עם הרכז הצלחת להשתפר (לעשות דברים יותר טוב) ?

א. כן

ב. ככה ככה

ג. לא

האם אתה מסכים עם המשפטים הבאים:

לא	ככה ככה	כן	
3	2	1	הרכז עוזר לי לפתור בעיות בעבודה
3	2	1	הרכז עוזר לי לקבל בהתנסות את מה שטוב לי (למשל, שעות העבודה, סוג העבודה)
3	2	1	הרכז נותן לי הערות שעוזרות לי להשתפר בעבודה (למשל, לעמוד בזמנים, להסתדר עם המנהל)
3	2	1	הרכז נותן לי עצות ורעיונות טובים איך להתנהג בחיים
3	2	1	הרכז שלי רוצה שאני אתאמץ (אעבוד קשה)

42. תן דוגמאות לדברים שהרכז עזר לך בהם:

52. האם ישבת עם הרכז וענית על שאלות שהוא רשם במחשב ?

א. כן

ב. לא. אם ענית לא, עבור לשאלה 54

26. האם היה לך קשה למלא את הפרטים במחשב עם הרכז?

א. כן. (היה לי קשה).

ב. ככה ככה

ג. לא. (לא היה לי קשה).

עבודה שלא דרך בית הספר

27. האם עבדת בעבודה שהרווחת בה כסף אחרי שעות הלימודים או בזמן של חופש מהלימודים?

אנחנו מתכוונים לעבודה לא דרך בית הספר.

א. כן

ב. לא עבדתי בעבודה רגילה. אם ענית לא, עבור לשאלה 57.

28. באיזו עבודה עבדת?

א. עשיתי בייביסיטר (שמרתי על ילדים)

ב. הוצאתי כלבים לטיול

ג. הייתי שליח (למשל: שליח בסופר, שליח פיצה)

ד. סידרתי דברים בחנות או במחסן

ה. מכרתי בחנות

ו. עבדתי בעבודה אחרת.

העבודה בה עבדתי: _____

29. כמה זמן עבדת במקום העבודה?

א. עבדתי שם רק פעם-פעמיים

ב. עבדתי שם שבוע

ג. עבדתי חודש

ד. עבדתי יותר מחודש

ה. האפשרויות כאן לא מתאימות לי. עבדתי שם במשך: _____

30. האם התנדבת או עבדת בלי לקבל כסף אחרי שעות הלימודים או בזמן של חופש מהלימודים?

אנחנו מתכוונים להתנדבות לא דרך בית הספר.

א. כן

ב. לא התנדבתי מחוץ לבית הספר. אם ענית לא סיימת את השאלון

31. איפה התנדבת (לא דרך בית הספר)?

אתה יכול לבחור כמה אפשרויות.

א. בעסק של המשפחה

ב. בעמותה (למשל: עזרה לנזקקים, עזרה לבעלי חיים)

ג. במקום פרטי (למשל: בית קפה, מספרה).

המקום הזה לא של מישו מהמשפחה שלי.

ד. התנדבתי במקום אחר.

המקום בו התנדבתי: _____

32. כמה זמן התנדבת (לא דרך בית הספר)?

א. התנדבתי שם רק פעם-פעמיים

ב. התנדבתי שם שבוע

ג. התנדבתי חודש

ד. התנדבתי יותר מחודש

ה. האפשרויות כאן לא מתאימות לי. התנדבתי שם במשך: _____

סיימנו.

תודה רבה שענית על השאלות.

הפישוט הלשוני של מסמך זה נעשה על ידי המכון הישראלי להנגשה קוגניטיבית

נספח 3: שאלון מורים

מעבר מבית ספר לעולם העבודה - שאלון למורה

שאלון למחנך/רכז תעסוקה

מספר מרואיין/ת: _____

שם המרואיין/ת: _____

שם בית הספר: _____

תאריך מילוי השאלון: _____

קבוצה: _____

סודי לצרכי מחקר

שלום, מכון ברוקדייל עורך סקר עבור משרד הרווחה בשיתוף עם משרד החינוך בנושא הכנת תלמידים למעבר מבית הספר לעולם העבודה.

אנחנו מבקשים שתמלא את השאלון לגבי כמה מהתלמידים שלך, ששמותיהם מצורפים בהמשך.

המחקר קיבל היתר מלשכת המדען הראשי במשרד החינוך, והורי התלמידים חתמו על הסכמה להשתתפות ילדם במחקר.

אנחנו מבטיחים לשמור על סודיות מוחלטת - פרטיך האישיים ופרטי התלמיד/ים לא יועברו לאף גוף.

מטעמי נוחות, השאלון מנוסח בלשון זכר אך הוא מתייחס לגברים ונשים כאחד.

על כמה תלמידים מתבקש המורה לענות? ____ לא שאלה - ימולא אוטומטית על ידי המערכת לצורכי שכפול השאלות

1. שם התלמיד (למתכנת - יש לשתול את הנתון מראש, לא שאלה שתופיע בשאלון)

מספר מאפיינים אישיים על שם התלמיד

2. מין

א. בן

ב. בת

3. גיל _____
4. מגזר
א. יהודי
ב. ערבי
5. מה הקשר שלך ל שם התלמיד בשנת הלימודים הנוכחית (ניתן לסמן יותר מאפשרות אחת)
1. מחנך
2. מורה מקצועי
3. רכז תעסוקה
4. יועצת/עו"ס
5. אחר. פרט _____
6. קבוצה (למתכנת - יש לשתול את הנתון מראש, לא שאלה שתופיע בשאלון):
ג. בתוכנית
ד. השוואה - עבור לשאלה 16
7. ממתי שם התלמיד משתתף בתוכנית " יוצרים עתיד" (עם רכז מעמותת אלווין או שמע)?
א. משנת הלימודים הנוכחית, זו השנה הראשונה שלו בתוכנית
ב. משנת הלימודים הקודמת, זו השנה השניה שלו בתוכנית
ג. יותר משנתיים
ד. התלמיד אינו משתתף בתוכנית - עבור לשאלה 16
ה. אחר. פרט _____
8. האם שם התלמיד התנסה במקום עבודה במסגרת התוכנית "יוצרים עתיד" ? ניתן לענות יותר מתשובה אחת
א. כן, התנסה במקום עבודה רגיל בשוק החופשי (למשל: חנות, בית קפה)

- ב. כן, התנסה במלכ"ר (מוסד שאינו למטרות רווח, למשל: עמותת סיוע לנזקקים, כלביה)
- ג. כן, התנסה בתוך בית הספר
- ד. כן, אחר. פרט _____
- ה. לא – עבור לשאלה 16
9. האם הוא התנסה במקום עבודה אחד או יותר?
- א. מקום אחד
- ב. שני מקומות
- ג. שלושה מקומות
- ד. ארבעה מקומות או יותר
- ה. אחר, פרט _____
- ו. לא יודע
10. במשך כמה חודשים עבד בסה"כ בכל מקומות ההתנסות ביחד? _____ אם אינך זוכר במדויק נסה להעריך
11. במשך כמה שעות בשבוע התלמיד עבד במסגרת התוכנית (בממוצע בכל התקופה)?
- א. 2-4 שעות
- ב. 5-8 שעות
- ג. 9 שעות או יותר
- ד. לא יודע
12. איפה הוא עבד (התייחס למקום האחרון) _____
31. אלו משימות ביצע במקום העבודה (למשל, הרכיב מוצר, סידר מוצרים, עבודות מטבח וכד')? התייחס למקום האחרון _____
14. האם שם התלמיד נמצא במקום העבודה עם ליווי או לבד?

- א. לבד
- ב. עם מלווה מטעם בית הספר לאורך כל שעות ההתנסות
- ג. עם מלווה מטעם בית הספר בחלק משעות ההתנסות
- ד. אחר. פרט _____
15. האם שם התלמיד מגיע למקום ההתנסות באופן עצמאי?
- א. כן, מגיע לבד באופן עצמאי (ברגל או בתחבורה ציבורית)
- ב. מגיע בליווי רכז התוכנית
- ג. מגיע בליווי מטעם בית הספר
- ד. מגיע בהסעה
- אחר. פרט _____
16. האם שם התלמיד יצא לעבודה מטעם בית הספר? הכוונה לעבודה רגילה מחוץ לכתלי בית הספר, לא עבודה מוגנת (הערה רק לבתי ספר בתוכנית - לא במסגרת התוכנית "יוצרים עתיד")
- א. כן
- ב. לא – עבור לשאלה 21
- ג. לא יודע
71. אלו משימות ביצע בעבודה (למשל, הרכיב מוצר, סידר מוצרים, עבודות מטבח וכד')? _____
18. במשך כמה שעות בשבוע עבד?
- א. 2-4 שעות
- ב. 5-8 שעות
- ג. 9 שעות או יותר
- ד. לא יודע

19. האם ההתנסויות התעסוקתיות שעבר התלמיד במסגרת בית הספר תרמו ליכולת שלו להשתלב בשוק העבודה?

1. תרמו מאוד

2. תרמו

3. לא כל כך תרמו – עבור לשאלה 21

4. בכלל לא תרמו – עבור לשאלה 21

5. התלמיד לא התנסה בתעסוקה – עבור לשא' 21

6. לא יודע – עבור לשא' 21

20. הסבר בבקשה במה תרמו? _____

21. מה ניתן היה לשפר בהכנה של התלמיד לתעסוקה במסגרת בית הספר?

השאלות הבאות עוסקות בהערכה שלך את יכולות התלמיד בעתיד

מה אתה חושב ששם התלמיד מסוגל לעשות אחרי שיסיים את בית הספר? סמן לגבי כל סעיף אם להערכתך התלמיד מסוגל לעשות אותו. השאלה מתיחסת ליכולת של התלמיד, ולא לבחירות או לתוכניות בפועל. למתכנת – שאלות 22-24 לא לשאול תלמידים ערבים

	כן	אולי	לא	לא יודע
22. להתגייס לצבא בגיוס רגיל	1	2	3	0
23. להתנדב לצבא	1	2	3	0
24. להתנדב לשירות לאומי	1	2	3	0
25. ללמוד במכללה או באוניברסיטה	1	2	3	0
26. ללמוד קורס מקצועי (למשל, מכונאות רכב, מזכירות, מחשבים)	1	2	3	0
27. לעבוד בעבודה רגילה	1	2	3	0
28. לעבוד במפעל מוגן	1	2	3	0
29. לנסוע לטיול ארוך בחוץ לארץ (עם בני גילו ללא ליווי מבוגר)	1	2	3	0

30. האם התקיימה פגישה עם עובד/ת סוציאלי/ת מרשות המקומית יחד עם התלמיד לגבי התוכניות שלו לעתיד?

- א. כן
ב. לא
ג. לא יודע

31. האם התקיימה פגישה עם הורי התלמיד בנוגע לעתיד של שם התלמיד?

- א. כן, בנוכחות התלמיד
ב. כן, ללא נוכחות התלמיד
ג. לא
ד. לא יודע

הערך את המסוגלות התפקודית של שם התלמיד :

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מעטה	כלל לא	לא יודע
1	2	3	4	5	0
32.	קבלת סמכות - נשמע ומבצע פעולות על פי דרישות הסמכות				
1	2	3	4	5	0
33.	יודע לעמוד על זכויותיו באופן נורמטיבי ומנומס				
1	2	3	4	5	0
34.	עבודה בצוות - מסוגל לעבוד עם עוד אנשים				
1	2	3	4	5	0
35.	יוזמה בעבודה - מבצע משימה מבלי שקיבל הוראה				
1	2	3	4	5	0
36.	התנהגות בהתאם לנורמות המקובלות - ללא התנהגויות חריגות שאינן תואמות או מקובלות. כגון התפרצות, עזיבת המקום ללא הודעה				
1	2	3	4	5	0
37.	אמינות - אינו משקר, מסלף או מסתיר מידע				
1	2	3	4	5	0
38.	מקפיד על הופעה הולמת והיגיינה אישית				
1	2	3	4	5	0
39.	התמדה בפעילות - מסוגל להמשיך במטלה עד סיומה				
1	2	3	4	5	0
40.	מקפיד על נוכחות ועמידה בזמנים				
1	2	3	4	5	0
41.	מבצע את המשימות הנדרשות באופן איכותי				
1	2	3	4	5	0
42.	קצב עבודה - מסוגל לבצע מטלה בפרק זמן סביר				
1	2	3	4	5	0

0	5	4	3	2	1	43. התארגנות בסביבה הפיזית של מקום - יודע להשתמש נכון בציד, שומר על ציד, סדר וניקיון
0	5	4	3	2	1	44. בטיחות - יודע כיצד לשמור על הבטיחות
0	5	4	3	2	1	45. מסוגל לזהות מצבים מסוכנים

האם לשם התלמיד יש קשיים בתחומים הבאים:

במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	בכלל לא	
4	3	2	1	46. קשיים בתחום הלימודי
4	3	2	1	47. קשיים בתחום החברתי
4	3	2	1	48. קשיים בתחום המשמעת
4	3	2	1	49. קושי בתחום אחר. פרט _____

50. מהי הלקות הראשית שיש ל שם התלמיד. רשום את קוד הלקות _____

א. לקות למידה

ב. משכל גבולי

ג. הפרעת התנהגות

ד. מוגבלות פיזית

ה. לקות שמיעה

ו. לקות ראייה

ז. מוגבלות שכלית התפתחותית

ח. אוטיזם

ט. אבחנה פסיכיאטרית

י. אחר. פרט _____

51. האם יש ל שם התלמיד יש לקות משנית? ניתן לסמן יותר מלקות אחת

א. אין לקות משנית

ב. לקות למידה

- ג. משכל גבולי
 ד. הפרעת התנהגות
 ה. מוגבלות פיזית
 ו. לקות שמיעה
 ז. לקות ראייה
 ח. מוגבלות שכלית התפתחותית
 ט. אוטיזם
 י. אבחנה פסיכיאטרית
 יא. אחר. פרט _____

האם שם התלמיד מבצע את הפעולות הבאות באופן עצמאי

	מבצע את הפעולה לבד ובקלות	מבצע את הפעולה לבד אבל עם קושי	מבצע את הפעולה עם עזרה	בכלל לא מבצע את הפעולה	
52. יוצא מהבית וחוזר לבד	4	3	2	1	0
53. חוצה כבישים	4	3	2	1	0
54. נוסע באוטובוס או רכבת	4	3	2	1	0
55. מכין לעצמו שתיה חמה	4	3	2	1	0
56. משתמש בכסף לקנות דברים	4	3	2	1	0
57. קורא במחשב, ספר, או כתוביות בטלויזיה	4	3	2	1	0
58. מבצע שיחות בטלפון	4	3	2	1	0
59. משתמש באפליקציות בטלפון נייד כגון: פייסבוק, אינסטגרם	4	3	2	1	0
60. כותב סמס או הודעה בווטסאפ	4	3	2	1	0
61. משתמש בתוכנות אופיס במחשב	4	3	2	1	0
62. יודע לעשות חיפוש באינטרנט	4	3	2	1	0
63. יוצא לבלות עם חברים	4	3	2	1	0
64. מסוגל לנהל שיחה עם אנשים שאינו מכיר	4	3	2	1	0

שאלות כלליות על התוכנית (רק לבתי ספר בתוכנית, לא לקבוצת ההשוואה)
בבית הספר פועלת תוכנית המעבר לעולם העבודה "יוצרים עתיד" על ידי עמותת אלווין או שמע.

65. מה הן לדעתך מטרות התוכנית?

66. מה ההבדל בין תוכנית יוצרים עתיד לבין תוכניות אחרות בתחום התעסוקה שמופעלות בביה"ס? מה היתרונות שלה?

67. מה היית משפר בתוכנית?

תודה רבה על מילוי השאלון

נספח 4: שאלון הורים

שאלון הורים

שלום, קוראים לי _____ ואני ממכון ברוקדייל. לפני כשנתיים בנכם/בתכם __ (שם התלמיד) במחקר בנושא השתלבות אנשים עם מוגבלויות בשוק העבודה בזמן שלמד בבית הספר. בזמנו, הסכמתם שנחזור אליכם ונתתם מספר טלפון. עכשיו אני חוזר/ת אלייך כדי לשאול כמה שאלות המשך על הבן/בת שלך. אשמח אם תוכל/י להקדיש לי כרבע שעה מזמנך ולענות על מספר שאלות. חשוב להדגיש, האנונימיות שלך ושל הבן/בת שלך תישמר. פרטים מזהים לא יועברו לאף גורם. אנחנו מעבירים רק נתונים מעובדים שלא יאפשרו זיהוי שלך או של בן/בתך.

* שפת הריאיון

א. עברית

ב. ערבית

ג. רוסית

1. מה הקרבה שלך ל (שם התלמיד)

א. אם

ב. אב

ג. אחר. פרט _____

עיסוקי התלמיד

נתחיל בשאלות על הדברים שהבן/בת שלך עושה היום

2. האם (שם התלמיד) גר אתך בבית?

א. כן - [עבור לשאלה 4]

ב. לא

3. איפה הוא גר? למראיין - לא להקריא אפשרויות

א. בדירה - לבד או עם בן/בת זוג או שותפים

- ב. בדירה לאנשים עם מוגבלויות שמופעלת על ידי גורם כלשהו
 ג. בהוסטל
 ד. במעון/פנימייה
 ה. משפחת אומנה
 ו. בבית של בן משפחה אחר. פרט אצל איזה קרוב משפחה? _____
 ז. אחר. פרט _____

4. מה (שם התלמיד) עושה היום? [אפשר לענות על יותר מתשובה אחת]

א. משרת בצבא

- (1) כמה זמן משרת עד כה? _____ (בחודשים)
 (2) כמה זמן אמור לשרת בסה"כ? _____ (בחודשים)
 (3) האם התגייס בגיוס רגיל? כן/לא/לא יודע
 (4) [אם "לא" או "לא יודע" בשאלה הקודמת] האם הוא משרת במסגרת בתוכנית מיוחדת לאנשים עם מוגבלות כמו שווים במדים? כן/ לא / לא יודע

ב. שירות לאומי

- (1) כמה זמן עושה שירות לאומי? _____ (בחודשים)
 (2) כמה זמן אמור לעשות בסה"כ? _____ (בחודשים)
 (3) האם הוא עושה שירות לאומי במסגרת מיוחדת לאנשים עם מוגבלות? כן/לא/לא יודע
 (4) האם הוא מקבל ליווי אישי במהלך השירות הלאומי? כן/לא/לא יודע

ג. עובד במקום עבודה רגיל

- (1) היכן הוא עובד? _____
 (2) כמה זמן הוא עובד שם? _____ (בחודשים)
 (3) האם עובד במשרה מלאה (40 שעות בחודש או יותר)? כן/לא/לא יודע
 i. [אם לא] כמה שעות בשבוע הוא עובד? _____

- 4) כמה כסף מרוויח לחודש? _____
- 5) [אם מרוויח פחות מ-5,300 ₪ בחודש] האם עובד בשכר מינימום מותאם? כן/לא/לא יודע
- [למי שעובד במשרה חלקית (פחות מ-40 שעות בשבוע, כלומר ענה לא בשאלה ג)]
- 6) מהי הסיבה העיקרית לכך שהוא עובד במשרה חלקית? [לא להקריא תשובות]
- הוא חיפש עבודה במשרה מלאה או נוספת ולא מצא
 - המעסיק לא יכל לתת לו יותר שעות
 - מצב בריאותי, פיזי או נפשי
 - טיפול במשק הבית או בבני משפחה
 - לומד
 - לא מעוניין לעבוד במשרה מלאה
 - בגלל שבן משפחה, בן זוג/ הורה /אח, התנגד שיעבוד במשרה מלאה
 - אחר. פרט _____
 - לא יודע/ לא זוכר
 - מסרב לענות
- ד. עובד במפעל מוגן/עבודה נתמכת [למראיין: לדוגמה, מעש]
- 1) כמה זמן הוא עובד שם? _____
 - 2) משהו מלווה אותו בזמן העבודה? כן/לא/לא יודע
 - א. כמה פעמים בחודש נפגש עם המלווה? _____
 - ה. לומד
 - 1) מה הוא לומד? _____
 - 2) איפה הוא לומד? _____
 - 3) באיזו מסגרת הוא למד?
 - א. תואר אקדמי
 - ב. לימודי תעודה

ג. קורס מקצועי

ד. אחר. פרט: _____

(4) האם מקבל מימון או סיוע מגורם כלשהו לצורך הלימודים? כן/לא/לא יודע

א. [אם כן] איזה? _____ [למראיין: לדוגמה, מקבל שיקום מביטוח לאומי]

ו. הכנה ללימודים – לומד לפסיכומטרי, לומד מכינה, משלים בגרות

(1) האם מקבל מימון או סיוע מגורם כלשהו לצורך הכנה ללימודים? כן/לא/לא יודע

א. [אם כן] איזה? _____ [למראיין: לדוגמה, מקבל שיקום מביטוח לאומי]

ז. משתתף בקורס /סדנת הכנה לעבודה

(1) האם מקבל מימון או סיוע מגורם כלשהו לצורך הכנה לעבודה? כן/לא/לא יודע

א. [אם כן] איזה? _____ [למראיין: לדוגמה, מקבל שיקום מביטוח לאומי]

ח. מתנדב (לא במסגרת שירות לאומי או צה"ל)

(1) איפה? _____

(2) כמה שעות בשבוע? _____

(3) כמה חודשים הוא מתנדב שם? _____ (בחודשים)

ט. לומד בישיבה

(1) האם הלימודים בישיבה מקנים תעודה? כן/לא/לא יודע

(2) [אם כן] איזה?

א. תואר אקדמי

ב. תעודה מקצועית

ג. אחר: _____

ד. לא יודע

י. הולך למרכז יום

יא. בעיקר עובר טיפולים רפואיים

יב. נמצא בחו"ל כרגע

(1) עם מי הוא טס?

(2) למשך כמה זמן? _____ (בימים)

יג. לא להקריא – ללא מסגרת (לא עושה משהו מיוחד בעיקר נמצא בבית...)

יד. אחר. פרט _____

5. מה (שם התלמיד) עשה מאז שסיים את הלימודים ועד מה שעושה היום? [אפשר לענות על יותר מתשובה אחת]

א. שירת בצבא

(1) כמה זמן שירת? _____ (בחודשים)

(2) האם התגייס בגיוס רגיל? כן/לא/לא יודע

(3) [אם "לא" או "לא יודע" בשאלה הקודמת] האם הוא שירת במסגרת בתוכנית מיוחדת לאנשים עם מוגבלות כמו שווים במדים? כן/לא/לא יודע

ב. עשה שירות לאומי

(1) במשך כמה זמן עשה שירות לאומי? _____ (בחודשים)

(2) האם הוא עשה שירות לאומי במסגרת מיוחדת לאנשים עם מוגבלות? כן/לא/לא יודע

(3) האם קיבל ליווי אישי במהלך השירות הלאומי? כן/לא/לא יודע

ג. עבד במקום עבודה רגיל (במקום אחר מהעבודה הנוכחית שלו)

(1) היכן עבד? _____

(2) כמה זמן עבד שם? _____ (בחודשים)

(3) האם עבד במשרה מלאה (40 שעות ויותר)? כן/לא / לא יודע

- א. [אם לא] כמה שעות בשבוע הוא עבד? _____
- (4) איך הוא מצא את מקום העבודה הזה? _____
- (5) כמה כסף הרוויח לחודש? _____
- (6) [אם הרוויח פחות מ-5,300 ₪ בחודש] האם עבד בשכר מינימום מותאם? כן/לא/לא יודע
- (7) למה הוא הפסיק לעבוד שם? [לא להקריא תשובות]
- א. פוטר עקב צמצומים במקום העבודה / מקום העבודה נסגר/ לא הייתה יותר עבודה
- ב. מראש העבודה הייתה לזמן מוגבל/ החוזה הסתיים
- ג. פוטר מסיבות אחרות. פרט _____
- ד. עזב בגלל השכר הנמוך
- ה. עזב בגלל שהעבודה הייתה קשה מדי מבחינה פיזית
- ו. עזב מסיבות בריאות שלו
- ז. עזב בגלל סיבות בריאות של בן משפחה
- ח. עזב בגלל לימודים
- ט. עזב בגלל שבן משפחה, כגון בן זוג/ הורה /אח, התנגד שימשיך בעבודה זו
- י. עזב בגלל שינוי מקום מגורים/ נסיעה לחו"ל
- יא. עזב בגלל סיבות הקשורות למקום העבודה, כגון חוסר עניין, לא הסתדר עם הממונה
- יב. עזב מסיבה אחרת. פרט _____
- יג. לא יודע / לא זוכר
- יד. מסרב לענות
- ד. עבד במקום עבודה מוגן/עבודה נתמכת
- (1) היכן עבד? _____
- (2) האם הוא קיבל ליווי אישי? כן/לא/לא יודע
- א. כמה פעמים נפגש עם המלווה? _____
- (3) למה הפסיק לעבוד שם? [לא להקריא תשובות]

- א. פוטר עקב צמצומים במקום העבודה / מקום העבודה נסגר/ לא הייתה יותר עבודה
- ב. מראש העבודה הייתה לזמן מוגבל/ החוזה הסתיים
- ג. פוטר מסיבות אחרות. פרט _____
- ד. עזב בגלל השכר הנמוך
- ה. עזב בגלל שהעבודה הייתה קשה מדי מבחינה פיזית
- ו. עזב מסיבות בריאות שלו
- ז. עזב בגלל סיבות בריאות של בן משפחה
- ח. עזב בגלל לימודים
- ט. עזב בגלל שבן משפחה, כגון בן זוג/ הורה /אח, התנגד שימשיך בעבודה זו
- י. עזב בגלל שינוי מקום מגורים/ נסיעה לחו"ל
- יא. עזב בגלל סיבות הקשורות למקום העבודה, כגון חוסר עניין, לא הסתדר עם הממונה
- יב. עזב מסיבה אחרת. פרט _____
- יג. לא יודע / לא זוכר
- יד. מסרב לענות

ה. למד

- (1) מה הוא למד? _____
- (2) איפה הוא למד? _____
- (3) באיזו מסגרת הוא למד?
- i. תואר אקדמי
- ii. לימודי תעודה
- iii. קורס מקצועי
- iv. אחר. פרט: _____
- (4) האם קיבל מימון או סיוע מגורם כלשהו לצורך לימודים? כן/לא/לא יודע
- i. [אם כן] איזה? _____ [למראיין: לדוגמה, קיבל שיקום מביטוח לאומי]

ו. עסק בהכנה ללימודים – למד לפסיכומטרי, למד במכינה, השלים בגרות
 (1) האם קיבל מימון או סיוע מגורם כלשהו לצורך לימודים? כן/לא/לא יודע
 א. [אם כן] איזה? _____ [למראיין: לדוגמה, קיבל שיקום מביטוח לאומי]

ז. השתתף בקורס/ סדנת הכנה לעבודה
 (1) האם קיבל מימון או סיוע מגורם כלשהו לצורך לימודים? כן/לא/לא יודע
 א. [אם כן] איזה? _____ [למראיין: לדוגמה, קיבל שיקום מביטוח לאומי]

ח. התנדב
 (1) איפה? _____
 (2) כמה שעות בשבוע? _____
 (3) כמה חודשים הוא התנדב שם? _____ (בחודשים)

ט. למד בישיבה
 (1) האם קיבל תעודה כשסיים לימודיו בישיבה? כן/לא/לא יודע
 (2) [אם כן] איזה?
 א. תואר אקדמי
 ב. תעודה מקצועית
 ג. אחר: _____
 ד. לא יודע

י. הלך למרכז יום

יא. בעיקר עבר טיפולים רפואיים

יב. טס לחו"ל

(1 עם מי הוא טס?

(2 למשך כמה זמן? _____ (בימים)

יג. לא להקריא – ללא מסגרת (לא עשה משהו מיוחד ... בעיקר היה בבית...)

יד. אחר. פרט _____

טו. לא עשה משהו נוסף למה שהוא עושה היום

6. האם ל(שם התלמיד) יש תעודת הסמכה/הכשרה מקצועית מסוימת?

א. כן

ב. לא – [עבור לשאלה 10]

ג. לא יודע – [עבור לשאלה 10]

7. פרט מהו המקצוע: _____

8. האם (שם התלמיד) עבד אי פעם במקצוע?

(1 כן

(2 לא – [עבור לשאלה 10]

(3 לא יודע/ לא זוכר – [עבור לשאלה 10]

9. כמה זמן עבד במקצוע? _____ (בחודשים)

10. חלק מהאנשים נתקלים בקשיים במציאת עבודה. האם (שם התלמיד) נתקל בקשיים במציאת עבודה?

א. כן

ב. לא – [עבור לשאלה 12]

ג. הוא מעולם לא ניסה לחפש עבודה – [עבור לשאלה 12]

ד. לא יודע – [עבור לשאלה 12]

11. אלו דברים הקשו על (שם התלמיד) למצוא עבודה? ציין את שני הדברים העיקריים [לא להקריא תשובות]

א. המצב הבריאותי הפיזי או הנפשי שלו כגון: חרדה, לא מאמין ביכולות שלו, קושי להתמיד, קשיים הנובעים מהמוגבלות

ב. קושי ביחסים בין-אישיים כגון: יחסי אנוש בעייתיים עם עובדים אחרים, עם לקוחות

ג. קושי בניידות והגעה למקום העבודה

ד. קושי לקבל התאמות או חוסר נגישות של מקום העבודה

ה. אי התאמה לעבודה - קושי לעמוד בדרישות, קושי לבצע את העבודה באופן איכותי

ו. לא מצא עבודה שמעניינת אותו, שמעונין לעבוד בה

ז. אין עבודה במקצוע

ח. יש רק עבודות בשכר נמוך

ט. אין עבודות באזור מגורינו/ אין תחבורה

י. אין לו הכשרה או ניסיון מקצועי מתאים

יא. העברית שלו לא מספיק טובה

יב. מעסיקים לא רוצים להעסיק אותו בגלל לאום/ מוצא/ מין

יג. מעסיקים לא רוצים להעסיק אותו בגלל מוגבלות

יד. עמדות של אנשים כלפי אנשים עם מוגבלות/ דעות קדומות

טו. מחלה של בן משפחה

טז. משבר משפחתי

יז. אחר. פרט _____

יח. לא יודע / לא זוכר

יט. מסרב לענות

12. איזו עזרה תוכל לסייע ל (שם התלמיד) להשתלב בעולם העבודה? אפשר לענות יותר מתשובה אחת – לא להקריא

- א. להבין איזה תחום עבודה מתאים לו/ מעניין אותו
- ב. מישוהו שיסייע לו למצוא עבודה
- ג. מישוהו שיסייע לו למצוא עבודה בתחום ההכשרה שלי
- ד. איך לכתוב קורות חיים
- ה. איך להציג את עצמו בראיונות עבודה
- ו. איך להגיע בעצמאות למקום העבודה
- ז. איך להסתדר עם עובדים אחרים במקום העבודה
- ח. איך להתמיד בעבודה לאורך זמן
- ט. איך להסתדר עם הבוס
- י. איך לבצע את התפקיד בצורה טובה
- יא. ללמוד מה הזכויות שלו במקום העבודה
- יב. איך להתמודד עם לחצים במקום העבודה
- יג. הפנייה להכשרה מקצועית
- יד. שכלול מיומנויות מחשב
- טו. אחר. פרט: _____

13. מה אתה חושב ששם התלמיד מסוגל לעשות בעתיד? השאלה מתייחסת ליכולת שלו ולא לבחירות או לתוכניות בפועל

לא יודע	אם ענו לא מדוע אינו מסוגל?	לא	אולי	כן	
0		3	2	1	לעבוד בעבודה רגילה ללא התאמות, עזרה או ליווי (למראיין: במידת הצורך לתת דוגמאות כגון רמפה, תוכנה במחשב...)
0		3	2	1	[רק אם "לא" או "לא יודע" בסעיף א'] לעבוד בעבודה רגילה עם עזרה, התאמות או ליווי
0		3	2	1	ללמוד קורס מקצועי (למשל, מכונאות רכב, מזכירות, מחשבים, ספרות) ללא התאמות, עזרה או ליווי
0		3	2	1	[רק אם "לא" או "לא יודע" בסעיף ג'] ללמוד קורס מקצועי עם התאמות, עזרה או ליווי
0		3	2	1	ללמוד במכללה או באוניברסיטה ללא התאמות עזרה או ליווי
0		3	2	1	[רק אם "לא" או "לא יודע" בסעיף ה'] ללמוד במכללה או באוניברסיטה עם התאמות, עזרה או ליווי

14. האם אתה מסכים עם המשפטים הבאים:

לא	ככה ככה	כן	
3	2	1	(שם התלמיד) מסוגל (יכול) להיות עובד טוב (למראיין: במידת הצורך לתת דוגמאות כגון שהמעסיק מרוצה ממנו, שמבצע הוראות...)
3	2	1	(שם התלמיד) יצליח למצוא עבודה טובה [למראיין: נא להדגיש את המילה "טובה"]
3	2	1	(שם התלמיד) יודע איזה סוג עבודה יכול להתאים לו
3	2	1	יהיה ל (שם התלמיד) קשה למצוא עבודה בעתיד (בהמשך)
3	2	1	(שם התלמיד) מוכן להתאמץ וללמוד כדי למצוא עבודה טובה

15. מה את/ה רוצה ש (שם התלמיד) יעשה בעתיד? [לא להקריא תשובות - אפשר לענות יותר מתשובה אחת]

- א. יעבוד בעבודה רגילה.
- ב. יעבוד בעסק של המשפחה
- ג. יעבוד בעבודה מוגנת/מפעל מוגן
- ד. ישלים בגרות
- ה. ילמד קורס מקצועי
- ו. ילמד לימודים על-תיכוניים
- ז. ילמד במכללה או באוניברסיטה
- ח. ילמד בישיבה
- ט. יתגייס לצבא
- י. יתנדב לשירות לאומי
- יא. יפתח את התחביבים שלו
- יב. יעבוד ללא שכר
- יג. יתנדב דרך עמותה כלשהי
- יד. שיעשה מה שטוב לו
- טו. אחר. פרט _____

61. [אם ענה א'-ג', י"ב] באיזה עבודה היית רוצה ש(שם התלמיד) יעבוד? _____

אני רוצה לשאול אותך על התוכניות של הבן/בת שלך בתקופה הקרובה, כלומר בשנה הקרובה, או בעתיד היותר רחוק

17. האם ל(שם התלמיד) יש תוכניות מה יעשה בשנה הקרובה?

- א. כן יודע בדיוק.
- ב. כן יש לו כיוון כללי
- ג. הוא לא יודע מה הוא רוצה לעשות - [עבור לשאלה 19]
- ד. אני לא יודע אם יש לו תוכניות - [עבור לשאלה 19]

18. מה התוכניות שלו? _____

19. האם ל(שם התלמיד) יש תוכניות מה יעשה בעתיד הרחוק?

- א. כן, יודע בדיוק
- ב. כן, יש לו כיוון כללי
- ג. הוא לא יודע מה הוא רוצה לעשות – [עבור לשאלה 21]
- ד. אני לא יודע אם יש לו תוכניות – [עבור לשאלה 21]

20. מה התוכניות שלו לעתיד הרחוק? _____

נתונים נוספים על התלמיד (השכלה, פנאי)

21. מה ההשכלה של (שם התלמיד) ?

- א. סיים תיכון ללא בגרות
- ב. בגרות חלקית
- ג. בגרות מלאה
- ד. לימודים על תיכונים
- ה. לימודים אקדמיים
- ו. אחר. פרט _____

22. האם (שם התלמיד) מקבל קצבת נכות מביטוח לאומי?

- א. כן
- ב. לא
- ג. הגיש בקשה וממתין לתשובה
- ד. אחר. פרט _____

23. האם (שם התלמיד) נפגש עם חברים?

- א. כן
- ב. לא – [עבור לשאלה 26]

24. מאיפה החברים שלוו?

- א. מבית הספר
- ב. מהצבא
- ג. מהעבודה
- ד. בני משפחה
- ה. קבוצה חברתית אחרת, איזו: _____

25. כמה פעמים הוא נפגש עם חברים?

- א. אף פעם
- ב. אולי 1-2 פעמים בחודש
- ג. פעם בשבועיים
- ד. פעם בשבוע
- ה. 2-3 פעמים בשבוע
- ו. יותר מ-3 פעמים בשבוע
- ז. אחר. פרט _____

26. מה עוד (שם התלמיד) עושה בשעות הפנאי? _____

27. כמה פעמים בשבוע הוא משתתף בפעילות פנאי זו?

- א. אף פעם
- ב. אולי 1-2 פעמים בחודש
- ג. פעם בשבועיים
- ד. פעם בשבוע
- ה. 2-3 פעמים בשבוע
- ו. יותר מ-3 פעמים בשבוע
- ז. אחר. פרט _____

28. האם ל (שם התלמיד) יש רישיון נהיגה או שלומד נהיגה?

- א. יש לו רישיון נהיגה
- ב. לומד נהיגה
- ג. לא
- ד. מסרב לענות

29. בסך הכל, עד כמה אתה מרוצה מהדברים ש (שם התלמיד) עושה בתקופה הזאת?

- א. מאוד מרוצה
- ב. מרוצה
- ג. לא כל כך מרוצה
- ד. כלל לא מרוצה

משוב על התוכנית

[רק למשתתפים בתוכנית] - בזמן הלימודים (שם התלמיד) השתתף בתוכנית של משרד הרווחה עם רכז מעמותת אלווין/שמע במסגרתה הוא יצא להתנסות בעבודה מחוץ לבית הספר. לפי מה שרשום אצלנו ילדך התנסה בעבודה ב: _____ (לשלוף מתשובות התלמיד)_____.

30. האם (שם התלמיד) השתתף בתוכנית זו?

- א. כן
- ב. לא חושב שהילד שלי השתתף בכזו תוכנית - [עבור לשאלה 41]
- ג. לא זוכר - [עבור לשאלה 41]

31. מה (שם התלמיד) עשה בהתנסות? _____ [למראיין: לא לשאול אם התלמיד לא ביצע התנסות]

32. עד כמה היית מרוצה מהתוכנית שבה השתתף (שם התלמיד)?

- א. מאוד מרוצה
- ב. מרוצה

ג. לא כל כך מרוצה

ד. לא מרוצה

ה. לא יודע/לא זוכר

33. [במידה וענה תשובה ג' או ד'] למה לא היית מרוצה? _____

34. האם לדעתך ההשתתפות בתוכנית תרמה ליכולת שלו להשתלב בעבודה?

א. תרמו מאוד

ב. תרמו

ג. לא כל כך תרמו – [עבור לשאלה 36]

ד. בכלל לא תרמו – [עבור לשאלה 36]

35. הסבר בבקשה במה תרמו? _____

36. האם התבקשתם לפתוח תיק במחלקת הרווחה כדי ש- (שם התלמיד) יוכל להשתתף בתוכנית המעבר לעולם העבודה?

א. לא, היה לנו כבר תיק ברווחה – [עבור לשאלה 41]

ב. כן, פתחנו על מנת שיוכל להשתתף בתוכנית

ג. לא היה לנו תיק, וגם לא פתחנו – [עבור לשאלה 41]

ד. לא זוכר/לא יודע – [עבור לשאלה 41]

קשר עם שירותי הרווחה

37. האם הייתה בעיה או קושי בפתיחת התיק ברווחה?

א. לא – [עבור לשאלה 41]

ב. כן. פרט _____

ג. לא זוכר/ לא יודע

[רק לקבוצת השוואה]

38. במהלך הלימודים בביה"ס נעשו כל מיני פעולות לצורך הכנה של (שם התלמיד) לעולם העבודה. האם (שם התלמיד) השתתף בהכנה כלשהי לעולם העבודה?

א. כן

ב. לא חושב שהשתתף בהכנה כזו – [עבוד לשאלה 41]

ג. לא זוכר – [עבוד לשאלה 41]

39. האם לדעתך ההשתתפות בהכנה לעבודה תרמה ליכולת שלו להשתלב בשוק העבודה?

א. תרמו מאוד

ב. תרמו

ג. לא כל כך תרמו – [עבוד לשאלה 41]

ד. בכלל לא תרמו – [עבוד לשאלה 41]

40. הסבר בבקשה במה תרמו? _____

[מפה כולם נשאלים]

41. האם אפשר היה לעשות משהו אחרת בזמן הלימודים כדי להכין את (שם התלמיד) טוב יותר לעבודה? _____

42. שירותי רווחה מספקים תוכניות שיקום ותעסוקה לאנשים עם מוגבלות

האם שמעת על התוכניות האלה?

א. כן

ב. לא [עבוד לשאלה 45]

ג. לא יודע [עבוד לשאלה 45]

43. האם (שם התלמיד) השתמש בשירותים אלה?

א. כן – [עבוד לשאלה 45]

ב. לא – [עבוד לשאלה 44]

ג. לא יודע – [עבוד לשאלה 45]

44. מדוע לא השתמש בשירותי הרווחה? _____
45. האם מאז ש (שם התלמיד) סיים ללמוד הוא היה בקשר עם עובד רווחה או עובד סוציאלי ברשות המקומית?
- א. כן – [עבור לשאלה 47]
 - ב. לא
 - ג. לא יודע
46. האם היה ל (שם התלמיד) צורך בסיוע משירותי הרווחה?
- א. היה צורך ואכן פנינו לשירותי הרווחה
 - ב. לא היה צורך בסיוע כלשהו מטעם שירותי הרווחה – [עבור לשאלה 48]
 - ג. היה צורך בסיוע אבל לא פנינו לשירותי הרווחה – [עבור לשאלה 48]
 - ד. היה צורך, פנינו לשירותי הרווחה אבל לא קיבלנו עזרה – [עבור לשאלה 48]
 - ה. היה צורך בסיוע אבל קיבלנו אותו מגורם אחר ולא משירותי הרווחה – [עבור לשאלה 48]
 - ו. מסרב לענות – [עבור לשאלה 48]
47. לאיזה צורך (שם התלמיד) היה בקשר עם שירותי הרווחה? _____
48. האם לדעתך (שם התלמיד) צריך עזרה מגורם כלשהו על מנת להשתלב בעבודה?
- א. לא. הוא לא זקוק לעזרה
 - ב. כן הוא זקוק לעזרה

תפקוד התלמיד

49. האם שם התלמיד מבצע את הפעולות הבאות באופן עצמאי

לא יודע	מבצע את הפעולה לבד ובקלות	מבצע את הפעולה לבד אבל עם קושי	מבצע את הפעולה עם עזרה	בכלל לא מבצע את הפעולה	
0	4	3	2	1	א. יוצא מהבית וחוזר לבד
0	4	3	2	1	ב. חוצה כבישים
0	4	3	2	1	ג. נוסע באוטובוס או רכבת
0	4	3	2	1	ד. מכין לעצמו שתיה חמה
0	4	3	2	1	ה. משתמש בכסף לקנות דברים
0	4	3	2	1	ו. קורא במחשב, ספר, או כתוביות בטלוויזיה
0	4	3	2	1	ז. מבצע שיחות בטלפון
0	4	3	2	1	ח. משתמש באפליקציות בטלפון נייד כגון: פייסבוק, אינסטגרם
0	4	3	2	1	ט. כותב סמס או הודעה בווטסאפ
0	4	3	2	1	י. משתמש בתוכנות אופיס במחשב
0	4	3	2	1	יא. יודע לעשות חיפוש באינטרנט
0	4	3	2	1	יב. יוצא לבלות עם חברים
0	4	3	2	1	יג. מסוגל לנהל שיחה עם אנשים שאינו מכיר

נתונים דמוגרפיים של ההורה

50. מין [למראיין - מלא בלי לשאול את המראיין]

א. זכר

ב. נקבה

51. בן כמה אתה? _____

52. באיזה ארץ נולדת?

א. ישראל

ב. אחר. פרט _____

53. מהי התעודה או התואר הגבוה ביותר שקיבלת המעידים על השכלתך? להקריא תשובות [למראיין: שים לב שהכוונה אינה לתעודה האחרונה אלא לגבוהה ביותר]

- א. תעודת סיום של בית ספר יסודי או חט"ב
- ב. תעודת סיום של בית ספר תיכון (שאינה תעודת בגרות)
- ג. תעודת בגרות
- ד. תעודת סיום של בית ספר על-תיכוני שאינה תעודה אקדמית
- ה. תואר אקדמי ראשון B.A או תואר מקביל
- ו. תואר אקדמי שני M.A או תואר מקביל
- ז. תואר אקדמי שלישי PhD או תואר מקביל
- ח. תעודה אחרת _____
- ט. לא קיבל אף תעודה
- י. לא יודע/ לא זוכר
- יא. (לא להקריא) מסרב לענות

54. הערות/ משהו נוסף _____

נספח 5: טבלת מסוגלות – ממוצעים

מסוגל לבצע את הפעולות הבאות לבד ובקלות			
השואה	תוכנית	השואה	תוכנית
2.34	2.74	2.44	2.63
2.25	2.54	2.36	2.58
2.60	3.01	2.61	2.70
2.22	2.51	2.64	2.44
2.55	2.55	2.58	2.76
2.40	2.88	2.50	2.48
2.13	2.33	2.36	2.23
2.14	2.56	2.36	2.33
2.10	2.51	2.28	2.24
2.88	3.34	2.42	2.59
2.45	2.85	2.39	2.31
2.89	3.31	3.00	3.35
3.00	3.28	2.76	2.62